

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ
“สมเด็จพระเจ้าพะโคะกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
อย่างยั่งยืน”

โดย พระปลัดกิจจา กิตติญาโณและคณะ

มีนาคม ๒๕๖๒

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ

“สมเด็จพระเจ้าพะโคะกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
อย่างยั่งยืน”

คณะผู้วิจัย

๑. พระปลัดกิจจา กิตติญาโณ
๒. พระครูใบฎีกาศักรินทร์ สิริภทโท
๓. พระปลัดอริวัฒน์ อธิวัฒน์โน
๔. นายสุภัทร บัวหัน
๕. นายวินัย แก้วดีเลิศ
๖. นายอำนวย สุวรรณศิลป์นักวิจัย
๗. นางศิริภัสสร จิรนิวรรณ์
๘. นายณัฐพล ไชยหาญ
๙. นางปรียา พรหมจันทร์
๑๐. นางทิพาพันธ์ บัวเพื่อนน้อย
๑๑. นางสาวอารีรัตน์ เพชรชู
๑๒. นายวีระยุทธ โพธิกุล

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)

บทนำเสนอ

สมเด็จพระเจ้าพะโคะหรือหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด เป็นพระอริยสงฆ์ที่ประชาชนทั่วไปรู้จักและให้ความเคารพศรัทธาเป็นอย่างสูง แต่ตำนานหรือประวัติชีวิตของท่านหาหลักฐานมายืนยันได้ยาก จึงทำให้เกิดตำนานเล่าขานเป็นหลายกระแส บางคนว่าท่านเกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๕ บางคนว่า พ.ศ. ๒๑๓๑ หลักฐานเหล่านี้ส่วนใหญ่ นำมาจากการนิมิต หรือเข้าทรง และบางข้อมูลเป็นข้อสันนิษฐานของผู้รู้ แต่อย่างไรก็ตาม หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าพะโคะมีทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร มุขปาฐะ และสถานที่จริงในท้องถิ่น เช่น บ้านสวนจันทน์ สถานที่เกิด วัดต้นเลียบสถานที่ฝังรกรับ นาเปลเป็นสถานที่ผูกเปล วัดติหลวงสถานที่บรรพชา วัดสีหยงสถานที่ศึกษาศรัทธา วัดพะโคะสถานที่จำพรรษา วัดท่าแพสถานที่อุปสมบท เป็นต้น สถานที่เหล่านี้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ประชาชนทั่วไปนิยมไปแสวงบุญ จนสถานที่ได้รับการพัฒนาขึ้นตามลำดับ ทำให้ผู้คนคนทั่วไปรู้จักและเข้าไปท่องเที่ยว หรือทำบุญมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะสถานที่เกิดสถานที่ฝังรกรับ สถานที่ผูกเปล สถานที่บรรพชา และสถานที่จำพรรษาของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ซึ่งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันบริเวณตำบลติหลวง และตำบลชุมพล อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา พื้นที่เหล่านี้มีความเหมาะสมที่จะจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โดยการใช้เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ทั้งที่เป็นเอกสารลายลักษณ์อักษรและมุขปาฐะมาประกอบกับสถานที่จริง เพื่อหาแนวทางการจัดการท้องถิ่นที่เหมาะสมต่อไป

กระบวนการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ทีมวิจัยได้แบ่งการศึกษาข้อมูลออกเป็น ๓ ลักษณะ ดังนี้

๑. ข้อมูลเอกสาร เอกสารสำคัญที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ได้แก่ ย่อเข้าตำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวาทเป็นหัวเมือง ตำนานหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะ วัดราชประดิษฐฐาน(วัดพะโคะ) หนังสือประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะราชมุนีสามาราม คุณูปมาจารย์เหยียบน้ำทะเลเค็มกลับจิตเท่ากงเกวียน ของเจ้าอธิการลั่น กาญจโน อดีตเจ้าอาวาสวัดติหลวง และเจ้าคณะตำบลติหลวง-ชุมพล เอกสารเหล่านี้ได้นำมาใช้เป็นหลักฐานวิเคราะห์ความถูกต้องและเติมเต็มให้ตำนานประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และใช้ตรวจสอบชำระประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะฉบับใหม่ด้วย

๒. การสัมภาษณ์บุคคล เป็นข้อมูลมุขปาฐะที่สัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่ต่างๆที่หลากหลาย ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้รู้ในท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ประชาชนทั่วไป ข้าราชการที่เกี่ยวข้อง และนักท่องเที่ยวทั่วไป เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าพะโคะ แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาภูมิทัศน์สถานที่และประวัติของสถานที่แต่ละแห่ง

๓. การมีส่วนร่วมของชุมชน มีการเชิญกลุ่มเป้าหมายร่วมประชุมทีมวิจัย เพื่อหาข้อมูลสมเด็จพระเจ้าพะโคะ แนวทางการจัดกิจกรรม การร่วมกิจกรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าพะโคะ และการถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมา ตลอดจนการนำทีมวิจัยไปศึกษาดูงานตามสถานที่ต่างๆและการทำนิทรรศการตามรอยหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืดไปร่วมแสดงในรูปของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทั้งภาคใต้ ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคอีสาน เป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์การจัดการท่องเที่ยวในแต่ละท้องถิ่นได้

อย่างกว้างขวาง และเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับทีมวิจัย ซึ่งสามารถนำประสบการณ์ดังกล่าวมาช่วยพัฒนางานวิจัยและการจัดการท่องเที่ยวในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

ประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะฉบับชำระใหม่

เนื่องจากเรื่องราวประวัติของสมเด็จพระเจ้าพะโคะที่เล่ากันในท้องถิ่นยังขาดความสมบูรณ์ ทีมวิจัยจึงได้ร่วมกันศึกษาค้นคว้าในประเด็นที่ขาดความสมบูรณ์ เช่น ปีเกิด ญาติพี่น้อง พระอุปชฌาย์ การโล่เป็นดวงไฟ เป็นต้น โดยใช้ข้อมูลเอกสารและคำบอกเล่าในท้องถิ่นตั้งได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงพอสรุปประเด็นได้ว่า สมเด็จพระเจ้าพะโคะ กำเนิดที่บ้านสวนจันทร์เมื่อ พ.ศ.๒๑๗๑ เป็นบุตรของนายหูและนางจันทร์ มีพี่น้อง ๓ คนคือนายจันทร์ สมเด็จพระเจ้าพะโคะ อละพระมหาเถรศรี สมัยเป็นเด็กได้บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดศิหลวง ไปศึกษาธรรมที่วัดสีหยัง และอุปสมบทแบบอุทกสีมาที่ริมคลองหน้าวัดท่าแพ เมืองนครศรีธรรมราช มีพระมหาเถรปิยทสสี เป็นพระอุปชฌาย์ จำพรรษาที่วัดเสมาเมือง หลังจากนั้นได้เดินทางโดยสารเรือสำเภานายอินไปศึกษาต่อที่กรุงศรีอยุธยา ได้จำพรรษาที่วัดแคและไปศึกษาธรรมที่วัดลุมพลีนาวาส จวบจบเปรียญธรรมชั้นเอก พระมหากษัตริย์ทรงโปรดเกล้าฯให้เป็นพระราชาคณะที่สมณศักดิ์ “สมเด็จพระราชมนีสามิรามคุณูปมาจารย์” ต่อมาได้เดินทางกลับบ้านเกิดได้บูรณะวัดพะโคะสร้างสุวรรณาภิกขเจดีย์ อุโบสถ วิหาร พระพุทธรูปวัดพะโคะ และพระมหากษัตริย์ได้ทรงพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์เพื่อถวายเป็นกุศลที่ภูมิลำเนา ข้าพระโยมสงฆ์แก่วัดพะโคะเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงเรียกชื่อท่านว่า “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ”

เมื่อบูรณะวัดพะโคะสำเร็จแล้ว ท่านได้เดินทางกลับกรุงศรีอยุธยา แต่ตำนานท้องถิ่นได้ระบุว่า ท่านโล่หายเป็นดวงไฟลอยหายไปบนท้องฟ้า จนปัจจุบันเชื่อกันแพร่หลายว่าท่านได้ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี และได้มรณภาพที่วัดในเมืองไทรบุรี

การจัดการท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้าพะโคะ หรือหลวงพ่อดอหน้อยบนน้ำทะเลเจ็ด

การจัดการท่องเที่ยวตามรอยหลวงพ่อดอหน้อยครั้งนี้ ทีมวิจัยได้คัดเลือก ๕ สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าพะโคะ คือ ถ้าเขาคุหา-ตระพังพระ ภูมิลำเนาอารยธรรม วัดต้นเลียบ สถานที่เกิดและฝังรกรงสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ที่พักสงฆ์นาเปล สถานที่ผูกเปลและพญางูคายดวงแก้ว วัดศิหลวง สถานที่บรรพชาเป็นสามเณร และวัดราชประดิษฐฐานหรือวัดพะโคะ สถานที่จำพรรษา สถานที่เหล่านี้ได้นำมาเชื่อมโยงกันจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เพื่อเรียนรู้ประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะ และวิถีชุมชนรายรอบ โดยนำประวัติชีวิตของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ มาเชื่อมร้อยชุมชนเข้าด้วยกัน ๑. ถ้าเขาคุหา-ตระพังพระ เป็นถ้ำขุดในภูเขาคุหาของศาสนาฮินดูมี ๒ ถ้ำ ที่กลุ่มพราหมณ์ใช้เป็นเทวสถานสำหรับประกอบพิธีกรรม หน้าถ้ำได้พบหลักฐานแผ่นหินโยนีโพธิ์ระ ศิวลึงค์ พระนารายณ์ และภายในถ้ำพบลายเส้นระบายสีของคำว่า “โอม” หรือ ตรีมูรติ ส่วนหน้าถ้ำขอบสระน้ำหรือตระพังขนาดใหญ่ หลักฐานเหล่านี้มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ สถานที่เหล่านี้แม้ว่าไม่เกี่ยวข้องกับประวัติของสมเด็จพระเจ้าพะโคะก็ตาม แต่เพื่อชี้ให้เห็นพื้นฐานเดิมของบริเวณนี้เป็นวัฒนธรรมฮินดู ก่อนเปลี่ยนเป็นพระพุทธศาสนาในสมัยกรุงศรีอยุธยา ๒. วัดต้นเลียบ เป็นสถานที่ฝังรกรงและที่เกิดของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ มีสถูปและต้นเลียบใหญ่เป็นหลักฐานและพื้นที่เชื่อมต่อทางทิศใต้เป็นบ้านสวนจันทร์เป็นสถานที่เกิดของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ จึงสามารถนำเรื่องราวการกำเนิดและการฝังรกรงสมเด็จพระเจ้าพะโคะมาประกอบการเรียนรู้ ๓. ที่พักสงฆ์นาเปล เป็นสถานที่ผูกเปลและพญางูคายแก้ว สถานที่เดิมตั้งอยู่ทางทิศใต้ประมาณ ๕๐๐ เมตร

ส่วนสถานที่ปัจจุบันสร้างขึ้นใหม่เพื่อให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจได้เรียนรู้ โดยนำเรื่องราวตอนที่สมเด็จพระเจ้า
พระโคตมพุทธเจ้าเป็นทารก บิดามารดาได้มาเกี่ยวข้องกับข้าวแล้วได้ผูกเปลให้นอนใต้ต้นไม้ใหญ่ แล้วมีพญางูคายแก้วให้ทารก
๔. วัดติหลวง เป็นสถานที่ที่สมเด็จพระเจ้าพระโคตมพุทธเจ้าเป็นสามเณร ภายในวัดมีหลักฐานเป็นสถูปเจดีย์ อุโบสถ
พระพุทธรูปและรูปหล่อสมเด็จพระเจ้าพระโคตมพุทธเจ้าขนาดใหญ่ เป็นวัดสำคัญที่มีเรื่องราวขณะบรรพชาเป็นสามเณร เริ่ม
ศึกษาธรรมของสมเด็จพระเจ้าพระโคตมพุทธเจ้ามาประกอบการท่องเที่ยว ๕. วัดราชประดิษฐฐานหรือวัดพระโคตม เป็นสถานที่
จำพรรษาของสมเด็จพระเจ้าพระโคตมพุทธเจ้าได้บูรณะหรือสร้างพระสุวรรณมาลิกเจดีย์ อุโบสถ วิหาร และพระพุทธรูป
ภายในวัดมีหลักฐานพระสุวรรณมาลิกเจดีย์ อุโบสถ วิหารตักสิลา ความ พระพุทธรูปและรูปหล่อสมเด็จพระเจ้า
พระโคตมพุทธเจ้า วัดนี้จึงมีความสำคัญในฐานะศูนย์กลางความเชื่อความศรัทธาของชุมชน ซึ่งเป็นวัดที่มีความสัมพันธ์กับ
สมเด็จพระเจ้าพระโคตมพุทธเจ้าอย่างใกล้ชิด คล้ายเป็นตัวแทนของสมเด็จพระเจ้าพระโคตมพุทธเจ้า เมื่อท่านละหายไปแล้วชาวบ้านเชื่อว่า
ท่านได้ทิ้งรอยเท้าไว้บนศิลาและดวงแก้วพญางูไว้ให้ผู้คนได้กราบไหว้บูชามาจนปัจจุบัน การจัดการ
ท่องเที่ยวเชื่อมโยง ๕ สถานที่ดังกล่าว ได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างดี ทั้งภาครัฐให้การสนับสนุนส่วน
หนึ่ง ทำให้ได้รับการตอบรับจากนักท่องเที่ยวในพื้นที่และนอกพื้นที่มากขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากการท่องเที่ยว
แสวงบุญ ได้เรียนรู้ตำนานประวัติสมเด็จพระเจ้าพระโคตมพุทธเจ้าและวิถีชีวิตชุมชน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้
ดังนั้นชุมชนจึงต้องเตรียมตั้งรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมทั้งในเรื่องสถานที่ เรื่องราว
ประกอบ และวิถีชุมชนโดยดำเนินการดังนี้

๑. การพัฒนาพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระเจ้าพระโคตมพุทธเจ้า พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ตั้งอยู่ริมเขาพระโคตม ปัจจุบันมีแต่ตัวอาคาร
ยังไม่มีมีการจัดแสดงเรื่องราวตำนานประวัติของสมเด็จพระเจ้าพระโคตมพุทธเจ้าให้สมบูรณ์ ตลอดจนวัฒนธรรมเพื่อนเกลอใน
รูปของ ๔ สมเด็จพระเจ้าแห่งลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คือ สมเด็จพระเจ้าพระโคตม สมเด็จพระเจ้าเกาะยอ สมเด็จพระเจ้าเกาะใหญ่
และสมเด็จพระเจ้าจอมทอง

๒. การพัฒนาภูมิทัศน์ชุมชน เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้เรื่องสมเด็จพระเจ้าพระโคตมพุทธเจ้า ทางวัด
และชุมชนที่เกี่ยวข้องจะจัดภูมิทัศน์หรือสภาพแวดล้อมของวัดและชุมชนให้เหมาะสม เช่น การรักษาความ
สะอาดของวัดและชุมชน การตกแต่งบริเวณบ้านและถนนให้ร่มรื่นสวยงามปลูกไม้ดอกไม้ประดับให้สวยงาม
เป็นต้น บางส่วนทางที่มิวิชัยได้ร่วมกับชุมชนและภาครัฐพัฒนาถนน ปลูกต้นไม้สองข้างทางถนนสายวัดต้น
เลียบไปที่สำนักสงฆ์นาเปล ซึ่งเป็นถนนที่วัดศาลที่สวยงามของท้องถิ่น

๓. การพัฒนาตลาดนัดจำหน่ายสินค้าท้องถิ่น แหล่งจำหน่ายสินค้าที่มีอยู่เดิมบริเวณหน้าวัดพระโคตม
ได้รับการพัฒนาสถานที่ให้มีความสวยงาม เป็นระเบียบเป็นระบบมากขึ้น แต่ต้องเน้นให้เห็นวิถีชีวิตที่
สอดคล้องกับของชุมชน และแหล่งผลิตสินค้าบ้านคลองฉนวนล้วนได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐเป็นอย่างดี
อยู่แล้ว แต่ในแหล่งท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้าพระโคตมพุทธเจ้าควรได้รับการส่งเสริมให้มากขึ้น ดังเห็นได้จากการเริ่ม
ตั้งแหล่งจำหน่ายสินค้าขึ้นใหม่บริเวณบ้านสวนจันทร์ บ้านเกิดสมเด็จพระเจ้าพระโคตมพุทธเจ้า ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๖๑ เรียกว่า
“ตลาดสวนจันทร์” ได้เชิญชวนคนในชุมชนมาจำหน่ายและซื้อของในท้องถิ่น จนมีนักท่องเที่ยวและคนใน
ชุมชน มาซื้อขายมากขึ้นทุกวัน

๔. การพัฒนาโฮมสเตย์ นักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่เข้ามาสู่ชุมชนไม่ได้ไปกลับทุกกลุ่ม แต่จะมีบางกลุ่ม
ต้องการที่พักในชุมชน เพื่อได้เรียนรู้วิถีชีวิตในชุมชน โหนด นา เล ที่ผ่านมามีมิวิชัยได้ร่วมกันวางแผนใช้บ้าน
ของชาวบ้านในท้องถิ่นที่มีความพร้อมเป็นบ้านพักในรูปของโฮมสเตย์ เพื่อเป็นการดึงให้นักท่องเที่ยวได้ใช้เวลา

หลายวันในพื้นที่ เป็นการสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชนทางหนึ่ง โดยได้ประสานขอรับการสนับสนุนจาก วิทยาลัยชุมชนสงขลา จัดทำหลักสูตรฝึกอบรม การจัดการโฮมสเตย์และการเป็นเจ้าบ้านที่ดี ให้กับผู้ที่สมัครใจ จะทำบ้านเป็นโฮมสเตย์ เพื่อพัฒนาให้ผ่านการรับรองโฮมสเตย์มาตรฐานไทย

๕. การพัฒนาเครือข่ายท่องเที่ยว แหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าพะโคะหรือหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืด มีจำนวนมากทั้งในภาคใต้ ภาคกลาง และบางส่วนของรัฐทางตอนเหนือของประเทศไทย (รัฐเกดะห์ รัฐเประ) การจัดการท่องเที่ยวมีแนวทางที่ขยายเครือข่ายให้กว้างขวางออกไปต่างพื้นที่ได้หลายแนวทาง เช่น การท่องเที่ยวแหล่งเรียนรู้สมเด็จพระเจ้าพะโคะระหว่างจังหวัดสงขลากับจังหวัดนครศรีธรรมราช หรือจังหวัดสงขลากับจังหวัดปัตตานี เป็นต้น นอกจากนี้ยังสามารถขยายไปสู่แหล่งเรียนรู้สมเด็จพระเจ้าพะโคะระหว่างภาคใต้ของไทยกับสถานที่ในรัฐไทรบุรีหรือเกดะห์และเประประเทศไทย เป็นการเชื่อมสัมพันธ์กับคนไทย ๒ ประเทศ ได้เรียนรู้เรื่องสมเด็จพระเจ้าพะโคะร่วมกัน

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

ตำบลดีหลวง ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสีทิงพระประมาณ ๑๒ กิโลเมตร พื้นที่ประมาณ ๙.๙๐ ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ ๖,๑๘๗.๕๐ ไร่ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๘ หมู่บ้าน ลักษณะทางกายภาพเป็นพื้นที่ราบลุ่ม พื้นที่ส่วนใหญ่เหมาะสำหรับการเกษตร ทางด้านทิศตะวันออกฝั่งชายทะเล จะเป็นการปลูกพืชไร่ เช่น มะเขือ พริก ยาสูบ แตงโม ข้าวโพด ทำนา ถั่วฝักยาว คะน้า ผักบุ้ง เป็นการปลูกพืชตามฤดูกาล ส่วนฝั่งทางด้านทิศตะวันออก จะเป็นสวนมะม่วง มะพร้าว พื้นที่นาเป็นส่วนใหญ่ และมีต้นตาลโตนดที่ถือเป็นพืชเศรษฐกิจหลักในพื้นที่ ภูมิอากาศโดยทั่วไปอากาศร้อนชื้น ทิศตะวันออกจดทะเลอ่าวไทยเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ทรัพยากรทางทะเล มีการประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง นอกจากการปลูกพืชไร่ พืชสวน แล้วยังมีการประกอบอาชีพทำขนมพื้นบ้าน เช่น ยาหมอม(กอละแม) ขนมดู ขนมพอง ขนมงา ขนมลา ขนมลากรอบซึ่งมีความโดดเด่นของขนมลาผลิตภัณฑ์มีส่วนผสมของน้ำตาลโตนด เป็นต้น มีกลุ่มสินค้าโอท็อปทำขนมพื้นบ้าน มีวัด ๔ แห่ง ซึ่งแต่ละแห่งจะมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มายาวนาน เช่น วัดต้นเลียบ ซึ่งตั้งอยู่หมู่ที่ ๑ เป็นสถานที่ฝังศพของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ(หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด) วัดดีหลวง ตั้งอยู่หมู่ที่ ๒ เป็นสถานที่บวชเรียนของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ

ตำบลชุมพล ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอสีทิงพระประมาณ ๑๕ กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดสงขลา ประมาณ ๗๐ กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๑๐.๕๐ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๖,๕๖๒ ไร่ สภาพโดยทั่วไปเป็นพื้นที่ราบต่ำ ลาดเอียงขนานกับทะเลอ่าวไทยบางส่วน ที่อยู่อาศัยของประชากรส่วนใหญ่ หนาไปด้วยถนนเขาแดง – ระโนด, ชุมพล-ชายทะเล, ชุมพล-กระแสดินรุ้ง พื้นที่ด้านตะวันตกและทิศเหนือเป็นที่นา ลักษณะดินเหนียวเหมาะแก่การทำนาข้าว และมีไม้ยืนต้นสำคัญเป็นเอกลักษณ์ของตำบลคือต้นตาลโตนด ตั้งอยู่ในเขตอิทธิพลของลมมรสุมเขตร้อน มีลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม ถึงกลางเดือนมกราคม เป็นส่วนมาก เหมาะในการเพาะปลูกพืชสวน พืชไร่ ส่วนใหญ่ทำการเกษตร เช่นทำนา ทำไร่สวนผสม มะพร้าวน้ำหอม อาชีพทำน้ำตาลโตนด การขายลูกตาลโตนด แปรรูปผลิตภัณฑ์ตาลโตนด การทำน้ำตาลแว่น มีวัด ๕ แห่ง ซึ่งมีวัดที่สำคัญๆ คือ วัดพะโคะ สำนักสงฆ์นาเปล ประเพณีและงานประจำปีวัดพะโคะ ประเพณีวันขึ้นปีใหม่สวดมนต์ข้ามปี ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ประเพณีตักบาตรเทโว และทั่วไป ตามวัดต่าง ๆ ในพื้นที่ประเพณีวันสารทเดือนสิบ มีการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษาถิ่น การรำมโนราห์ จักสานของเล่นจากใบตาลโตนด มีสินค้าโอท็อป เช่น น้ำตาลแว่น น้ำตาลโตนด ขนมดู ขนมโก๋

ด้วยศักยภาพของพื้นที่สองตำบลมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ วัดต้นเลียบ วัดพะโคะ วัดดีหลวง สำนักสงฆ์นาเปล ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นตำนานเล่าขานกันยาวนานถึงตำนาน

สมเด็จพระเจ้าพะโคะ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการท่องเที่ยวตามรอยหลวงปู่ทวด เชื่อมโยงความสำคัญของสมเด็จพระเจ้าพะโคะกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน

ชุมชนวัดพะโคะเป็นชุมชนโบราณ ที่เป็นศูนย์กลางการปกครองของเมืองพิพัทสิงห์หรือเมืองพะโคะและเป็นศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์ลังกาชาติบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ปัจจุบันตั้งบนเนินเขาในเขตพื้นที่ ตำบลชุมพล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ในบริเวณชุมชนมีวัดราชประดิษฐฐานหรือวัดพะโคะ เป็นศูนย์กลางของชุมชน ที่ประกอบด้วยหมู่ที่ ๕ ๖ และ ๗ วัดนี้มีสิ่งสำคัญทางพระพุทธศาสนาหลายอย่าง เช่น พระสุวรรณมาลิกเจดีย์ หรือพระศรีรัตนมาหาธาตุ พระพุทธรูปปางจำลอง พระพุทธรูปไสยาสน์ เป็นต้น แต่ที่สำคัญวัดนี้ในอดีตเป็นที่จำพรรษาของสมเด็จพระราชครูสามิรามคุณูปมาจารย์ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” หรือ “หลวงพ่อทวด” หรือ “หลวงปู่ทวด” ตามตำนานเล่าว่า สมเด็จพระเจ้าพะโคะเดิมชื่อ “ปู” ถือกำนัดที่บ้านสวนจันทร์ ตำบลดีหลวง และศึกษาธรรมที่วัดสี่หยัง อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา และได้อุปสมบทที่เมืองนครศรีธรรมราช หลังจากนั้นได้เดินทางไปศึกษาธรรมชั้นสูงที่กรุงศรีอยุธยาจนได้เป็นสมเด็จพระราชครูสามิรามคุณูปมาจารย์ แล้วเดินทางมาจำพรรษาที่วัดราชประดิษฐฐานหรือวัดพะโคะ ชาวบ้านจึงเรียกท่านว่า “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” ท่านได้สร้างพระสุวรรณมาลิกเจดีย์ วิหาร และอุโบสถไว้ที่วัดพะโคะ ทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมาก ชาวบ้านเชื่อว่าท่านเป็นพระสงฆ์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นพระโพธิสัตว์ศรีอารียเมตไตรที่จุติลงมาโปรดสัตว์ในเมืองมนุษย์ จนกระทั่งบั้นปลายชีวิตท่านได้ละกายกลายเป็นดวงไฟไปพร้อมกับสามเณรรูปหนึ่ง โดยไม่มีใครทราบว่าท่านหายไปไหน แต่ชาวบ้านเชื่อว่าท่านได้ไปสู่สวรรค์ และทิ้งสิ่งสำคัญไว้ที่วัดพะโคะ ๒ อย่าง คือ ดวงแก้วพญางู และรอยเท้าที่เหยียบไว้บนก้อนหิน เพื่อให้ชาวบ้านได้กราบไหว้บูชามาจนปัจจุบัน แม้ว่าเวลาจะผ่านไปหลายร้อยปีแล้วก็ตาม แต่ชาวบ้านยังเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ว่าสมเด็จพระเจ้าพะโคะจะคอยให้ความคุ้มครองชาวบ้าน ให้ความปลอดภัยกับทุกคน จนถือได้ว่าชาวบ้านในชุมชนล้วนเป็นลูกหลานของสมเด็จพระเจ้า

นอกจากวัดพะโคะแล้วยังมีสถานที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ได้รับการดูแลและพัฒนาจากผู้คนในชุมชนมาเป็นอย่างดี เช่น ต้นเลียบสถานที่ฝังศพพัฒนาขึ้นเป็นวัดต้นเลียบ นาเปลสถานที่ผูกแพพัฒนาขึ้นเป็นที่พักสงฆ์นาเปล ดวงแก้วพญางูได้เก็บรักษาไว้อย่างดีเป็นที่กราบไหว้บูชา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการสร้างรูปเหมือนแบบบูชาและพระเครื่องรูปสมเด็จพระเจ้าพะโคะไว้ให้ประชาชนได้บูชาไว้ป้องกันตัวจนเกิดอภินิหารต่าง ๆ มากมาย แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันเรื่องราวตำนานและสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าเริ่มเลือนลางไปจากคนในรุ่นใหม่มากขึ้น แต่กลับรู้จักในนาม “หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด” วัดช้างไห้” จังหวัดปัตตานี

ดังนั้นเพื่อฟื้นฟูส่งเสริมและเผยแพร่พระเกียรติคุณท่านสมเด็จพระเจ้าพะโคะ จึงได้เกิดกลุ่มพระสงฆ์และชาวบ้านส่วนหนึ่งจัดการท่องเที่ยวเรียนรู้ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะขึ้น ตั้งแต่ปลาย พ.ศ. ๒๕๕๘ และได้ตั้งชื่อกิจกรรมว่า “ตามรอยหลวงปู่ทวด” หรือตามรอยสมเด็จพระเจ้าพะโคะเหยียบน้ำทะเลจืด เพื่อนำเยาวชนและประชาชนทั่วไปที่สนใจอยากเรียนรู้ตำนานสมเด็จพระเจ้าพะโคะเข้ามาศึกษา โดยเริ่มต้นที่เขาคูหา บ้านสวนจันทร์ วัดต้นเลียบ วัดดีหลวง สำนักสงฆ์นาเปล ไปจบที่วัด

พะโคะ ซึ่งพื้นที่เหล่านี้นอกจากจะเป็นแหล่งปรีศนาธรรมของการก่อเกิด การขยายธรรมของสมเด็จพระเจ้าพะโคะแล้ว ยังเป็นสถานที่สวยงามที่แวดล้อมไปด้วยความเป็นธรรมชาติของทุ่งนา บนคันนามีต้นตาลโตนดขึ้นเรียงรายจำนวนมาก ทำให้ดูสวยงามร่มรื่นและแปลกตาจากพื้นที่นาอื่น ๆ ความเป็นอยู่ของชุมชนชาวนาในแถบนี้ยังพึ่งพิงวิถีนาและต้นตาลโตนดเป็นหลัก และยังมีพื้นที่บริเวณรอบๆ ที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากชุมชนเหล่านี้ เป็นชุมชนชาวประมง ทั้งในส่วนบริเวณของริมทะเลสาบสงขลาและทะเลอ่าวไทย ฉะนั้นชุมชนโดยรอบวัดพะโคะถือว่าเป็นจุดศูนย์กลางทั้งในส่วนของความสวยงาม ส่วนของความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร และส่วนของปรีศนาธรรมต่าง ๆ ประกอบกับหน่วยงานราชการสนับสนุนงบประมาณในการปรับปรุงทัศนียภาพวัดพะโคะ การจัดสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด ลิฟท์ ร้านค้า และยังสนับสนุนให้มีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวทั้งภายในจังหวัดและต่างจังหวัดรวมทั้งในกรุงเทพมหานคร ส่งผลให้มีผู้คนรู้จักและเข้ามาท่องเที่ยวมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม บทเรียนการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมาพบว่าเป็นการจัดการท่องเที่ยวตามกระแสสังคมโดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมจัดตั้งคณะทำงานกับคนในพื้นที่บางส่วน การนำเสนอข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์มีอยู่ด้านเดียว นำเสนอเฉพาะจุด และจับเอาจุดเด่นของสถานที่ที่เกี่ยวข้องมานำเสนอ แต่ในความเป็นจริงแล้ว ตำนานมีหลายกระแสมีหลายมุมมองที่จำเป็นต้องนำเสนอข้อมูลที่หลากหลายให้กับนักท่องเที่ยว และเขาเหล่านั้นมีสิทธิที่จะตัดสินใจเชื่อจากมุมมองของเขาเอง รวมทั้งคนในชุมชนพะโคะยังเห็นความสำคัญและความตระหนักถึงคุณค่าสู่การนำไปใช้ประโยชน์ด้านมูลค่าและการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนน้อย ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงโครงสร้างการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของชุมชนวัดพะโคะ ที่เหมาะสมและมีส่วนร่วมว่าควรเป็นอย่างไร เพื่อความยั่งยืนด้านการท่องเที่ยวในชุมชนพะโคะต่อไป

คำถามวิจัย

คำถามวิจัยรอง

๑. เรื่องราวของ “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” ที่รับรู้กันทั่วไป “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” เป็นอย่างไร ยังขาดความสมบูรณ์ในแง่มุมใด
๒. ประวัติศาสตร์ “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” ที่ควรใช้ประกอบการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร
๓. จะนำประวัติศาสตร์ “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” ฉบับใหม่ ไปสู่การเรียนรู้เพื่อการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมอย่างไร

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาเรื่องราวของ “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” ที่บอกเล่าอยู่ในการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” เป็นอย่างไร ยังขาดความสมบูรณ์ในแง่มุมใด
๒. ประวัติศาสตร์ “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” ที่ควรใช้ประกอบการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร

๓. จะนำประวัติศาสตร์ “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” ฉบับใหม่ ไปสู่การเรียนรู้เพื่อการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมอย่างไร

ขอบเขตการศึกษา

ประกอบด้วย ๖ สถานที่ใน ๒ ตำบล ประกอบด้วย วัดพะโคะ หมู่ที่ ๕ ๖ และ ๗ ตำบลชุมพล ถ้าเขาคุหา ตระพังพระ วัดตันเลียบ วัดดีหลวง สำนักสงฆ์นาเปล วัดพะโคะ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

เชิงประเด็น

- ประวัติศาสตร์ชุมชนวัดพะโคะ
- ประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะ
- การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของชุมชนสมเด็จพระเจ้าพะโคะ
- บทเรียนการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
- แนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนสมเด็จพระเจ้าพะโคะ

เชิงกลุ่มเป้าหมาย

- เจ้าอาวาสวัดพะโคะปัจจุบัน
- กลุ่มจัดการท่องเที่ยวชุมชน
- องค์การบริหารส่วนตำบล
- องค์การบริหารส่วนจังหวัด
- คนในชุมชน
- ประชาชนชาวบ้าน
- ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน
- สำนักงานพัฒนาชุมชน
- สำนักงานการท่องเที่ยว เขตสงขลา

การดำเนินงาน

๑. ประชุมทีม ร่วมวางแผนการทำงาน ทบทวนกิจกรรม สังเคราะห์ข้อมูล หาข้อ แกไข เตรียมเวทีรายงานความก้าวหน้าต่อ สกว. เตรียมเวทีรายงานฉบับสมบูรณ์ต่อ สกว.

๒. เวทีทำความเข้าใจโครงการกับกลุ่มคนในพื้นที่และผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจ ในกิจกรรมของโครงการกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง เพื่อหารูปแบบ

๓. ศึกษาข้อมูลสมเด็จเจ้าพะโคะที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

๓.๑ เพื่อศึกษาข้อมูลสมเด็จเจ้าพะโคะที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ว่าความเป็นมาอย่างไร และมีความหมายและความสำคัญต่อคนในพื้นที่อย่างไร

๓.๒ เพื่อศึกษาสถานที่ที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับประวัติสมเด็จเจ้าพะโคะ ความสำคัญและลักษณะเด่น

๓.๓ ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จเจ้าพะโคะว่าเป็นอย่างไร เปลี่ยนแปลงอย่างไรจากอดีตถึงปัจจุบัน

๔. ถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมา

๔.๑ เพื่อย้อนศึกษาการจัดการท่องเที่ยวสมเด็จเจ้าพะโคะที่เป็นมาว่ามีรูปแบบ ใดบ้าง จัดการอย่างไร โดยใคร มีข้อจำกัดอะไรบ้าง อะไรเป็นเงื่อนไขของข้อจำกัด และมีผลที่เกิดขึ้น ใดบ้าง

๔.๒ เพื่อสรุปว่ามีคนกลุ่มใดบ้างที่เข้ามาเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วม เขาเหล่านั้นร่วม อย่่างไรกับการจัดการท่องเที่ยวตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

๔.๓ เพื่อศึกษาและสรุปในเป้าหมายของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวมีเป้าหมาย ใด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๔.๔ รวบรวมวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้

๕. ศึกษาดูงานเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวการประชาสัมพันธ์

๖. กิจกรรมแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

๖.๑ เพื่อหารูปแบบการจัดการให้เกิดการท่องเที่ยวบนฐานความรู้ให้สัมพันธ์กับฐาน ทรัพยากรที่มีอยู่

๖.๒ เพื่อวางโปรแกรมท่องเที่ยวที่เหมาะสมจะมีกี่แบบ เป็นอย่างไรบ้าง

๖.๓ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวและมีส่วน ร่วมอย่างไรเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน

๗. กิจกรรมทดลองปฏิบัติการ

๗.๑ เพื่อทดลองเที่ยวแบบเต็มรูปแบบ

๗.๒ เพื่อเก็บข้อมูลผลจากการท่องเที่ยว ทั้งในส่วนของนักท่องเที่ยว ในส่วนของ
ผู้บริหารจัดการ และในส่วนของผู้ชมที่เข้าชม

๗.๓ เพื่อประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการทดลองจัดการท่องเที่ยวทั้งระบบและหา
แนวทางที่เหมาะสมต่อไป

๘. สรุปชุดความรู้และปิดโครงการ เพื่อสรุปผลการทดลองเที่ยวที่เหมาะสม จะเป็นอย่างไร
อะไรเป็นจุดอ่อน อะไรเป็นจุดด้อย และแนวทางการขยายต่อไป

๙. กิจกรรมพัฒนาทีมวิจัย

๙.๑ เพื่อเพิ่มทักษะของทีมวิจัยในด้านการออกแบบการเก็บข้อมูล การวางแผนการ
ทำงาน การทำบัญชีและการเงิน

๙.๒ เพื่อเพิ่มทักษะการจัดการข้อมูล การรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ ให้ตอบโจทย์
วิจัย และเพื่อการนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ประโยชน์

๙.๓ นำฐานข้อมูลที่ได้มาวางแผนปฏิบัติการในรูปแบบที่เหมาะสมกับพื้นที่

๙.๔ เสริมศักยภาพเพื่อการเขียนรายงาน

๙.๕ เพื่อร่วมเสนอรายงานความก้าวหน้า

๙.๑๐ เพื่อเสนอรายงานฉบับสมบูรณ์กับสกว.

๑๐. รายงาน สกว. รายงานความก้าวหน้า ฉบับสมบูรณ์

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

เชิงวิจัย

๑. คนในชุมชนวัดพะโคะมีความรู้ความเข้าใจ และตระหนักถึงคุณค่าเชิง
ประวัติศาสตร์ของชุมชนตนเอง

๒. มีแผนการ แนวทางและคู่มือการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของชุมชนวัดพะโคะ

เชิงพัฒนา

๑. เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงประวัติศาสตร์ของคนใน
ชุมชนวัดพะโคะ

๒. เกิดกลุ่มการจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนและมีการบริหารงานอย่างเป็นระบบ

ระยะเวลาดำเนินการ

ระยะเวลา ๑ ปี

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการท่องเที่ยว

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (๒๕๔๙) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวไว้ว่า หมายถึง กิจกรรมเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจการงานประจำของมนุษย์ซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้โดยทั่วไป ๓ ประการ คือ ๑) เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราว ๒) การเดินทางนั้นต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจหรือความพึงพอใจของผู้เดินทางเอง ๓) เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์อื่นใดก็ได้ ที่มีใช้เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ แต่เป็นเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่างต่อไปนี้ เพื่อพักผ่อนในวันหยุด เพื่อวัฒนธรรมหรือศาสนา เพื่อการศึกษา เพื่อการกีฬาและบันเทิง เพื่อชมประวัติศาสตร์และความสนใจพิเศษ เพื่องานอดิเรก เพื่อเยี่ยมญาติมิตร เพื่อเข้าร่วมประชุมหรือสัมมนา

รูปแบบการท่องเที่ยว

รูปแบบการท่องเที่ยว หมายถึง รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

ความหมายรูปแบบการท่องเที่ยว

๑. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือการท่องเที่ยวไปในสถานที่ที่เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติสังคม หรือชุมชนตามธรรมชาติ เพื่อชื่นชมและเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม ปฏิกิจสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การเดินป่า การดำน้ำ การศึกษาวิถีชีวิต เป็นต้น

๒. การท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือการเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ชุมชนเกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์และสัตว์เลี้ยง แหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่าง ๆ สถานที่ราชการ ตลอดจนสถาบันการศึกษาที่มีงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตทางการเกษตรที่ทันสมัย เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จและเพลิดเพลินในกิจกรรมทางการเกษตรในลักษณะต่าง ๆ ได้ความรู้ ได้ประสบการณ์ใหม่ ๆ บนพื้นฐานความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่นั้น

๓. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือการท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิถีการดำเนินชีวิตศิลปะทุกแขนง และสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย นักท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิด

ความศรัทธา ความนิยมของบุคคลในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบันผ่านสิ่งเหล่านี้ ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากมาย การท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่กำลังเป็นที่นิยม คือ “โฮมสเตย์” นักท่องเที่ยวจะได้เข้าไปพักอาศัยกับชาวบ้านในชุมชน และดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับชาวบ้าน

๔. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในประเทศไทยมี ๒ ประเภท ได้แก่

๑) การท่องเที่ยวเชิงบำบัดรักษาสุขภาพ เป็นการท่องเที่ยวที่ผนวกโปรแกรมการทำการกิจกรรมบำบัดหรือฟื้นฟูโรค

๒) การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ เป็นการท่องเที่ยวไปในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ และพักในโรงแรมหรือรีสอร์ท หรือศูนย์สุขภาพ ร่วมทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพที่สถานที่นั้น ๆ จัดขึ้น เช่น การนวดแผนไทย บริการอาบน้ำแร่ เป็นต้น

การส่งเสริมการท่องเที่ยว

การส่งเสริมการท่องเที่ยว หมายถึง การส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในแหล่งท่องเที่ยวของท้องถิ่นหรือชุมชน และใช้บริการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวนั้น

แหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยว หมายถึง ทรัพยากรที่สำคัญ จัดเป็นอุปทาน การท่องเที่ยวโดยทั่วไปมีการจัดหมวดหมู่ของแหล่งท่องเที่ยวเป็น ๕ ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวซึ่งแสดงออกถึงประเพณีต่าง ๆ แหล่งท่องเที่ยวซึ่งแสดงถึงความงดงามในรูปแบบต่าง ๆ ของภูมิประเทศ แหล่งท่องเที่ยวประเภทที่ให้ความบันเทิง แหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่มีลักษณะเฉพาะตัวสำหรับประเทศไทยนั้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมักแบ่งแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น ๓ ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เช่น ภูเขา ถ้ำ น้ำตก แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ โบราณคดี ได้แก่ พระราชวังพิพิธภณัฐ อุทยานประวัติศาสตร์ เป็นต้น และแหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม เช่น ประเพณีและวิถีชีวิตต่าง ๆ ของท้องถิ่น ส่วนแหล่งท่องเที่ยวที่ให้ความบันเทิงนั้นจัดเป็นส่วนหนึ่งในสถานบริการนักท่องเที่ยว

องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

องค์ประกอบหลักที่สำคัญในระบบการท่องเที่ยวจำแนกได้เป็น ๓ องค์ประกอบ ดังนี้

๑. ทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวและเป็นจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เกิดการเดินทางไปเยือนหรือไปท่องเที่ยว ทั้งนี้ อาจแบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑.๑ ทรัพยากรทางธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงดงามตามธรรมชาติซึ่งสามารถดึงดูดให้คนไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังพื้นที่นั้น เช่น ภูเขา ป่าไม้ น้ำพุร้อน ถ้ำ น้ำตก ชายทะเล หาดทราย ทะเลสาบ เกาะ แก่ง เขื่อน อ่างเก็บน้ำ แหล่งน้ำจืด เป็นต้น บางแห่งได้รับการจัดให้เป็นสวนรุกขชาติ สวนพฤกษศาสตร์ วนอุทยาน อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า สวนสัตว์เปิด เป็นต้น

๑.๒ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เป็นผลงานที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ ที่อนุชนรุ่นหลังบังเกิดความหวงแหนและปฏิบัติสืบสานต่อไป ทั้งนี้ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น แบ่งออก ๓ ชนิด ได้แก่

(๑) แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นตามประสงค์หรือประโยชน์ของมนุษย์เอง ทั้งที่เป็นมรดกในอดีตและได้สร้างเสริมในปัจจุบัน แต่มีผลดึงดูดให้คนไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังพื้นที่นั้น เช่น พระราชวัง ศาสนสถาน แหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑ์ กำแพงเมือง คูเมือง อุทยานประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน เป็นต้น

(๒) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นในรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม ซึ่งปฏิบัติยึดถือสืบทอดต่อกันมา เช่น ประเพณีในรอบปี ทั้งประเพณีในราชสำนัก (พระราชพิธีต่าง ๆ) ประเพณีไทย ประเพณีท้องถิ่น ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่เกี่ยวกับศาสนา เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเข้าพรรษา ประเพณีกินเจ หรือประเพณีถือศีลอดอาหาร งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับบุคคล เช่น พิธีโกนจุก พิธีแต่งงาน พิธีบวช และพิธีศพ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ได้แก่ การสร้างบ้านเรือน ชุดแต่งกาย อาหารประจำถิ่น การประดิษฐ์ของใช้เพื่อการดำรงชีวิต ภาษาพูดในท้องถิ่น และวรรณคดีพื้นบ้าน เป็นต้น หมู่บ้านที่มีวิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ นับเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ อาทิ หมู่บ้านทอผ้า หมู่บ้านทำร่ม หมู่บ้านช้าง รวมถึงตลาดนัด ตลาดน้ำ เป็นต้น

๒. การบริการการท่องเที่ยว

การบริการการท่องเที่ยว หมายถึง การให้บริการเพื่อการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่หรือกิจกรรมที่มีผลเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้น ๆ เป็นการใช้ความสะดวกระหว่างการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะบริการการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ บริการขนส่งภายในแหล่งท่องเที่ยว บริการที่พักแรม บริการอาหารและบันเทิง บริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ รวมถึงบริการจำหน่ายสินค้าที่ระลึก อย่างไรก็ตาม ความสะดวกอาจเกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวได้ตลอดเวลา ซึ่งภัยต่าง ๆ เหล่านี้ อาจเป็นอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว จึงควรมีมาตรการในการสร้างความปลอดภัยอย่างจริงจัง และเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องให้ความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวซึ่งถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการบริการการท่องเที่ยว

๓. ตลาดการท่องเที่ยว การที่จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว นั้น จะต้องมีการตลาดการท่องเที่ยวในการชักนำให้เข้ามาท่องเที่ยว ซึ่งการตลาดการท่องเที่ยว หมายถึง ความพยายามที่จะทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวของตนและใช้สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวและบริการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวนั้น โดยการตลาดการท่องเที่ยว ทำได้ ๒ วิธี

๑) การให้ข้อมูล ข่าวสารการท่องเที่ยว หมายถึง การให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ทางการท่องเที่ยว เช่น ทรัพยากรการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวและการบริการการท่องเที่ยว เป็นต้น

๒) การโฆษณาและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว หมายถึง การสื่อสารข้อมูล ข่าวสารการท่องเที่ยวไปยังนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย โดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ จดหมาย เว็บไซต์ สื่อออนไลน์ เป็นต้น เพื่อเชิญชวน กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวของตน

กล่าวได้ว่า ในการพิจารณาองค์ประกอบภายในระบบการท่องเที่ยว มีองค์ประกอบอีกมากมายที่มีบทบาทและหน้าที่ที่แตกต่างกันและมีความสัมพันธ์ต่อกัน เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน ซึ่งความแตกต่างของแต่ละรูปแบบการท่องเที่ยวนั้นอยู่ที่ความแตกต่างในองค์ประกอบย่อยและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังมีความแตกต่างในองค์ประกอบย่อย และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังมีสิ่งแวดล้อมนอกระบบที่เกี่ยวข้องเกี่ยวพันเป็นอุปสรรคหรือได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวอีกหลายประการ เช่น สภาพกายภาพและระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม โครงสร้างพื้นฐานเศรษฐกิจและการลงทุน สังคมและวัฒนธรรม องค์กรและกฎหมาย เป็นต้น

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม คือ เกิดการสร้างงาน พัฒนาอาชีพที่เกี่ยวข้องเนื่อง มีแหล่งรายได้ใหม่ ระบบสาธารณสุขปลอดภัยได้รับการพัฒนาหรือปรับปรุงเนื่องจากระบบการท่องเที่ยว และมีความก้าวหน้าทางสาธารณสุข ปลอดภัยจากโรคภัย แต่ในขณะเดียวกันชุมชนจะได้รับผลกระทบด้านลบด้วย เช่น ชุมชนที่เติบโตเร็วเกินไป โครงสร้างของชุมชนอาจเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมเดิมและวิถีชีวิตของชุมชนถูกกลืนไปกับอิทธิพลของวัฒนธรรมจากภายนอก ที่ผ่านมาชุมชนแทบไม่ได้รับประโยชน์ที่แท้จริงจากการท่องเที่ยว เนื่องจากผู้มีโอกาสมากกว่าได้แสวงหาผลประโยชน์จากชุมชนและทรัพยากร โดยให้ประโยชน์ต่อชุมชนเพียงเล็กน้อยและสร้างผลกระทบทางลบไว้มาก การลดผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชน การสร้างโอกาสและประโยชน์ที่แท้จริงแก่ชุมชนและท้องถิ่นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อชุมชนมีโอกาสนำส่วนร่วมในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเท่านั้น ดังนั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดองค์ประกอบหนึ่งของการท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนโดยให้ชุมชนมีส่วนสำคัญในการกำกับดูแล ควบคุมการ
ท่องเที่ยวให้มากขึ้น และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรี เนื่องจากเป็นเจ้าของท้องถิ่นเกิดความ
รักและหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ช่วยกันดูแลความสะอาด
เรียบร้อย ความร่มรื่นของท้องถิ่น รวมทั้งมีส่วนร่วมในการดูแลความสงบเรียบร้อย ความปลอดภัย
และชุมชนสามารถให้บริการและให้ข้อมูลด้านความเป็นอยู่และวัฒนธรรมกับนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี
ดังนั้นจะต้องส่งเสริมให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีกิจกรรมใน
การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยมีส่วนร่วม ดังนี้

๑. สำรวจศักยภาพของชุมชน

๒. เตรียมความพร้อมของชุมชน

๑) จัดเวทีพบปะพูดคุยและประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้สนใจ วิเคราะห์ผลดี
ผลเสียของการจัดการท่องเที่ยวต่อท้องถิ่นและชุมชน

๒) ให้ความรู้แก่ชุมชนถึงกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวที่อนุรักษ์ธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม โดยการจัดอบรม ประชุมเชิงปฏิบัติการและศึกษาดูงาน

๓) จัดกิจกรรม สนับสนุน และส่งเสริมการท่องเที่ยว

๔) สร้างความเข้มแข็งในการทำงานร่วมกันซึ่งดำเนินการได้ในลักษณะต่าง ๆ คือ ใช้
สื่อต่าง ๆ ช่วยในการเสนอข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน ใช้กระบวนการกิจกรรมกลุ่ม จัดอาสาสมัคร
ปลูกฝังเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการพิทักษ์ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว

๕) กำหนดเป้าหมาย วางแผนการทำงานและกิจกรรมต่างร่วมกัน

๖) จัดรูปแบบองค์กร กำหนดบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบและการจัดสรร
ประโยชน์

๓. สำรวจข้อมูล ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว กำหนดพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

๔. ประชาสัมพันธ์ จัดหานักท่องเที่ยวและวางแผนการตลาด

๕. พัฒนามัคคุเทศก์ ผู้ประสานงานและบุคลากร

๖. เตรียมความพร้อม และปฏิบัติการโครงการนำร่อง

๗. สรุปและประเมินผลหลังเสร็จสิ้นกิจกรรมนำร่อง

๘. พัฒนาปรับปรุงกระบวนการโดยการวิเคราะห์กระบวนการในการจัดการท่องเที่ยวและองค์ประกอบต่าง ๆ เสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับหน่วยงานภายนอก

แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

“การท่องเที่ยวโดยชุมชน” หมายถึง ทางเลือกในการจัดการการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ มาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงาน ตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปทบทวน โดยเน้นให้เกิดความยั่งยืน สู้คนรุ่นลูกหลาน และเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น ตลอดจนคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ

หลักการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน มีหลักการ ดังนี้

๑. ชุมชนเป็นเจ้าของ
๒. ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและการตัดสินใจ
๓. ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
๔. ยกระดับคุณภาพชีวิต
๕. มีความยั่งยืนในด้านสิ่งแวดล้อม
๖. คงเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมท้องถิ่น
๗. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
๘. เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
๙. เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนในท้องถิ่น
๑๐. มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน

องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีอยู่ ๔ ด้าน

๑. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์และมีวิธีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

๒. ด้านองค์การชุมชน ชุมชนมีระดับสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์ หรือผู้มีความรู้และทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

๓. ด้านการจัดการ มีกฎ กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว มีองค์กร กลไกในการทำงาน เพื่อจัดการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวม

๔. ด้านการเรียนรู้ ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จารุเชษฐา เรืองสุวรรณ (๒๕๕๗) ได้ทำการประเมินคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนยี่สาร อำเภอดำปำ จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนยี่สารเป็นชุมชนท่องเที่ยวที่มีแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยการท่องเที่ยวในชุมชนเกิดจากความต้องการของคนในชุมชน มีการเตรียมความพร้อมและการบริการตามความต้องการของชุมชน เช่น เงินทุน มัคคุเทศก์ อาสาสมัครเล่าเรื่องราวในชุมชน การเตรียมความพร้อมและการบริการตามความต้องการของชุมชน เช่น เงินทุนมัคคุเทศก์ อาสาสมัครเล่าเรื่องราวในชุมชน การเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกและดูแลสวัสดิภาพแก่นักท่องเที่ยว การดำเนินการอยู่ในรูปแบบคณะกรรมการซึ่งคัดเลือก จัดตั้งกรรมการชุมชน ผลการศึกษา ความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวที่มาร่วมกิจกรรมโดยรวมอยู่ในระดับดี

กอบกุล ศรีวงศ์เจริญ (๒๕๕๔) ได้ทำการศึกษาความพร้อมของประชาชนในท้องถิ่นที่มีการต่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา : ตลาดน้ำท่าคา ตำบลท่าคา อำเภอดำปำ จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในท้องถิ่นมีความพร้อมในการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ด้วยศักยภาพของชุมชนด้านการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมาล้วนแต่เป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยว ต้องการเข้ามาสัมผัสและพบเห็น ดังนั้นการที่ชาวบ้านสามารถเก็บรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมของตัวเองได้มากเท่าไร ชาวบ้านก็จะเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวได้นานเท่านั้น ข้อเสนอแนะ ๑) ส่งเสริมและสนับสนุนให้คนรุ่นหลัง ได้ใช้แนวทางการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืน มาปรับใช้ในชุมชนของตนเอง ๒) ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชน ให้เป็นรูปแบบมากยิ่งขึ้น ๓) บุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องควรมีส่วนช่วยในการสนับสนุน และเผยแพร่การอนุรักษ์ ประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงสิ่งแวดล้อมของชุมชนสู่สาธารณชน เพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป

สรุปจากแนวคิดและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นงานสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเรียนรู้และการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งชุมชนและวัด ยังมีปัจจัยและองค์ประกอบหลายอย่างที่ต้องมีความพร้อม เพื่อสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยว ทั้งด้านบทบาทของหน่วยงานและกลุ่มคณะทีมงาน การเสริมสร้างความรู้ความสามารถในการจัดการท่องเที่ยว ทั้งงานบริการ งานดูแลสถานที่สำคัญๆ การใช้ศักยภาพและภูมิปัญญาที่มีอยู่ การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคี ทุกฝ่ายอย่างเป็นระบบ เหล่านี้ ล้วนยังไม่ได้ดำเนินการพัฒนาอย่างจริงจัง จึงควรได้ทำการวิจัยเพื่อค้นหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการวิจัยที่ตั้งอยู่บนฐานการยอมรับและเคารพซึ่งกันและกันและระหว่างนักวิจัยผู้ถูกวิจัยและให้ประชาชนและองค์กรภาคีที่เคยเป็นการทดลองสร้างมิติใหม่ของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมให้เป็นโมเดลหรือรูปแบบของการพัฒนาด้านต่าง ๆ ต่อไป

บทที่ ๓ วิธีการดำเนินงาน

งานวิจัยโครงการ “สมเด็จพระเจ้าพะโคะกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน” เน้นการทำงานเชิงความคิดกับคนในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชีวประวัติหลวงปู่ทวดใน ๔ พื้นที่ คือ พื้นที่ดีหลวง ต้นเลียบ พะโคะ และถ้ำขุดเขาคุหา ส่วนพื้นที่นาเปลนั้นตั้งอยู่ห่างจากชุมชน มีเพียงสำนักสงฆ์สถานที่ที่มีหลวงปู่ทวด

การทำกิจกรรมท่องเที่ยวตามรอยหลวงปู่ทวดได้รับความร่วมมือจากภาคส่วน ทั้งในส่วนงบประมาณที่ส่วนหนึ่งได้มาจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น งบประมาณที่สนับสนุนโดยกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลดีหลวง และทีมวิจัยก็มีตัวแทนจากภาคส่วนดังกล่าวเข้าร่วม ทำให้สามารถทำกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง สำหรับกิจกรรมบางอย่าง เช่น การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การประชุมเชิงปฏิบัติการ สำหรับกิจกรรมการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดของคนในพื้นที่เพื่อหาแนวทางจัดการท่องเที่ยวตามรอยหลวงปู่ทวดจะใช้งบประมาณไม่มาก และใช้โอกาสของการพบกันคุยแลกเปลี่ยนและทำความเข้าใจต่อกัน ทุกครั้งที่มีโอกาส เช่น วันพระ

การดำเนินงานของโครงการวิจัย ทีมวิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ และการนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลร่วมกันระหว่างนักวิจัย กลุ่มคนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว ตลอดจนการไปศึกษาเรียนรู้กับเครือข่ายชุมชนและหน่วยงานอื่นๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ประสพการณ์ในการทำงานวิจัยในประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มากขึ้น ตลอดระยะเวลาการดำเนินงานโครงการวิจัยที่ผ่านมา มีกิจกรรมที่เกิดขึ้นดังนี้

กิจกรรมที่ ๑ ประชุมทีม ได้ร่วมวางแผนการทำงาน ทบทวนกิจกรรม สังเคราะห์ข้อมูล ร่วมหารือ แก้ไข ได้ร่วมเวทีรายงานความก้าวหน้าต่อ สกว. ได้ร่วมเตรียมเวทีรายงานฉบับสมบูรณ์ต่อ สกว. โดยส่วนใหญ่ใช้วิธีการประชุมพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ แต่มีการพบปะกันอย่างสม่ำเสมอ ในตลอดการทำวิจัยครั้งนี้ทีมวิจัยได้มาร่วมพูดคุยหารือการทำงานร่วมกัน รวมทั้งเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวตามรอยหลวงปู่ทวด ในรูปแบบต่างๆ ศูนย์กลางการพูดคุยจะอยู่ที่วัดดีหลวงเนื่องจากปัจจุบันหัวหน้าโครงการคือ พระปลัดกิจจา ได้รักษาการเจ้าอาวาสอยู่ที่วัดดีหลวงและ พระครูใบฎีกาศักรินทร์ รองหัวหน้าโครงการฯ และเป็นผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระเจ้าพะโคะอยู่ที่วัดดีหลวง คณะทีมวิจัยซึ่งประกอบ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลดีหลวง ตัวแทนกลุ่มผู้ประกอบการ ก็สะดวกในการเข้ามาพบปะและหารือกันที่วัดดีหลวง

กิจกรรมที่ ๒ เวทีทำความเข้าใจโครงการกับกลุ่มคนในพื้นที่และผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้ชี้แจงทำความเข้าใจในกิจกรรมของโครงการกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง เพื่อบอกกล่าวให้ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องได้มา

ร่วมรับรู้และเชิญชวนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ จัดขึ้นที่อาคารพิพิธภัณฑสถานเจ้าพระยา โดยมีเจ้าอาวาสวัดพระโค เป็นประธานกล่าวเปิดงานและนั่งร่วมตลอดเวลาการพูดคุย ท่านได้เสนอตัวร่วมเป็นที่ปรึกษาและฝากความหวังในการทำให้สมเด็จพระเจ้าพระยาที่มีความหมายต่อพื้นที่กับกลุ่มวิจัยและทีมพี่เลี้ยง พร้อมที่จะเข้าร่วมพัฒนาสถานที่วัดพระโคให้ดูเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความสะอาดและมีความเป็นท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีผู้เข้าร่วมหลายฝ่าย เช่น นายกองค้การบริหารส่วนตำบลชุมพล ผู้ใหญ่บ้านและตัวแทนจาก ๕ พื้นที่ในเส้นทางตามรอยหลวงปู่ทวด

กิจกรรมที่ ๓. ศึกษาข้อมูลสมเด็จพระเจ้าพระยาที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

๓.๑ ได้ศึกษาข้อมูลสมเด็จพระเจ้าพระยาที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ว่าความเป็นมาอย่างไร และมีความหมายและความสำคัญต่อคนในพื้นที่อย่างไร ในกิจกรรมนี้ข้อมูลที่ได้มาส่วนหนึ่งเป็นข้อมูลจากการบันทึกของท่านเจ้าคุณอธิการัน อติธเจ้าอาวาสวัดดีหลวง หนังสือเอกสารยอเข้าตำรา แผนที่กลปนาวัดพระโค หนังสือที่เกี่ยวกับหลวงปู่ทวดอีกหลายเล่ม ความรู้ความทรงจำของผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ ที่มาจากการบอกเล่าต่อๆ กันมา ข้อมูลที่ได้จากการไปสถานที่จริง เช่น พิพิธภัณฑสถานเมืองนคร วัดท่าแพ นครศรีธรรมราช ศาลเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ที่ฝั่งศพตาขุนลก วัดท่าชันนครศรีธรรมราช ข้อมูลโดยส่วนใหญ่เน้นเป็นการเล่าที่เหมือนกันคือชุมชนเชื่อว่าสมเด็จพระเจ้าพระยากับหลวงปู่ทวดวัดช้างให้เป็นพระองค์เดียวกัน แต่ไม่มีใครสามารถเชื่อมต่อบริบทได้ว่าหลังจากที่ท่านโล้หายไปนั้นท่านได้ไปไหน ข้อมูลจากการบันทึกก็มีถึงตอนที่ท่านโล้หายไป หลังจากนั้นก็ไม่มีบันทึกใดๆทั้งสิ้น พบงานเขียนอีกครั้งที่กล่าวถึงหลวงปู่ทวดในยุคหลังมานี้ เป็นงานเขียนที่เกิดจากการบันทึกการเข้าทรงของหลวงปู่ทวด โดยอาจารย์ทิม วัดช้างให้ และมีนักวิชาการหลายท่านได้เขียนได้ศึกษาต่อกันมา ซึ่งปัจจุบันมีการพิมพ์อย่างแพร่หลายหาอ่านได้ทั่วไป อย่างไรก็ตามมีบางประเด็นที่ขัดแย้งกันระหว่างบันทึกของพระอธิการัน กับงานเขียนในปัจจุบัน เช่นวัน เดือน ปี เกิด ที่ฝั่งรก สายญาติพี่น้องของหลวงปู่ทวด สถานที่ผูกเปล ข้อมูลที่ได้ในทีมวิจัยและพี่เลี้ยงได้นำมาวิเคราะห์และสรุปจนตกผลึก ว่าข้อเท็จจริงควรเป็นอย่างไร หรือมีความเป็นไปได้ในประเด็นอะไรบ้าง

เพื่อให้ข้อมูลกับข้อเท็จจริงสอดคล้องกัน ทีมวิจัยและคณะจึงได้เดินทางไปพิพิธภัณฑสถานนครศรีธรรมราช ไปศาลเจ้าเมืองนคร และไปที่หลุมฝังศพของ “ตาขุนลก” เพื่อไปดูบันทึกของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบวชของหลวงปู่ทวด คือ ซึ่งเป็นคนปกติในสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา ได้มีการบันทึกถึงวันมรณะไว้ โดยเมื่อคำนวณอายุของท่านแล้วทำให้ทีมวิจัยสรุปได้ว่าข้อถกเถียงเรื่องปีเกิดของหลวงปู่ทวดตรงกับปี พ.ศ. ๒๑๗๕

อีกประเด็นที่สำคัญมาก ที่ทีมวิจัยให้ความสำคัญคือ ประเด็นที่จะนำข้อมูลมาเป็นเรื่องราวบอกเล่าให้คนทั่วไปและใช้สำหรับการให้การศึกษาแก่คนรุ่นใหม่เพื่อเผยแพร่ประวัติสมเด็จพระเจ้าพระยา นอกจากด้านอิทธิฤทธิ์ของสมเด็จพระเจ้าพระยาที่คนทั่วไปมีความเชื่อความศรัทธาอันแรงกล้าในความศักดิ์สิทธิ์แล้ว พบว่าอีกประเด็นคือ สมเด็จพระเจ้าพระยาเป็นคนที่มีความเพียร ใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีความมุมานะในการเล่าเรียนตั้งแต่เด็ก ซึ่งการศึกษาตั้งแต่เด็กท่านได้อยู่กับพระผู้มีความรู้ และไปเล่าเรียนใน

สถานที่เรียนที่มีชื่อเสียงทั้งที่จังหวัดสงขลา จังหวัดนครศรีธรรมราช และท่านยังได้เดินทางและไปเรียนต่อที่กรุงศรีอยุธยา โดยอาศัยเรือสำเภาของพ่อค้า รอขึ้นเรือสำเภาที่วัดคงคาเลียบ (ท่าซัก) ทีมวิจัย ได้เดินทางไปดูสถานที่จริงที่วัดท่าแพ เมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นวัดเชื่อว่าเป็นสถานที่อุปสมบทหลังจากบวชและเรียนอยู่แล้วท่านก็ได้ขึ้นเรือไปที่วัดคงคาเลียบ (ท่าซัก) ซึ่งเป็นท่าน้ำที่เชื่อกันว่าสมเด็จพระเจ้าพะโคะเป็นจุดที่รอขึ้นเรือสำเภาไปกรุงอยุธยา นครศรีธรรมราช เมื่อไปคุยกับคนในชุมชนทั้งสอง พบว่าที่นี่มีหลักฐานว่าท่านได้มาจริง นอกจากจะเป็นความรู้สำหรับทีมวิจัยแล้วยังทำให้มีความมั่นใจมากขึ้นว่า “สมเด็จพระเจ้าพะโคะมีตัวตนอยู่จริง” ไม่ได้เป็นแค่ความเชื่อที่เล่าต่อกันมา

๓.๒ ศึกษาสถานที่ที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ความสำคัญและลักษณะเด่นของสถานที่ที่เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าพะโคะที่มีในพื้นที่นั้น เป็นที่รับรู้ของชาวบ้านมาโดยตลอดมีทั้งหมด ๕ สถานที่ คือ บ้านสวนจันทร์ ซึ่งเป็นที่เกิด ต้นเลียบ เป็นที่ฝังรกราก นาเปล เป็นที่ได้ดวงแก้วคู่บุญบารมี วัดดีหลวงเป็นที่บรรพชาสามเณร และวัดพะโคะ เป็นวัดที่ท่านได้เดินทางมาจำพรรษา และบูรณะปฏิสังขรณ์จากการทำลายของกลุ่มโจรโจละ แต่เมื่อศึกษาแล้วพบว่ามีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านรู้จักอีกแห่งหนึ่งคือ ต้นยางไม้เท้า เป็นต้นยางคู่สองต้นขนาดใหญ่ที่สมเด็จพระเจ้าพะโคะเคยพิงไม้เท้าไว้ในช่วงที่ท่านนำอัฐิของที่ได้พระราชทานในการบูรณะปฏิสังขรวัดพะโคะจากกรุงศรีอยุธยา มาซ่อมแซมบูรณวัดพะโคะ ชาวบ้านแถบนี้ให้ความเคารพนับถือโดยเมื่อเดินทางผ่านต้นยางจะหยุดพนมมือไหว้

เมื่อทีมวิจัยได้ศึกษาแล้วจึงหาวิธีการร่วมกันพัฒนาเส้นทางทั้งหมดให้เป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อกัน ตามลำดับการเกิดเหตุการณ์ โดยใช้กระบวนการให้คนในแต่ละพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและวางแผนในการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว ร่วมแสดงความคิดเห็น

นอกจากนี้ยังใช้รูปแบบของเวทีแลกเปลี่ยนและสอบถามความคิดเห็นของ คนในพื้นที่ที่มีต่อสมเด็จพระเจ้าพะโคะ จัด ๒ ครั้ง โดยครั้งแรกมีผู้เข้าร่วมเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่มาจาก ๕ สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ครั้งแรกจำนวน ๗ คน ครั้งที่สองจำนวน ๑๓ คน เป็นการคุยถึงความเชื่อจากคำบอกเล่าที่รับรู้มา ผู้รู้บางท่านถือหนังสือที่นักวิชาการต่างๆได้เขียนถึงประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ทุกคนที่เข้าร่วมเวทีพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า ท่านมีอยู่จริง มีความศักดิ์สิทธิ์มาก ทุกสถานที่ที่เกี่ยวข้องก็เป็นเรื่องจริง และเชื่อมั่นว่าท่านยังวนเวียนช่วยเหลือผู้ทุกข์ยากอย่างสม่ำเสมอ ข้อมูลที่ทุกคนมีโดยส่วนใหญ่ได้รับคำบอกเล่ามาจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย และตนเองก็ยังทำหน้าที่บอกเล่าสืบทอดเรื่องราวให้ลูกหลานรุ่นต่อไป ว่าให้ภูมิใจที่ตนเองได้เกิดมาเป็นลูกหลานของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ หรือ “พ่อท่านโคะ”

๓.๓ ด้านประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ได้ศึกษาโดยการชวนผู้เฒ่าผู้แก่มาร่วมเวทีพูดคุยที่วัดดีหลวงจำนวน ๒ ครั้ง ผู้เข้าร่วมเวทีมีคนจากชุมชนพะโคะ ดีหลวง ต้นเลียบ แม้ว่าทั้ง ๓ แห่งนั้นอยู่ห่างกัน แต่ความเชื่อและการแสดงออกที่ชาวบ้านมีต่อสมเด็จพระเจ้าพะโคะก็เหมือนกัน โดยส่วนใหญ่จะพบว่าคนรุ่นเก่ายังมีความเชื่อเกี่ยวกับดวงไฟ อภินิหารสมเด็จพระเจ้าพะโคะ

กันมาก มีการทำบุญประจำปีให้กับหลวงปู่ทวดในช่วงเดือนมกราคมของทุกปี โดยเมื่อก่อนชาวบ้านจะทำบุญทั้งปี(เมื่อเห็นดวงไฟลอยขึ้นเหนือท้องฟ้าเมื่อใดก็จะทำบุญในวันพฤหัสบดีที่ใกล้กับวันที่เห็นมากที่สุด) ชาวบ้านจะนำขนมโคมะสักการบูชา ปัจจุบันไม่เห็นดวงไฟแล้ว ความเชื่อในคนรุ่นใหม่ก็ลดลง การทำบุญจึงมีปีละครั้งพร้อมกับการทอดผ้าป่าของวัดพะโคะ

จากคำบอกเล่าของ นางสาววันเพ็ญ รัตนอรุณ ซึ่งได้เล่าเรื่องราวของสมเด็จพระพะโคะ ได้เล่าเรื่องราวของสมเด็จพระพะโคะ ตามที่พ่อได้เล่าให้ฟัง ว่าเมื่อก่อนชาวบ้านบริเวณรอบสวนจันทร์จะเห็นดวงไฟลอยเหนือต้นเลียบ ส่วนใหญ่จะเห็นคืนวันพุธก่อนวันสมโภช ซึ่งจะสมโภชวันหส์ เมื่อชาวบ้านคนใดเห็นดวงไฟก่อนก็จะตีโพนรับและคนต่อไปที่เห็นก็จะตีโพนรับต่อกันจะเห็นก่อนถึงจะตีโพนรับ ตีโพนที่ต้นเลียบ ในวัดพะโคะก็จะ ตีโพนรับคนที่ไปร่วมสมโภชจะนำพาข้าวสารใส่หม้อเขียว เบี้ย ๒ บาท ถ้าคนฐานะดีก็ ๕ บาทสมัยนั้น น้ำผึ้ง ปิบ ๒ บาท ตันกล้วย ใบตองแห้งห่อข้าวเหนียวกวนใช้น้ำผึ้งโหนด ไปร่วมสมโภชที่วัดพะโคะ **นางจรรยา พรหมอ่อน (ป้าจรรยา)** เล่าว่าเคยเห็นดวงไฟทุกปี เมื่อก่อนไม่มีไฟฟ้า ที่วัดดีหลวงมีพ่อท่านเคว็ด ถือไม้เท้าศักดิ์สิทธิ์ ชี้กับไม้เท้าให้เป็นแบบไหนก็เป็นแบบนั้น **นางอมร แก้วมณี** ได้เล่าว่า เมื่อตอนประมาณ ๔๕ ปีที่แล้วเห็นดวงไฟเห็นเอง สว่างมากเลย แล้วลอยไปทางต้นเลียบ

นางล้อย ไหมอ่อน (ป้าจ้อย) เล่าว่าตอน อายุ ๑๐ ขวบ เล่าว่าตอนนั้นแม่เป็นลมที่บ้าน ก็วิ่งไปตามน้ำ ป้าจ้อยจึงเห็นดวงไฟดวงใหญ่ และไฟดวงเล็ก สว่างจนเห็นวัวที่อยู่ในคอก สว่างเหมือนดวงจันทร์คืนแปดค่ำ คืน ๑๕ ค่ำ เห็นจากวัดดีหลวง วัดต้นเลียบไปวัดพะโคะ ส่วนท่านแสงก็บอกว่า อ.ทิม แห่งวัดช้างให้เคยมาวัดพะโคะ ๒๔๙๗ เพื่อมาหาข้อมูลหลวงปู่ทวด แล้วบอกว่าเป็นพระองค์เดียวกัน จึงสร้างหลวงปู่ทวด รุ่นแรก

จากคำบอกเล่าของทั้ง ๔ ท่าน เกี่ยวกับปรากฏการณ์มองเห็นดวงไฟ การจะเกี่ยวข้องกับทำบุญสมโภชสมเด็จพระเจ้าพะโคะ โดยใช้ยึดถือว่าเมื่อเห็นดวงไฟ ในวันใดก็ตามพอถึงวันพฤหัสบดีก็จะจัดงานสมโภช และชาวบ้านบริเวณนี้ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาในปัจจุบัน ได้กำหนดการสมโภชเป็นช่วงเดือนยี่ของทุกปี การศึกษาในกิจกรรมที่ ๓ นี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในช่วงการทำความเข้าใจร่วมกันของทีมวิจัยกันเอง และระหว่างทีมวิจัยกับชุมชน เพราะมีการคุยกันหลายครั้ง หลายโอกาส เช่นในวันพระเมื่อชาวบ้านมาวัดพระจะใช้โอกาสนี้พูดคุยแลกเปลี่ยนกับชาวบ้าน ในช่วงหลังของงานวิจัยตั้งแต่วันที่ ๒๕๖๑ เป็นต้นมาจึงพบว่า ในช่วงหลังของงานวิจัยตั้งแต่วันที่ ๒๕๖๑ เป็นต้นมา พบว่าชาวบ้านมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เห็นความสำคัญในการค้นหาเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ มาพูดคุย สร้างความเชื่อมั่นในการเผยแพร่ประวัติของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ และมีความตื่นตัวในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าพะโคะ เช่น งานสมโภช งานห่มผ้าต้นเลียบ งานทอดผ้าป่าของวัดพะโคะ งานสงฆ์ และงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ให้มีความยิ่งใหญ่และสมบูรณ์ ตามขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม มาร่วมพัฒนาวัด ตั้งแต่กวาดขยะ ตกแต่งต้นไม้ นำต้นไม้มาให้วัด และมีชาวบ้านรายหนึ่งได้ให้งบประมาณหลายหมื่นบาทเพื่อรื้อและขยายประตูวัด จัดกำแพงให้สวยงาม เพื่อเชื่อมต่อระหว่างวัดดีหลวงกับวัดต้นเลียบให้กว้างขึ้น ทำให้รถเข้าออกวัดได้สะดวกขึ้น

รวมทั้งให้เงินบริจาคสร้างห้องน้ำให้ใหม่เพื่อให้บริการและอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่เข้ามาวัด นอกจากนั้นข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเป็นการทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน กับ นักเรียน นักศึกษา รวมทั้งนักท่องเที่ยวที่ศรัทธาต่อสมเด็จพระเจ้าพะโคะ

กิจกรรมที่ ๔. ถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมา

ก่อนที่จะถอดบทเรียน ทีมวิจัยได้มีการร่วมกันวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และ ข้อจำกัดของพื้นที่ ในการจัดการท่องเที่ยวตามรอยหลวงปู่ทวด มีการนัดคุยกับทีมวิจัยในหลายครั้ง เพื่อที่ได้ร่วมกำหนดแนวทางในการดำเนินงานเพื่อสร้างความมั่นคง ในการก้าวเดินไปข้างหน้า บรรยากาศโดยภาพรวมของข้อมูลที่ได้จากการถอดบทเรียนทำให้ทีมวิจัยเห็นว่าชุมชนมีทุนวัฒนธรรม และทุนทางสังคมสูงมากในหลายด้าน เพียงแต่ต้องสร้างความเข้มแข็ง ความเข้าใจและใส่อุดมการณ์ บางอย่างให้กับคนในพื้นที่ให้มากขึ้น เช่นไม่หลงไปกับความศักดิ์สิทธิ์ เพียงแต่ใช้ความศักดิ์สิทธิ์ควบคู่ไปกับจุดเด่นด้านอื่นๆในพื้นที่มี เน้นให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมวางแผนการจัดการท่องเที่ยวให้เป็นระบบ ค่อยเป็นค่อยไป ในทิศทางการจัดการท่องเที่ยว

เป้าหมายของการถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวก็เพื่อย้อนรอยการจัดการท่องเที่ยว สมเด็จพระเจ้าพะโคะที่เป็นมาว่ามีรูปแบบอย่างไร จัดการอย่างไร โดยใคร มีข้อจำกัดอะไรบ้าง อะไรเป็น เงื่อนไขของข้อจำกัด มีคนกลุ่มใดบ้างที่เข้ามาเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วม เขาเหล่านั้นร่วมอย่างไรกับการ จัดการท่องเที่ยวตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันและมีผลที่เกิดขึ้นอย่างไรบ้าง ผู้ที่เข้ามาร่วมเป็นทีมวิจัย ผู้นำ ชุมชน เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เป็นการแลกเปลี่ยนร่วมทบทวนมากกว่าจะจัดเป็นเวที แต่ทำตลอด ของช่วงงานวิจัย ทบทวนเพื่อที่จะปรับกิจกรรมบางอย่างให้มีความเหมาะสม เช่น รูปแบบการจัด ท่องเที่ยว จะนำเสนออะไรให้ผู้ที่มาเยือนประทับใจ การเตรียมรับผู้ที่มาเที่ยวคณะเล็กแบบใด คณะ ใหญ่แบบใด ปรับเรื่องการให้ข้อมูลผู้ที่มาเที่ยว จากในช่วงแรกที่จัดกิจกรรมท่องเที่ยว “พระครู ใบบัวคำศรีกรินทร์ สิริภโท” จะเป็นผู้บรรยาย แต่พบปัญหาว่าเมื่อมีคนเข้ามามากขึ้นจัดการไม่ทันบ้าง ท่านติดภารกิจบ้าง จึงให้มีการฝึกอบรมมัคคุเทศก์ขึ้น โดยให้เด็กเยาวชนในพื้นที่ รวมทั้งผู้ที่ขับรถซา เล็งก็สามารถทำหน้าที่นี้ได้ ถ้าไปในกลุ่มทำผลิตภัณฑ์ให้กลุ่มนั้นๆได้ทำหน้าที่เอง เป็นต้น

กิจกรรมที่ ๕. ศึกษาดูงานเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวและการ ประชาสัมพันธ์

๑. ทีมงานวิจัยได้ไปศึกษาดูงาน เมื่อวันที่ ๒-๖ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๑ ที่จังหวัด เพชรบุรี และจังหวัดนนทบุรี เพื่อไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดทำจุดเรียนรู้สำหรับการท่องเที่ยว การ สร้างมูลค่าเพิ่ม ของตาลโตนด และการจัดการโฮมสเตย์ จำนวน ๑๒๐ คน โดยมีนายอำเภอสติงพระ เป็นหัวหน้าทีม

นายอำเภอสนิทพระร่วมนำคณะทำงานท่องเที่ยวตามรอยหลวงปู่ทวด ศึกษาดูงาน งบประมาณสมทบร่วมระหว่าง งานวิจัยและของสำนักงานพัฒนาชุมชน ได้ไปศึกษาดูงานจังหวัดราชบุรี ไปดูตลาดอมยิ้ม ซึ่งเป็นชุมชนแปดชาติพันธุ์ รวม กะเหรี่ยง ยวน ไทยญวน บรรยากาศโดยรวมดี ไปดูงานที่กาญจนบุรีเรื่องของการบริหารจัดการแพท่องเที่ยวและการจัดจำหน่ายสินค้าในแหล่งท่องเที่ยว เทรตเดอร์ โดยรวมสินค้าภายในจังหวัดทั้งหมด ที่พักलयน้ำพักค้างที่นั่น จากนั้นเดินทางต่อไปประสาทมืองสิงห์ เรียนรู้การทำข้อมูลชุมชนโดยใช้คิวอาร์โคด และวกกลับมาราชบุรี ดูตลาดคูบัว วัดโขลงชุมชนท่องเที่ยววังกั้นโตก ดูการแสดงเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว

สรุปจากการศึกษาดูงาน ได้เห็นความคิดเห็นต่อการจัดการท่องเที่ยว เช่นการการวัดดูในท้องถิ่นทำให้เกิดจุดเด่น สร้างจุดเช็คอิน เน้นการประดับวัดดูจากธรรมชาติ ถ้าเป็นร้านค้าก็ต้องเน้นผลิตภัณฑ์จากชุมชน รวมทั้งการสร้างมุมมองท่องเที่ยวใหม่โดยการแปลงปัญหาให้เป็นโอกาสเพื่อมาปรับใช้กับบ้านเราได้

กิจกรรมฝึกอบรม และวางโปรแกรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม ในกิจกรรมนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากงบพัฒนาจังหวัดสงขลา จัดฝึกอบรมให้ทีมวิจัย ชาวบ้าน และนักเรียนในพื้นที่ เป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการ ใช้เวลา ๒ วันและต่อยอดโดยวิทยาลัยชุมชนสงขลา สนับสนุนจัดฝึกอบรมให้ความรู้แก่ทีมวิจัยและ เด็กเยาวชนในพื้นที่เพื่อเตรียมตัวเป็นมัคคุเทศก์ ในที่สุดก็มีการกำหนดเป็นโปรแกรมท่องเที่ยวที่ขึ้นอยู่กับจำนวนของคณะที่เข้ามาท่องเที่ยว ถ้าเป็นคณะใหญ่ก็จะแบ่งเป็นทีมเพื่อให้ผู้มาเที่ยวได้รับข้อมูลทั่วถึง และตามความเหมาะสมของสถานที่แต่ละแห่งที่สามารถรองรับได้เป็นต้น หลังจากนั้นได้มีการนำโปรแกรมที่วางไว้ทดลองปฏิบัติการจริง และปรับกิจกรรมใหม่ หลังจากนั้นเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามา(โดยส่วนใหญ่เป็นนักเรียน นักศึกษาในสถาบันต่างๆ เช่น มอ. ม.ทักษิณ ม.ราชภัฏ) โดยส่วนใหญ่มาเป็นคณะ ๑๐๐ คน ก็มีการประชุมปรับรูปแบบการต้อนรับนักท่องเที่ยวทุกครั้งให้สอดคล้องกับจำนวนผู้มาเยือน รวมทั้งวางแผนเรื่องการต้อนรับ เช่นถ้าจำนวนมากก็แยกนักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มๆ และสลับเส้นทางให้แต่ละกลุ่มได้ใช้เวลากับสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละจุด เพื่อให้สอดคล้องกับสถานที่แต่ละแห่งซึ่งรับนักท่องเที่ยวได้ครั้งละไม่มาก

กิจกรรมที่ ๖ กิจกรรมการเตรียมสถานที่เพื่อรับนักท่องเที่ยว

สำนักงานพัฒนาชุมชน ได้ยกระดับชุมชนท่องเที่ยวตามรอยหลวงปู่ทวด ขึ้นเป็นชุมชนท่องเที่ยวOTOP นวัตกรรม มีการเตรียมชุมชนครบทุกด้าน เพื่อรองรับการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น การพัฒนาศักยภาพบุคลากรทางการท่องเที่ยว การอบรมนักร้อง การปรับปรุงภูมิทัศน์ จัดทำจุดเช็คอิน การพัฒนาอาหารเมนูท้องถิ่น พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและการจัดทำตลาดชุมชนเป็นต้น โดยคนในชุมชนและกระทำงานท่องเที่ยวทั้งตำบลชุมพลและตำบลหิหลวง ได้เข้ามามีส่วนร่วม “ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและกำหนดแนวทางในการพัฒนาชุมชน” ตามกรอบการพัฒนาชุมชน

ท่องเที่ยวOTOPนวัตวิถี ทีมวิจัยได้เข้ามามีส่วนร่วมในการนำข้อมูลวิจัยไปใช้ในการจัดทำข้อมูลที่ใช้ในการทำประชาสัมพันธ์และเผยแพร่

การพัฒนาศักยภาพบุคลากรทางการท่องเที่ยว

มีการจัดฝึกอบรมการพัฒนาตนเอง,การเป็นเจ้าบ้านที่ดีและการต้อนรับนักท่องเที่ยว

การสร้างนักร้องเรื่อง(มัคคุเทศก์)

การพัฒนาปรับปรุงภูมิทัศน์และจัดทำจุดเช็คอิน

โบราณสถานถ้ำเขาคุหา

วัดพะโคะ

ตระพังพระ

วัดดีหลวง

วัดต้นเลียบ

จัดงานส่งเสริมการตลาดและประชาสัมพันธ์ชุมชนท่องเที่ยว

การพัฒนาอาหารเมนูท้องถิ่น

พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน

กิจกรรมที่ ๗ เวทีปิดโครงการ

จัดขึ้นในวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ ณ วัดดีหลวง ผู้เข้าร่วมเวที ประมาณ ๘๐ คน เป็นชาวบ้านในตำบลดีหลวงและตำบลชุมพล วิทยากรผู้ร่วมเวทีเสวนา มี พระครูบุญญาพิศาล เจ้าอาวาสพะโคะ รักษาการเจ้าคณะอำเภอสทิงพระ นายชม ยุพยงค์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลชุมพล นางศศิประภา จันทรโชตะ ตัวแทนจากหน่วยงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา นายกิตธนา สุบรรพวงศ์ รองประธานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา พระปลัดกัจจา กิตติญาโณ พระครูใบฎีกาศักกรินทร์ สิริภทโท ทีมวิจัย ดำเนินรายการโดยอาจารย์ชัยวุฒิ พียะกุล

ในเวลานั้นพระครูบุญญาพิศาลได้พูดถึงความสำคัญของ”พ่อท่านโคะ” ว่าท่านเป็นคนมีบุญคุณกับชาวสทิงพระทั้งในอดีตถึงปัจจุบัน โดยในอดีตนั้นท่านได้ให้ที่ดินกลบนาของวัดซึ่งมีมากมายให้คนที่นี้ได้มีที่ทำมาหากิน ปัจจุบันผ่านมามากหลายร้อยปี ท่านก็ยังมีบุญคุณกับคนแถบนี้ คือเป็นแรงบันดาลใจให้คนหลังไหลเข้ามาในชุมชน ชาวบ้านแถบนี้ควรตอบแทนบุญคุณของท่านโดยการช่วยกันรักษาสถานที่บ้านเมือง บ้านเรือน ให้สะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย รวมทั้งต้องรู้ประวัติของท่าน เมื่อรู้แล้วต้องมีความพยายามที่จะบอกเล่าให้ลูกหลานรุ่นต่อไปได้สืบทอดความรู้นี้ รวมทั้งต้องช่วยกันสร้างพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับท่านให้คนทั่วไปรู้จัก เพราะกว่า ๙๐ % ของคนทั่วไปเมื่อนึกถึงหลวงปู่ทวดต้องนึกถึงวัดช้างให้ น้อยคนที่จะนึกถึงวัดพะโคะ ดิหลวง แม้แต่คนบ้านเราก็นึกถึงวัดช้างให้

พระครูใบฎีกาศักรินทร์ สิริภทโท ได้สรุปผลการวิจัยในบางประเด็น เช่นข้อสรุปในวันเดือนปีเกิดของ “พ่อท่านโคะ” ว่าตรงกับปี พ.ศ. ๒๓๗๑ โดยอิงหลักฐานยอเข้าตำราที่อยู่ในหอสมุดแห่งชาติและจากเอกสารกลบนา มาผนวกกับหลักฐานของคนในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการบวชบรรพชาของ “พ่อท่านโคะ” คือ “ตาขุนลก” คหบดีเมืองนครศรีธรรมราช และจะยึดถือปีนี้ในการทำความเข้าใจกับผู้ที่เกี่ยวข้องต่อไป ในเรื่องเนื้อหาของ “พ่อท่านโคะ” นั้น นอกจากความศักดิ์สิทธิ์ของท่านที่ผู้คนทั่วไปรู้จักแล้ว จะเน้นให้ยึดคุณธรรม ๔ ประการ คือ **ด้านความเพียร** เพียรในการร่ำเรียน จนมีความรู้แตกฉาน **ด้านความกตัญญูกตเวที** คือการทำให้พ่อแม่ปลอดหนี้ในแรกเกิด มีความกตัญญูต่อบ้านเมือง ต่อพื้นที่เกิด แม้ได้สมณศักดิ์สูงแล้วยังกลับมาเยี่ยมและพัฒนาบ้านเกิด **ด้านความเมตตา** ช่วยเหลือโจรที่ลักพาและทำร้ายตนโดยการเหยียบน้ำเค็มให้จืดเพื่อให้โจรได้ดื่มแก้ตาย และ**ด้านการใช้ความรู้ที่มีภูษาคี** เป็นความสามารถปรีชาปกป้องอยุธยาไม่ให้เป็นเมืองขึ้นลังกา

ตัวแทนจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด บอกว่าตนเองเป็นคนในพื้นที่ที่พืงนิทานหลวงปู่ทวดมานาน ตายายได้สอนให้สวดมนต์และเล่าด้วยความภูมิใจว่า”พ่อท่านโคะ” เป็นคนบ้านเรา แต่ไม่เคยได้เชื่อมโยงนิทานมาสู่ประวัติศาสตร์ในพื้นที่ การใช้งานวิจัยนี้ทำให้เห็นข้อมูลข้อเท็จจริงจึงเป็นประโยชน์มาก ทำแล้วควรจะให้ป็นเอกสารเผยแพร่ และเมื่อจัดเป็นการท่องเที่ยวก็พบว่า ทีมวิจัยได้ใช้กระบวนการหลายอย่างมาจัดระบบการท่องเที่ยว ทำให้คนที่เข้ามาในพื้นที่ได้เรียนรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ง่ายขึ้น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดไม่เคยทำเรื่องนี้เอง ข้อมูลที่แท้จริงเป็นประโยชน์มาก ต่อไปจะคอยให้ความร่วมมือและสนับสนุนกิจกรรมในพื้นที่

ด้าน ผู้นำชุมชนนายกองค์การบริหารส่วนตำบลชุมพล นายชม ยุพยงค์ ได้กล่าวถึงงานวิจัยนี้ว่านำด้วยพระที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นพระรุ่นใหม่ ที่มีความตั้งใจ ทำให้การทำกิจกรรมต่างๆที่ผ่านมาชาวบ้านและหน่วยงานต่างๆให้ความร่วมมือมากขึ้น และคอยสนับสนุนต่อไป

ส่วนผู้เข้าร่วมเวทีหลายท่านได้แสดงความคิดเห็นต่อความเชื่อเรื่อง “พ่อท่านโคะ” ว่าที่ผ่านมารู้แต่เรื่องเล่าที่เล่าต่อกันมา เมื่อฟังข้อเท็จจริงจึงเป็นข้อยืนยันความเชื่อ ส่วนเรื่องของดวงแก้วที่งูบองหลาคายมานั้นชุมชนก็เชื่อว่าเป็นเรื่องจริง และคนในเวทีมากกว่า ๑๐ คนรวมทั้งนายก อบต.ชุมพล ได้ยกมือบอกว่าเคยเห็นดวงไฟ ๒ ดวง ดวงใหญ่และดวงเล็ก ลอยเหนือหลังคาบ้าน ถ้าไม่ลอยจาก

ทิศเหนือไปทางทิศใต้ก็จะลอยจากทิศใต้ไปสู่ทิศเหนือ จึงเกิดคำถามจากผู้ร่วมเวทีว่าที่อื่นๆ มีคนเห็นดวงไฟดังกล่าวด้วยหรือไม่ อาจารย์ชัยวุฒิได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมจากการศึกษาข้อมูลว่า เมื่อไปสถานที่ต่างๆ ที่เกี่ยวกับหลวงปู่ทวด ทั้งจังหวัดสงขลา จังหวัดปัตตานี นครศรีธรรมราช ไปถึงประเทศมาเลเซีย จะพบเรื่องเล่า “ดวงไฟ” ว่า ชาวบ้านเห็นทุกที่ เมื่อคนเห็นก็จะมีการทำบุญให้สมเด็จเจ้าฟ้าด้วยขนมโค ที่ไหนเห็นก็ทำบุญที่นั่น แต่ความเชื่อเรื่องดวงแก้วที่ได้มาจากงูคายให้ฉัน พบว่าในภาคใต้มี ๓ คน คือ สมเด็จเจ้าพะโคะ พังพระกาฬ หรือพระเจ้าศรีอโศกธรรมราช และ พ่อท่านคง วัดธรรมโคตร อำเภอสิงหนคร และพบว่าทั้ง ๓ ท่านเป็นวีรบุรุษของชุมชน เป็นผู้มีบุญญาบารมีสูง

เมื่อย้อนมาดูเรื่องการท่องเที่ยวนั้นมีข้อเสนอจากผู้เข้าร่วมเวที เช่นว่า ควรชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของเป็นลูกหลานหลวงปู่ทวด และมาช่วยดูแลชุมชน ที่ได้ร่วมทำมาในช่วงการวิจัยนั้นในบางจุดได้เกิดจุด check in ที่นอกเหนือจุดนำเสนอ เป็นทิวทัศน์ที่สวยงาม ซึ่งเกิดจากงานวิจัยเพราะชาวบ้านเห็นว่าควรจะทำให้อำเภอที่เข้ามาได้ประทับใจ เกิดตลาดสวนจันทร์ พอคนเข้ามาก็มีรายได้เพิ่ม

อาจารย์สารูป ฤทธิ์ชู ได้ตั้งประเด็นข้อมูลจากการศึกษาที่มีข้อขัดแย้งกันระหว่างความเชื่อที่ผ่านมากับข้อมูลที่ได้อาใหม่ เช่นในเรื่องวัน เดือน ปี เกิด ว่า ในปี ๒๑๒๕ เป็นช่วงที่มีบริบทต่างๆ สอดคล้องกันในพื้นที่ เมื่อมีข้อมูลแย้งขึ้นมาว่าปี ๒๑๗๑ จะทำให้บทบาทของสมเด็จเจ้าฟ้าต่างไปจากเดิมมาก แต่พระปลัดกิจจา หัวหน้าทีมวิจัยก็ยืนยันว่าอยากให้การศึกษาข้อมูลในครั้งนี้เนื้อหาและข้อมูลไปในทางเดียวกัน

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๗ ดิหลวงบอกว่า ประวัติหลวงปู่ทวดที่ผ่านมานั้นอาจารย์ทิมเป็นคนมาหาข้อมูล ได้ข้อมูลแล้วนำไปส่งเสริมวัดข้างให้ ไม่ได้ส่งเสริมของบ้านเรา(พะโคะ) เมื่อเรามาทำวิจัยแล้วได้ข้อมูลมาแล้วก็ต้องมาช่วยส่งเสริมบ้านเราให้คนที่นี่ คนทั่วไปได้รู้จัก

ในตอนท้ายของเวทีประมาณ ๓๐ นาที ผู้เข้าร่วมเวทีได้ฟังแนวคิด การปฏิบัติตนในฐานะเจ้าของบ้านที่ดีเพื่อการท่องเที่ยวที่น่าประทับใจ รวมทั้งการวิเคราะห์ทิศทางการท่องเที่ยวตามรอย “หลวงปู่ทวด” จาก นายกิตติธนา สุบรรพวงศ์ รองประธานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา ผู้ที่เคยทำวิจัยกับ สกว. และเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในงานวิจัยด้านการท่องเที่ยว ได้ให้ข้อเสนอว่า การวิจัยของ สกว. ที่ผ่านมา(ในด้านท่องเที่ยว) หลายชุมชนได้ใช้ฐานข้อมูลจากการศึกษาวิจัยเพื่อเดินไปข้างหน้า อย่างเป็นระบบ แต่ทีมวิจัยต้อง “สกัด” เนื้อหาและเอาประโยชน์จากการศึกษามาใช้ในชุมชนให้มากที่สุด ข้อมูลที่เราได้มาถือว่าเป็นของเราให้เรามั่นใจในกระบวนการที่ทำมา ให้เอาศรัทธาที่มีอยู่เป็นทุนเดิมมาเชื่อมโยงกับบริบทที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น ส่วนสิ่งที่สืบค้นมาได้นั้นถือว่าเป็นการวิจัย เป็นข้อเท็จจริงที่ถูกยืนยันโดยคนในพื้นที่กับฐานงานวิชาการ ต้องใช้กระบวนการทำความเข้าใจกับคนในพื้นที่ต่อไปในเรื่องการท่องเที่ยวต้องบ่มเพาะผู้คนในท้องถิ่น สร้างเสน่ห์จากข้อมูลที่มี จุดท่องเที่ยวที่เด่น การเป็นเจ้าของบ้านที่ดีในหลายแง่มุม รวมทั้งอัตลักษณ์ที่ต้องนำเสนอในหลายด้าน เช่น อาหาร ความเป็นอยู่ ที่พัก ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การที่จะจัดการท่องเที่ยวให้เป็น

ประทับใจ ใครก็พูดถึงนั้น เราต้องมาทบทวนว่าเราพร้อมในด้านต่างๆหรือยัง เช่น ความปลอดภัย อาหารการกิน ที่พัก ความรู้ และที่สำคัญมากเช่นกันคือ เราต้องจำเป็นเสริมกระบวนการให้คนบ้านเรามีความเชื่อมั่นและศรัทธาในบ้านเราในด้านต่างๆที่กล่าวมาให้มากพอก่อน ถ้าลูกหลานคนบ้านเรายังไม่อยากเที่ยว อยากแนะนำบ้านเราให้คนอื่นรู้จัก การจะไปทำให้สังคมรอบนอกเห็นความสำคัญนั้นก็จะยากขึ้น

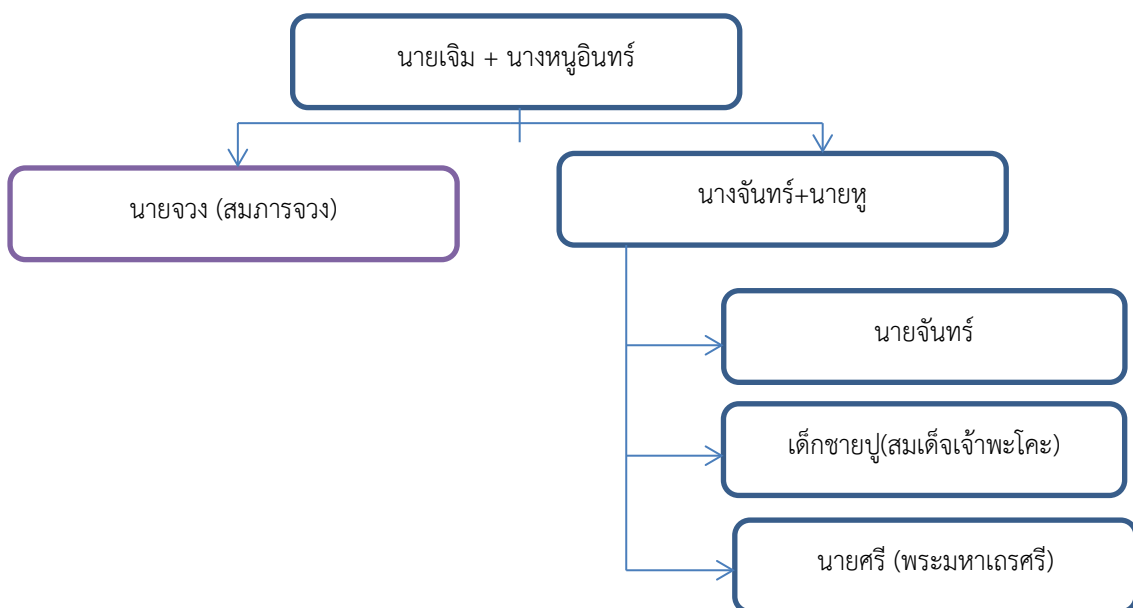
บทที่ ๔

ประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะและความทรงจำของชุมชนที่สัมพันธ์กับสถานที่ในท้องถิ่น

๑. ปัญหาประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ส่วนที่ไม่สมบูรณ์

ประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะ หรือหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด มีผู้รู้ได้เขียนไว้มากมาย โดยอาศัยข้อมูลหลักฐานตามคำบอกเล่าหรือหลักฐานมุขปาฐะ และหลักฐานที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งมีประเด็นที่เหมือนกันและแตกต่างกัน แต่ส่วนใหญ่จะคัดลอกตามๆ กันมา ประเด็นปัญหาที่เกี่ยวกับประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะที่ยังขาดหลักฐานหรือความเห็นของผู้รู้ไม่ตรงกันมีหลายประการ ดังนี้

๑.๑ สายตระกูลของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ จากการค้นคว้าที่ผ่านมาพบว่า สายตระกูลของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ เราทราบเพียงชื่อ บิดา คือ นาย หู และมารดา คือ นางจัน เท่านั้น มีแต่หลักฐานการค้นคว้าของเจ้าอธิการลั่น กาญจน ที่ได้บอกรายละเอียดของสายตระกูลสมเด็จพระเจ้าพะโคะไว้ในหนังสือ “ประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ราชบุณีสามิรามคุณูปมาจารย์ เหยียบน้ำทะเลจืดท่าทางเกวียน” ได้ระบุต้นตระกูลของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ มาจากบ้านคลองรีแขวงเมืองสทิงพระ คือนายเจิม มีภรรยาชื่อ นางหนูอินทร์ ทั้ง ๒ มีบุตร ๒ คน คนที่เป็นชายชื่อนายจวง คนน้องเป็นหญิง ชื่อ นางจันท์ นายจวงได้บวชเรียน จนได้เป็นเจ้าอาวาสวัดดีหลวง สอนนางจันท์ได้แต่งงานกับนายหูและมีบุตรด้วยกัน ๑ คน คือ เด็กชายปู หรือสมเด็จพระเจ้าพะโคะ แต่ในเอกสาร “ย่อเข้าตำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิวาทเป็นหัวเมือง” ได้ระบุว่าสมเด็จพระเจ้าพะโคะ มีพี่น้องสามคน คือ พี่ชาย ชื่อนายจันท์ และน้องชายชื่อ ศรี ส่วนสมเด็จพระเจ้าพะโคะ เป็นบุตรคนที่สอง ซึ่งเป็นข้อมูลใหม่ที่ผู้คนในท้องถิ่นไม่ทราบมาก่อน ดังนั้น จึงสรุปสายตระกูลของสมเด็จพระเจ้าพะโคะเป็นแผนผังได้ ดังนี้

๑.๒ ปีเกิดของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ จากการสืบค้นหลักฐานเกี่ยวกับปีเกิดของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ พบว่ามีหลักฐานที่ขัดแย้งกันหลายประการ พอประมวลได้ ดังนี้

๑.๒.๑ อนันต์ คณานุรักษ์ ได้เขียนประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะไว้ใน ตำนานหลวงพ่อดาวตาดเหียบน้ำทะเลจืด วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี ได้ระบุว่า “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ ชาติ วันศุกร์ เดือน ๔ ปีมะโรง ตรงกับ พ.ศ. ๒๑๒๕

๑.๒.๒ ชัย สัจจาพันธุ์ ได้รวบรวม ประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะ จากงานค้นคว้าของ บุญheim เอกคุรุ ได้ระบุว่าสมเด็จพระเจ้าพะโคะ เกิดเมื่อวันศุกร์ เดือน ๕ ปี มะโรง พ.ศ. ๒๑๒๕

๑.๒.๓ ส.ศิษย์หลวงปู่ทวด (นามแฝง) ได้รวบรวม “ประวัติสังเขปพระโพธิสัตว์หลวงปู่ทวดเหียบน้ำทะเลจืด” ได้ระบุว่า สมเด็จพระเจ้าพะโคะ เกิดเมื่อวันพฤหัสบดี วันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๑๒๕ เวลาเช้า ๙ นาฬิกา

๑.๒.๔ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้ศึกษาวิจัย “พุทธศาสนาแถบกลุ่มทะเลสาบสงขลา ฝั่งตะวันออก สมัยกรุงศรีอยุธยา” ได้ระบุว่า สมเด็จพระเจ้าพะโคะ เกิดเมื่อ จ.ศ.๙๕๐ หรือ พ.ศ. ๒๑๓๑

๑.๒.๕ เอกสารกัลปนาวัตหัวเมืองพัทลุง สมัยอยุธยา ตอนที่ว่าด้วยเรื่อง “ขอเข้าตำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิเวกเป็นหัวเมือง” ได้ระบุถึงปีเกิดของสมเด็จพระเจ้าพะโคะไว้ว่า “อยู่มาแล้วไซ้และครั้งเกิดสมเด็จพระเจ้าพระราชมนูนี้มีบุญ แลได้พระพุทศักราช ๙๙๐ ตรงกับ พ.ศ. ๒๑๗๑

เมื่อพิจารณาหลักฐานที่อ้างถึงจะพบว่า หลักฐานที่ว่าสมเด็จพระเจ้าพะโคะเกิด พ.ศ. ๒๑๗๑ และพ.ศ. ๒๑๓๑ เป็นหลักฐานที่เขียนขึ้นภายหลังและไม่ทราบที่มาของหลักฐานว่ามาจากที่ใดจึงทำให้น้ำหนักน้อย แต่ผู้คนทั่วไปให้การยอมรับมาก เนื่องจากเป็นประวัติที่รองรับพระเครื่องหลวงพ่อดาวตาดเหียบน้ำทะเลจืดวัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี ส่วนหลักฐานที่ว่า สมเด็จพระเจ้าพะโคะ เกิด เมื่อ พ.ศ. ๒๑๗๑ มาจากหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร กัลปนาวัตสมัยอยุธยา จึงเป็นหลักฐานที่น่าเชื่อถือมากที่สุด และสอดคล้องกับหลักฐานบริบทอื่น ๆ เช่น ขุนลกที่นำสมเด็จพระเจ้าพะโคะไปอุปสมบท พระมหาเถรปิยทิศศรี พระอุปัชฌาย์ของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ปรากฏหลักฐานที่อยู่จริง เป็นต้น ดังนั้น ทีมวิจัยจึงขอใช้ พ.ศ. ๒๑๗๑ เป็นปีเกิดของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ

๑.๓ พระอุปัชฌาย์ของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ หลักฐานเกี่ยวกับพระอุปัชฌาย์ของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ มีข้อแตกต่าง ไม่ค่อยตรงกัน ตามตำนานหลวงพ่อดาวตาดเหียบน้ำทะเลจืด วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี ของอนันต์ คณานุรักษ์ ระบุชื่อ พระอุปัชฌาย์ไว้ว่า พระครูกาเดิม วัดเสมาเมือง ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของเจ้าอธิการ ลั่น กาญจน์ หรือพระครูอภิรักษ์ชุมพลของอดีตเจ้าอาวาสวัดดีหลวง และเจ้าคณะตำบลดีหลวง-ชุมพล อำเภอ สทิงพระ จังหวัดสงขลา ได้ระบุไว้ว่า พระครูกาเดิมเป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูสัทธรรมรังสี เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และสมภารจวง เป็นอนุสาวนาจารย์ แต่ในเอกสาร “ขอเข้าตำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิเวกเป็นหัวเมือง” ได้ระบุพระอุปัชฌาย์ของสมเด็จพระเจ้าพะโคะไว้อย่างชัดเจนได้แก่ พระมหาเถรปิยทิศ

สี เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหาเถรพุทธสาคร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระมหาเถรศรีรัตนเป็นพระอนุสาวนาจารย์

จากหลักฐานดังกล่าวพอจะยุติได้ว่า พระอุปัชฌาย์ของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ คือ พระมหาเถรปิยทสสี เพราะเป็นหลักฐานลายลักษณ์เพียงฉบับเดียวที่น่าเชื่อถือมากที่สุด ที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ส่วนหลักฐานอื่นเป็นเพียงคำบอกเล่าที่ไม่มีที่มาที่ชัดเจนให้พอเชื่อถือได้

๑.๔ การโยกย้ายตัวไปจากวัดราชประดิษฐฐานหรือวัดพะโคะ ปัญหาที่สมเด็จพระเจ้าพะโคะหายตัวไปจากวัดพะโคะ ส่วนใหญ่ชาวบ้านมีความเชื่อว่าสมเด็จพระเจ้าพะโคะ คือ พระโพธิสัตว์ศรีอริยเมตไตรยที่จุติลงมาเพื่อช่วยเหลือมนุษย์และท่านได้โยกย้ายกลายเป็นดวงไฟไปพร้อมด้วยสามเณรรูปหนึ่ง โดยไม่มีใครทราบว่าท่านหายไปไหน จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๙๗ พระครูวิสัยโสภณหรืออาจารย์ทิม ธรรมโร อดีตเจ้าอาวาสวัดราชบุรณะหรือวัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี ได้สร้างพระเครื่องรูปหลวงพ่อดลเหียบน้ำทะเลจืดขึ้นเป็นครั้งแรก และมีการสืบประวัติผ่านการเข้าทรงและนิมิต ได้ข้อสรุปว่า สมเด็จพระเจ้าพะโคะไม่ได้หายไปไหน แต่ได้ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี และวัดในเมืองไทรบุรี ซึ่งเป็นข้อมูลที่ประชาชนทั่วไปยอมรับ และนำไปอ้างอิงกันมาก แต่อย่างไร ก็ตามข้อสรุปที่ขัดแย้งกับหลักฐานประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในเอกสาร “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง” ที่ระบุว่า “พระราชมุนีอยู่วัดภูเขาทอง” แสดงให้เห็นว่าพระราชมุนีหรือสมเด็จพระราชมุนีฯ เป็นสมณศักดิ์ของพระราชาคณะในกรุงศรีอยุธยา ดังนั้น เมื่อสมเด็จพระเจ้าพะโคะหรือพระราชมุนีฯ ได้บูรณะวัดพะโคะ เสร็จแล้วจึงได้เดินทางกลับกรุงศรีอยุธยา ในฐานะพระราชาคณะไม่ได้เป็นเจ้าอาวาสวัดช้างให้หรือวัดราชบุรณะ จังหวัดปัตตานี

๒. ประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะตามแนวทั่วไป

การจัดทำตำนานประวัติของสมเด็จพระเจ้าพะโคะในครั้งนี้ได้อาศัยข้อมูลจากเอกสารลายลักษณ์อักษร และข้อมูลคำบอกเล่าหรือข้อมูลประเภทมุขปาฐะ โดยมีเอกสารหลักฐาน ได้แก่ เอกสารขอเข้าตำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิวาทเป็นหัวเมือง ตำนานหลวงพ่อดลเหียบน้ำทะเลจืด วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี ประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะราชมุนีสามิรามคุณูปมาจารย์ เหียบน้ำทะเลเค็มกลับจืดเท่ากงเกวียน ประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะ วัดพะโคะ และรายงานการวิจัย เรื่องหลวงพ่อดลเหียบน้ำทะเลจืด ศึกษาประวัติคติความเชื่อและผลกระทบที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมภาคใต้ ข้อมูลเหล่านี้ได้นำมาประมวลเป็นตำนานประวัติของสมเด็จพระเจ้าพะโคะฉบับใหม่ได้ดังนี้

“หลวงปู่ทวด” เดิมมีชื่อว่า เด็กชายปู่ เป็นบุตรของนายหูกับนางจัน เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๑๗๑ และเด็กชายปู่มีศักดิ์เป็นหลานของสมภารจวง เจ้าอาวาสองค์แรกของวัดดีหลวง ที่เกิดของเด็กชายปู่อยู่บนที่ดินของเศรษฐีบ้าน ที่ดินแปลงนี้ปัจจุบันเรียกว่าบ้านสวนจันทร์ ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ ๑ ต.ดีหลวง อ.สทิงพระ จ.สงขลา เรียกว่า “ที่ฝังรก”

ความสำคัญของสมเด็จพระเจ้าพะโคหรือหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด ได้มีคนศึกษาและบันทึกไว้มากมายทั้งนักวิชาการ พระ ผู้คนในชุมชน รวมทั้งการบอกเล่าสืบต่อกันมา โดยทั่วไปกล่าวกันว่า เมื่อนายหูและแม่จันทร์ซึ่งอาศัยในที่ดินของเศรษฐีปาน ต้องใช้แรงงานใช้หนี้ แม้เมื่อเพิ่งคลอดลูก ออกจากไพราว ๗ วันก็ต้องไปเก็บเกี่ยวข้าวจ่ายค่าดอกเบี้ยค่าหนี้ แม่จันทร์ก็ประคองลูกชายเพิ่งคลอดใหม่ไปด้วย ผ้าอ้อมผ้าผูกเปลก็พาไปก็ฝ่าแดดต้านลมไปยังนาเศรษฐีปาน ที่นั่นเรียกว่านาหม้าซึ่งอยู่แนวเดียวกันกับบ้านเกาะเสือ และบ้านแพรจันทร์ หรือบ้านสระนางจอมสมันนั้น ทุกวันนี้ก็มีชื่ออยู่ประจักษ์เป็นหลักฐานตัวจริง

๒.๑ การได้ดวงแก้วคู่บารมี

เมื่อถึงที่นาจึงผูกเปลเข้ากับกิ่งต้นหม้า กิ่งเกี่ยวเก็บข้าว ครั้นเวลาใกล้เที่ยงแม่จันทร์ก็ขึ้นจากนาหวังให้ลูกตึ๋นม พอเข้าไปใกล้ก็พบว่ามึงบองหลา (งูจงอาง) ขนดอยู่รอบเปล เข้าใจว่าเจ้างูบองหลามากัดลูกชายของตนเสียแล้ว เพื่อน ๆ ที่ร่วมเกี่ยวข้าวด้วยกันต่างคนต่างตกใจตัวสั่นขวัญหายกันทั้งนั้น แต่ เมื่อแม่จันทร์ตั้งสติขึ้นได้ก็เอารวงข้าวเผาทุเป็นข้าวตอกแล้วเอาบูชาสรวงเทวดา เจ้าที่เจ้านารุกขเทวดาทั้งหลายให้ช่วยคุ้มครองลูกไว้ ไม่นานงูบองหลาค่อยคลายขนดออกจากเปลเลื้อยหายไป

เมื่องูบองหลาไปแล้วก็วิ่งเข้าไปยกลูก เห็นน้ำลายงูเมือกอยู่ที่หลุมคอลูก และมีดวงแก้วปนอยู่ในฟองน้ำลาย มีแสงสีเพราเพริศเฉิดฉายแวววับ แต่ไม่เห็นรอยงูทำอันตรายแก่ลูกด้วยประการใด จึงเอาแก้วห่อผ้าหมั้วก็กลับถึงบ้าน เมื่อชาวบ้านได้ข่าวต่างคนต่างมาถามข่าวแล้วก็ขอชมลูกแก้ว เศรษฐีปานนายเงินรู้เรื่องก็ไปเจรจาขอดวงแก้วไปเก็บไว้ที่บ้านเอง และเสนอให้ทำนาในที่ตนเองได้โดยไม่เก็บดอกเบี้ย และก็มีมอบที่ดินที่พ่อหูแม่จันทร์อาศัยอยู่ให้สิทธิ์ขาดให้กับพ่อหูแม่จันทร์ถือว่าในช่วงนี้บารมีของทารกปู่ได้ช่วยให้พ่อและแม่ไม่ลำบากเรื่องที่นา และที่อยู่อาศัย

ส่วนเศรษฐีปานเมื่อได้รับดวงแก้วของงูคู่บารมีลูกชายของพ่อหูแม่จันทร์ ก็บังเกิดลางร้ายและเดือดร้อนขึ้นหลายประการ เช่น วัวควายหมูเป็ดไก่บังเกิดตายขาด บุคคลในครอบครัวเจ็บไข้ไม่สบาย เตี้ยวไฟติดเรือนขึ้นบ้าง เตี้ยวอย่างนั้นอย่างนี้ ล้วนแล้วแต่เรื่องทุกข์ใจทั้งนั้น ก็ทบทวนว่าเมื่อก่อนไม่เคยเป็นอย่างนี้ แต่พอได้ดวงแก้วมาจึงได้รับความเดือดร้อน ดวงแก้วนี้คงไม่ใช่สำหรับคู่ควรกับเรา เช่นนี้ ก็เอาดวงแก้วกลับคืนให้พ่อหูแม่จันทร์ตามเดิม

เมื่อได้ดวงแก้วกลับคืนพ่อหูแม่จันทร์ก็ได้พาไปฝากไว้กับสมภารจวง(พี่ชาย) พร้อมทั้งฝากเด็กชายปู่ไว้ช่วยอุ้มชูเลี้ยงดูด้วย อยู่ในวัดใคร่ก็เรียกว่า “เจ้าปู่” เพราะหลานเรืออย่างปูลม คลานช้า อย่างปูนา

เมื่อเจ้าปู่พอที่ศึกษาได้ สมภารอาจารย์จวงก็จัดการชักมือให้เขียน น, โน, ก, ข, กะ, กา, กม, เกย กระทั่งชักสอบจนชำนาญ ตลอดการไหว้พระสวดมนตร์ไม่เกียจคร้านเห็นความฉลาดตั้งแต่ทารก เมื่ออายุพอสมควรจึงบรรพชาเป็นสามเณร

เมื่อเจ้าปู่บรรพชาเป็นสามเณรแล้ว ก็ตั้งหน้าศึกษาเล่าเรียนธรรมเอาใจใส่จริงจัง ไม่เกียจคร้าน เรียนไม่ช้าก็จำได้แม่นยำเป็นอันดี มีอุตสาหะภาวนาท่องมนตร์ หลักประพฤติปฏิบัติเล่าก็ขลัง ทั้งกิริยามารยาทก็เรียบร้อย การปฏิบัติรับใช้ครูอาจารย์เอาใจใส่ เร็วไว้งานใช้การเร็วได้ วานอนนอนง่ายไม่เกียจคร้าน

ในช่วงนั้นตรงกับสมัยนครศรีธรรมราชเจริญด้วยการศึกษามูลกัจจาย (ความรู้ความเข้าใจในด้านธรรม ให้ได้ซาบซึ้งถึงแก่น และแหล่งหลักธรรมความพิสดารเป็นด้านศีลธรรมบาลีพระไตรปิฎกธรรมบท) พระเถระผู้ใหญ่ที่สำนักวัดศรีกุหยัง (ปัจจุบันคือ“วัดสี่หยัง” ตำบลบ่อตรุ อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา) จัดขยายเผยแผ่ด้านธรรมให้กระจายทั่วไปทุกหัวเมืองจังหวัดเพื่อจรรโลงเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้รุ่งเรืองสืบไปข้างหน้า ได้ขอให้อาจารย์สมภารเขตหัวเมืองทุกวัดจัดภิกษุสามเณรรูปใดรูปหนึ่งเข้าศึกษามูลกัจจาย วัดติหลวงได้ส่งสามเณรปุโดยเข้าอยู่ในสำนักพระมหาเถรชินเสน ที่วัดศรีกุหยังทราบเท่าจนจบมูลกัจจาย

ต่อจากนั้นได้ไปศึกษาชั้นธรรมบทยังสำนักใหญ่ที่วัดเสมาเมืองนครศรีธรรมราชจึงสำเร็จประโยคธรรมบท

สามเณรปุอายุครบกำหนด ๒๐ ปีบริบูรณ์ พระขุนลก คหบดีเมืองนครศรีธรรมราช ได้นำไปอุปสมบทกรรมเป็นภิกษุ ในอุทกสีมาหน้าวัดท่าแพ มีท่านพระมหาเถรปิยทสสีเป็นพระอุปัชฌายะ ผู้นำเข้าหมู่ พระมหาพุทธสาคก กรรมวาจาจารย์ ท่านพระมหาเถรศรีรัตนเป็นอนุสาวณาจารย์ ได้รับฉายาภิกษุปุว่า “มนีราโม” ชาวบ้านเรียกกันว่า “พระสามีราม”

๒.๒ การเหยียบน้ำทะเลจืด

ภิกษุสามีราโม เมื่ออยู่ดีแล้วอยู่ประจำวัดเสมาเมือง ได้ศึกษาทางปฏิบัติเป็นภิกษุ เพื่อความชำนาญหน้าที่ปฏิบัติ อุตสาหพยายามสอบถามอาจารย์หรือท่านผู้รู้กว่าตน จนอยากไปศึกษาต่อที่อยุธยา และได้ติดต่อเรือสำเภาบรทุกของนายอิน เพื่อไปอยุธยา ขึ้นเรือได้ราว ๗ วัน พายุก็บังเกิดขึ้น นายสำเภาอินบอกลูกเรือทุกคนให้จุดเทียนบนบานกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หลายสิ่งหลายอย่าง ลมร้ายก็ยังไม่สงบ

จึงพูดว่าครั้งนี้มีกาลกนิในเรือด้วย ข้าวปลาอาหาร น้ำกินก็หมดแล้ว กาลกนิคงจะอยู่ที่พระนั่นแหละ จึงตกลงกันว่าพรุ่งนี้จะต้องให้เจ้าปุภิกษุลงเรือมาदन้อยพาไปปล่อยเกาะ พระปุภิกษุก็ร้องพวกลูกเรือว่าจะสร้งน้ำสักครั้ง จึงลงเรือมาदन้อยแล้วนั่งลงหย่อนเท้าลงในน้ำทะเลเค็ม ตั้งใจอธิษฐานเพื่อให้ น้ำเค็มนั้นจืด คลื่นลมก็สงบระงับ ปรากฏว่าท่านนั่งสมาธิราวครู่หนึ่งก็ใช้ให้ลูกเรือเอาภาชนะมาตักให้เพื่อฉัน ลูกเรือคนหนึ่งหยิบภาชนะมาตักน้ำเค็มที่ใกล้เท้าของท่าน ตักแล้วเอาประเคนให้ท่าน พระภิกษุปรับภาชนะน้ำแล้ว ก็บ้วนปากกลืนน้ำแล้วฉันน้ำ เมื่อนั่งฉันอยู่นั้นท่านยังหย่อนเท้าแช่อยู่นั่นเอง พอท่านฉันแล้ว ท่านจึงกล่าวให้พวกคนเรือว่า พวกท่านทั้งหลายใครกระหายน้ำ จงดื่ม น้ำเค็มเสียบ้างดีเหมือนกัน พวกเรือได้ฟังดังนั้น นายจันทรเป็นคนลองชิมคนแรก ก็ทราบว่ น้ำจืดจริง ลูกเรือได้ตักใส่ที่ไว้ให้เต็มทุกที่ภาชนะที่เคยเก็บน้ำ ครั้นพระภิกษุปุยกเท้าขึ้นน้ำเค็มอย่างเดิม

นายสำเภาอินหัวหน้า ก็จัดดอกไม้ที่รูปเทียน เอาใส่ภาชนะนำเข้ามากราบลงแทบเท้าแก่พระคุณเจ้าพระภิกษุ พร้อมด้วยคนเรือทุกคนกล่าวขอมาโทษรับสารภาพต่อพระคุณเจ้า ขอให้พระคุณเจ้าจงดโทษโปรดให้อภัยแก่พวกเกล้าทั้งหมดในกาลครั้งนี้

เมื่อถึงกรุงศรีอยุธยาเจ้าสามีรามได้ไปจำพรรษาที่วัดแค และไปศึกษาธรรมที่วัดลุมพลีนาวาส จนมีความรู้แตกฉานทางธรรม

๒.๓ แปลปรีศนาธรรมหรือธรรมยุท

สมัยนั้นตรงกับพระเจ้าหงษาลังกาทวีปที่ได้มีความประสงค์จะเอากรุงศรีอยุธยาไปเป็นเมืองขึ้นของหงษาลังกาทวีป หากจะรบเอาด้วยกำลังทหารก็เป็นการหยาบเข้าทารุณกัน อาจจะเสียทหารพลเมืองและทรัพย์สินเงินทองมากมายกายกอง จึงคิดหาหนโยบายมา “พนันกินเมือง” กัน เพื่อมิให้พลเมืองได้รับความเดือดร้อนจากภัยสงคราม

พระราชอาหงษาลังกาทวีปตรัสให้นายช่างเผ่ทองหรือฉลุทองเป็นตัวอักษรให้ครบถ้วนในพระอภิธรรมทั้ง ๗ พระคัมภีร์ โดยครบถ้วน ทั้งสระพยัญชนะ เอก โท ตรี จัตวา วรรณยุกต์ ไม่ตกบกพร่องแต่อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วให้คณะพราหมณ์ ๗ คน นำไปทูลถวายพระราชามหาราช ผู้ครองกรุงศรีอยุธยา พร้อมทั้งจัดเงินทองข้าวของผ้าแพรเครื่องศาสตราวุธยุทภัณฑ์ให้เต็มไปทั้งนาวา ๗ ลำ โดยมีพระราชสารทำไว้ว่า

“เมื่อเรียงแผ่นแก้ได้ถวายของ ถ้าบกพร่องกรุงศรีนี้แหละหนา ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของลังกา ขึ้นหงษาด้วยกันนั้นแน่นอน ถ้าเรียงแผ่นแก้ได้ถวายของ เงินและทองแพรพรายไม่ลดผ่อน ทั้งนาวา ๗ ลำจำไม่ทอน การแน่นอนถวายให้จริง ๆ”

พระราชกษัตริย์ ผู้ครองกรุงศรีอยุธยา รับสารจากพราหมณ์ ถ้าจะปฏิเสธไม่ยอมเรียงปรีศนา ก็จะถูกประมาทว่ากรุงศรีอยุธยาไม่มีนักปราชญ์ผู้รู้ มีแต่คนโง่ทั้งนั้น จึงรับคำท้า แต่ขอผิด ๗ วัน

ในวันแก้ปรีศนาธรรมนั้นมีผู้รู้ทั้งจำนวนมากแต่ก็ตกลงให้พระสามิราโม่แก้ปรีศนาธรรม พระปู้ก็จัดการบพระปิฎกมาก่อนแล้วทำวัตร เมื่อทำวัตรพระปิฎกก่อนเสร็จแล้ว ก็กราบพระเถรานุเถรราชาคณะเป็นต้น ก็ทำใจเป็นสมาธิภุชบุญกุศลที่ตนได้กระทำมาแล้ว คือ ตามที่ได้ศึกษามากี่ดี หรือเทพดาทั้งหลายทั่วสากลโลกทั้งหลายด้วย เมื่อวันนี้อาตมาความตั้งใจปรารถนาช่วยกู้บ้านเมืองแผ่นดินของไทยพุทธกันไว้ ขอเสียเมืองหลักเมืองทรงเมืองสี่ลาคุณพระเป็นสิ่งยอดเยี่ยม ขอจงให้ข้าพเจ้าแปลธรรมปรีศนานี้ให้สมประสงค์ และเรียกว่าเป็นบุญกุศลอันล้ำค่า

เมื่อพระปู้ภิกษุสามิราโม่ อธิษฐานเสร็จแล้ว พระปู้ก็ยกตัวอักษรขึ้นอธิษฐานแล้ว ก็เทตัวอักษรออกจากภาชนะ เทลงในสาดคล้า ตัวอักษรเท่าใบมะขาม พระปู้เอาฝ่ามือลูบไปลูบมา ตัวอักษรเรียงเข้าเป็นบาทเป็นวรรคเป็นหมวดสิ้นทุกคัมภีร์ แต่ยั้งขาดอยู่ ๗ ตัวแปลไม่ได้ความ ก็ถามพราหมณ์ว่า พวกท่านจัดมาขาดหรือไม่ พวกพราหมณ์กล่าวว่า ทำมาครบถ้วน พระปู้สามิราโม่ก็รวมกองเข้าใหม่ ออกครั้งที่สองลูบไปมาอย่างเมื่อก่อน ก็ยั้งขาดรอยคงเดิมอย่างเก่า พวกพราหมณ์ก็กล่าวว่าทำไม่ได้ไปไม่รอดแล้ว ก็ซักถามกันไปต่อว่ากันไปเรื่อย ๆ ครั้งที่สามก็ยั้งขาด ๗ ตัวคงที่อย่างเก่า ก็บังเกิดสงสัยกันขึ้น ตกลงจึงทำสัญญาค้นตัวกันทุกคน

พระปู้สามิราโม่ก็กล่าวว่า พราหมณ์เอ๋ย ถ้าท่านทำยากยกกัน ต้องการปรารถนาจะแย่งแผ่นดินของผู้อื่นนั้นไม่ดี จะตกรรอกไม่เกิดง่ายกันนะ

เมื่อได้คิดทำสัญญากันเช่นนั้น พวกพราหมณ์ก็รับสารภาพผิดแล้ว ควักตัวอักษรออกจากมวณคนละตัว น้อมส่งให้เอามาใส่เข้าที่ขาดอยู่ก็ครบบริบูรณ์ จึงแปลได้ความทุกประการ

พวกพราหมณ์ก็ยอมแพ้ จึงมอบถวายสิ่งของ คือ ตัวทองอักษรพระปรมาภิไธย เป็นต้น ตลอดทั้งเงินทองข้าวของเสื้อผ้าแพรพรรณ นาวาทั้ง ๗ ลำด้วย ก็ขอมอบถวายให้กับพระราชอาคันตุกะครอบครองแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา

ฝ่ายพระรามาธิบดีก็ขออาราธนาพระเถระพระราชอาคันตุกะประมุขทรงยกย่องตำแหน่งแต่งตั้งทินนามว่า “สมเด็จพระราชมนัสสวัสดิคุณูปมาจารย์” พระราชาคณะแห่งกรุงศรีอยุธยา

๒.๔ บุรณพะโคะ

ตามประวัติปรากฏว่า เมื่อสมเด็จพระเจ้าพะโคะได้เดินทางกลับบ้านเกิด ระหว่างทางท่านได้หยุดพักที่บ้านโกฏี อำเภอบางปะอิน และเดินทางต่อมา พักที่วัดพุทธเสมา เขตอำเภอบางปะอินตามทุกวันนี้ จากพุทธเสมาก็ได้หยุดพักที่วัดหัวลำภู อำเภอบางปะอิน จังหวัดนครราชสีมา ที่วัดหัวลำภูยังมีเชื่อนปรากฏอยู่ แล้วเดินทางต่อมาจนถึงวัดพะโคะ

สมเด็จพระเจ้าได้จำพรรษาที่วัดพุทธสิงขรบรรพตพะโคะนั้นหลายพรรษาด้วยกัน เมื่อสมเด็จพระเจ้าพะโคะทำกัมมัฏฐานวิปัสสนาอยู่ถ้าเขาภูเขาหรือถ้าสองพี่น้องนั้น ได้พิจารณาเห็นสภาพของวัดพุทธสิงขรเป็นปูชนียสถานของเก่า พุทธหักพังไปน่าเสียดาย เช่น องค์พระเจดีย์ เป็นต้น ก็พิจารณาเห็นสภาพอย่างนี้ ก็มีความตั้งใจจัดการบูรณปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ และคิดจะจัดสร้างพระพุทธรูปไสยาสน์ด้วย ตลอดสิ่งอื่น ๆ ตามมูลค่าหรือกำลังที่จะจัดไปได้ ท่านถือว่าท่านมีโชคแล้ว ถ้าไม่จัดสร้างกุศลเมื่อเวลามีโชคแล้วก็หมดหนทางเวลาประโยชน์ล่วงไปเปล่า ฉะนั้น เราสมเด็จพระเจ้าพะโคะได้มีอุทธานวาทดั่งนั้น ตามประวัติเก่าเพราเดิมว่าดังนี้

เมื่อท่านพิจารณาดังนี้แล้วก็ประกาศชักชวนมวลชนหญิงชายทั้งหลายที่เป็นบริษัทของวัดพุทธสิงขรบรรพตพะโคะตลอดชุมพล ดิหลวง ชะแม วัดกระ นางเหล้า วัดประคู้ ให้ทราบทั่วกันแล้ว ในการสร้างบูรณปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ที่ทรุดโทรมอยู่ดังกล่าว สมเด็จพระเจ้าราชมนัสสวัสดิคุณูปมาจารย์จึงออกเดินจากวัดพะโคะเขาพุทธสิงขรบรรพตไปกรุงศรีอยุธยาเมืองหลวงอีกครั้ง เพื่อประสงค์ขอความอุปถัมภ์จากสมเด็จพระรามาธิบดีปฏิสังขรณ์บูรณพระเจดีย์ พระรามาธิบดีทรงทราบทุกประการ ส่วนพระรามาธิบดีทรงทราบเรื่องแล้ว ก็มีความศรัทธาเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง จึงถวายการปวารณาอุปถัมภ์ ได้ทรงพระกรุณาตามความประสงค์ของพระคุณเจ้า สมเด็จพระเจ้าราชมนัสสวัสดิคุณูปมาจารย์

โดยทรงปวารณาส่วนสาอากรที่ดินนาทิศใต้ ยึดไปจดเขาแดงปากน้ำสงขลา ทิศเหนือเข้ามาจดแหลมทรายแหลมชุมพุก ทิศตะวันตก จดทะเลสาบ ทิศตะวันออก จดทะเลเค็ม กับโลกเลขนานให้รับใช้ได้ทุกวัน ไม่ต้องให้ค่าจ้างรางวัลตอบแทนอะไร

หลังจากสมเด็จพระเจ้าพะโคะได้บูรณพระศรีรัตนมหาธาตุ อุโบสถ วิหาร และพระพุทธรูปวัดพะโคะเสร็จแล้วพระมหาราชมนตรีแห่งกรุงศรีอยุธยาได้ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์เพื่อกล่าวนาที่ภูมิตานเข้าพระโยมสงฆ์แก่วัดพะโคะเป็นจำนวนมาก

๒.๕ การโล่หายไป

ชาวบ้านพะโคะ ชุมพล ดิหลวง มีความเชื่อว่าเมื่อสมเด็จพระเจ้าพะโคะได้บูรณวัดพะโคะเสร็จแล้วท่านได้โล่หายไปด้วยสามเณร เป็นดวงไฟลอยหายไปบนท้องฟ้าตั้งแต่บัดนั้นจนปัจจุบัน และชาวบ้าน

ยังเชื่อว่าสมเด็จพระเจ้าพะโคคือพระโพธิสัตว์บนโลกนี้ แต่อีกกระแสหนึ่งสันนิษฐานว่าท่านได้เดินทางกลับไปเมืองหลวงในฐานะพระราชอาคันตุกะแห่งกรุงศรีอยุธยา

๓. ประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคที่สัมพันธ์กับสถานที่ในชุมชน

ชุมชนบริเวณตำบลชุมพล ตำบลดีหลวง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลามีสถานที่หลายแห่งที่เกี่ยวข้องกับประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโค เช่น วัดตันเลียบและวัดสวนจันทร์เป็นสถานที่เกิด ที่พักสงฆ์นาเปลเป็นสถานที่ผูกเปลและพญางูคายแก้ว วัดดีหลวง เป็นสถานที่บรรพชาเป็นสามเณร วัดพะโคเป็นสถานที่จำพรรษา ถ้าเขาควหาและพังพระเป็นสถานที่ที่แสดงถึงอารยธรรมอันเก่าแก่ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งเป็นที่วิปัสสนา เป็นต้น แต่ละสถานที่ที่มีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ วัดตันเลียบและบ้านสวนจันทร์ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑ ตำบลดีหลวง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา สถานที่บ้านสวนจันทร์พื้นที่ติดต่อกับวัดตันเลียบ ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นสถานที่เกิดของสมเด็จพระเจ้าพะโค ส่วนวัดตันเลียบมีต้นเลียบซึ่งเป็นต้นไม้ประเภทไทรชนิดหนึ่งอยู่กลางวัด ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นสถานที่ฝังศพของสมเด็จพระเจ้าพะโค ดังที่ผู้คนในบริเวณนี้เล่าสืบต่อกันมาว่า สมัยที่นายหูกับนางจันทร์ได้ตั้งบ้านอยู่ที่บ้านสวนจันทร์ซึ่งเป็นที่ดินของเศรษฐีปาน จนทั้งสองมีบุตรด้วยกัน คือเด็กชายปู หรือสมเด็จพระเจ้าพะโค เมื่อคลอดใหม่ๆ ทั้งสองได้นำรกของเด็กชายปูไปฝังไว้ใต้ต้นไม้เลียบข้างบ้าน ต้นไม้นี้ต่อมากลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเข้ามาบูชาบนบานให้สมเด็จพระเจ้าพะโคได้ช่วยเหลือเมื่อยามได้รับความทุกข์ร้อน และเมื่อมีพระภิกษุสงฆ์เข้ามาจำพรรษาได้พัฒนาสถานที่แห่งนี้ขึ้นเป็น “วัดตันเลียบ”

๓.๒ ที่พักสงฆ์นาเปล ตั้งอยู่หมู่ที่ ๗ ตำบลชุมพล อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นสถานที่ที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นที่ผูกเปลของสมเด็จพระเจ้าพะโคสมัยเป็นทารก แต่สถานที่ปัจจุบันเป็นสถานที่สมมุติขึ้นมาใหม่ เนื่องจากสถานที่เดิมที่อยู่ทางทิศใต้ไปประมาณ ๕๐๐ เมตร ติดเขตตำบลคลองรี เป็นสถานที่อยู่ในความครอบครองของเอกชน จึงไม่สะดวกที่จะตั้งเป็นที่พักสงฆ์ บริเวณนี้ชาวบ้านเรียกว่า “สระนางจอม” ดังที่ชาวบ้านได้เล่าต่อกันมาว่า เมื่อนางจันทร์คลอดเด็กชายปูได้ไม่กี่วัน เศรษฐีปานก็ให้นางไปเกี่ยวข้าวในนา นายหูกับนางจันทร์ได้นำบุตรน้อยไปด้วย ได้ผูกเปลผ้ากับต้นไม้เฒ่าให้ทารกนอน ส่วนทั้งสองลงไปเกี่ยวข้าว พักหนึ่งนางจันทร์ขึ้นจากนาจะให้บุตรดื่มนม กลับพบว่าที่เปลผ้ามีงูบงเหลาหรืองูจงอางขดพันอยู่รอบเปลก็ตกใจเรียกให้นายหูกาช่วย ก็เห็นว่าบุตรยังมีชีวิตอยู่ จึงนำข้าวตอกดอกไม้ ธูปเทียนมาบูชา งูนั้นก็เลื้อยหายไป แต่กลับพบว่าบนตัวเด็กมีดวงแก้วที่พญางูได้คายไว้ให้ จึงได้เก็บไว้เป็นดวงแก้วคู่บารมีสมเด็จพระเจ้าพะโค ปัจจุบันสถานที่ใหม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นที่พักสงฆ์และเป็นที่เรียนรู้ประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคของชุมชน

๓.๓ วัดดีหลวง ตั้งอยู่หมู่ที่ ๒ ตำบลดีหลวง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นสถานที่ที่สมเด็จพระเจ้าพะโคได้บรรพชาเป็นสามเณร ดังที่มีเนื้อเรื่องเล่ากันว่า เมื่อสมัยที่เด็กชายปูเจริญวัยพอที่จะศึกษาเล่าเรียนได้นายหูกับนางจันทร์จึงได้นำบุตรไปฝากไว้กับสมภารจวง เจ้าอาวาสวัดดีหลวง ซึ่งมีศักดิ์เป็นหลวงลุงของเด็กชายปู ต่อมาสมภารจวงได้บรรพชาเด็กชายปูเป็นสามเณร ได้ศึกษาเล่าเรียน ก ข ขอมไทย จนอ่านออก

เขียนได้ หลังจากนั้นสามเณรไปศึกษาธรรมบทศาศาตกับสมเด็จพระชินเสนที่วัดสุกุhyang วัดดีหลวงจึงเป็นวัดสำคัญแห่งหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะ และเป็นที่ได้รับการพัฒนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนปัจจุบัน

๓.๔ วัดพะโคะหรือวัดราชประดิษฐฐาน ตั้งอยู่หมู่ที่ ๖ ตำบลชุมพล อำเภอสิงขร จังหวัดสงขลา วัดนี้ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นที่ตั้งของคณะสงฆ์คณะลังกาชาติ ได้ปกครองวัดต่างๆ บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา และเป็นวัดที่เคยถูกทำลายเผาผลาญจากกลุ่มโจรสลัดมลายูกลุ่มอุซงคตนะหลายครั้ง พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาจึงได้อาราธนาสมเด็จพระราชมนัสมีรามคุณูปมาจารย์ หรือสมเด็จพระเจ้าพะโคะให้ออกบวชพระศรีรัตนมหาธาตุ อุโบสถ วิหาร และพระพุทธรูปภายในวัดแห่งนี้ สมเด็จพระเจ้าพะโคะได้มาออกจำพรรษาที่วัดพะโคะเป็นเวลาหลายปี จนกระทั่งงานบูรณะบำรุงจรรโลงพระพุทธรูปศาสนาที่วัดพะโคะได้สำเร็จลง จึงเดินทางกลับกรุงศรีอยุธยา แต่ชาวบ้านเชื่อว่าท่านได้ลอยหายไปเป็นดวงไฟไปพร้อมกับสามเณรตั้งแต่บัดนั้นมาจนปัจจุบัน

วัดพะโคะได้รับการพัฒนาให้เจริญรุ่งเรืองตลอดมา ในฐานะศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์ลังกาชาติ ภายในวัดมีสิ่งสำคัญคือ พระศรีรัตนมหาธาตุ อุโบสถ วิหารธรรมศาลา พระพุทธรูป รอยพระพุทธรูปจำลอง หรือชาวบ้านเชื่อว่าเป็นรอยเท้าของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ และดวงแก้วคู่บารมีของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ เป็นที่กราบไหว้บูชาของประชาชนทั่วไป

๓.๕ ถ้ำขุดเขาควหาและพังพระ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๗ ตำบลชุมพล อำเภอสิงขร จังหวัดสงขลา เป็นสถานที่สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงอารยธรรมฮินดู หรือศาสนาพราหมณ์ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ ถ้ำบนยอดเขามีลิงคบบรรพต ส่วนหน้าถ้ำมีสระน้ำศักดิ์สิทธิ์หรือพังพระใช้น้ำประกอบพิธีกรรม ภายในถ้ำที่เป็นถ้ำขุดจำนวน ๒ ถ้ำ ชาวบ้านเรียกว่า ถ้ำสองพี่น้อง เขาควหาที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าพะโคะ เพราะมีเรื่องเล่าขานกันมาว่า สมัยที่สมเด็จพระเจ้าพะโคะออกมาจากกรุงศรีอยุธยาได้จำพรรษาที่วัดพะโคะ และเมื่อต้องการความสงบ สมเด็จพระเจ้าพะโคะได้ใช้ถ้ำขุดแห่งนี้เป็นที่เข้าสมาธิบำเพ็ญวิปัสสนาเป็นเวลาหลายๆ วัน ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นถ้ำศักดิ์สิทธิ์ ส่วนพังพระ ได้เปลี่ยนจากแหล่งน้ำพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ เป็นสถานที่ “อุทกเสมา” ของพระพุทธศาสนา

สถานที่ดังกล่าวมาล้วนมีความสำคัญกับประวัติชีวิตของสมเด็จพระราชมนัสมีรามคุณูปมาจารย์ หรือสมเด็จพระเจ้าพะโคะที่คนในท้องถิ่นให้ความเคารพบูชา และเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อรำลึกถึงสมเด็จพระเจ้าพะโคะที่ยังอยู่ในความทรงจำทางจิตวิญญาณของผู้คนในท้องถิ่นตั้งแต่อดีตตราบเท่าปัจจุบันนี้ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชุมชนร่วมมือกันจัดการท่องเที่ยวตามรอยหลวงพ่อทวด หรือตามรอยสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ ประวัติตำนาน และสืบต่อวัฒนธรรมชุมชนต่อไป

บทที่ ๕

การจัดการท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้าพะโคะ

การริเริ่มการท่องเที่ยวในพื้นที่เกี่ยวกับหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืดมีกลุ่มคน/องค์กรสองส่วนเป็นผู้ริเริ่มคือ ส่วนของพระวัดพะโคะและส่วนของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสังขละบุรี

การจัดการท่องเที่ยวแนวเดิม

๑. การจัดการท่องเที่ยวโดยวัดพะโคะ

เริ่มที่พระครูใบฎีกาศักกรินทร์ สิริภทโท ซึ่งเป็นพระรูปหนึ่งในวัดพะโคะ ได้รับมอบหมายจากท่านอาจารย์พระครูบุญญาพิศาล เจ้าอาวาสให้ดูแลส่วนของพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระเจ้าพะโคะที่สร้างอาคารโดยงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา ได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมจัดนิทรรศการ “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น” กับศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ในปี ๒๕๕๕ ได้มีโอกาสฟังและแลกเปลี่ยนกับนักวิชาการ ถึงการอนุรักษ์และความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ในท้องถิ่น ว่าคนที่สามารถดูแลและทำได้ดีที่สุดคือ “คนในท้องถิ่น” คำพูดนี้สำคัญยิ่งที่พระครูใบฎีกาศักกรินทร์ สิริภทโท ได้นำกลับมาขบคิด แต่ก็ยังมองไม่เห็นวิธีการจัดการว่าควรทำอย่างไร

เมื่ออยู่ที่วัดพะโคะพระครูใบฎีกาศักกรินทร์ สิริภทโท ก็ทำหน้าที่เป็นวิทยากร บรรยายเรื่องประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ เห็นคนเข้าวัดมากมายนับไม่ถ้วน และเข้าพระแล้วกลับไป บางคนถามข้อมูลอย่างลึกซึ้ง บางคนไม่ได้สนใจเรื่องราวมากมาย สิ่งหนึ่งที่พระครูใบฎีกาศักกรินทร์ สิริภทโท เห็นและอยากทำคือ ปรับปรุงพิพิธภัณฑ์ แต่ก็ปรับไปตามสิ่งที่มี ทำอะไรไม่ได้มากนัก นอกจากได้เปลี่ยนชื่อพิพิธภัณฑ์เป็น “พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระเจ้า” เมื่อเกิดเป็นพิพิธภัณฑ์ ก็ได้เริ่มศึกษาประวัติ ความเป็นมา สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับท่าน มาเป็นความรู้ จนเห็นความสัมพันธ์ในพื้นที่ของ สถานที่สำคัญ แล้วจึงเอาข้อมูลมาใส่ในพิพิธภัณฑ์ และพบพระพุทธรูปแกะสลักหินขนาดกลาง เป็นพระเก่าแก่ ยิ่งสะท้อนให้เห็นว่าวัดพะโคะมีหลักฐานแสดงถึงความเก่าแก่

ต่อมาได้คุยกับคนเฒ่าในพื้นที่ ก็ได้เข้าไปที่เขาควา ซึ่งเป็นสถานที่ทำพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ในอดีต ยิ่งเห็นว่าวัดพะโคะเป็นพื้นที่สำคัญ เมื่อเอาความรู้ที่ได้มาเผยแพร่กับผู้คนที่มาไหว้พระ กับเยาวชนหลายคนก็บอกว่าให้พาไปดูที่จริง พระครูใบฎีกาศักกรินทร์ สิริภทโท ก็ต้องนำทางไป ด้วยเป็นห่วงนักท่องเที่ยวและอยากไปให้ข้อมูลด้วยตนเอง จนเกิดเป็นหลายคณะขึ้น และได้นำชมสถานที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และพยายามนำไปให้ครบทุกที่ แต่ปัญหาคือมีเวลาน้อย ไม่มีใครช่วย นักท่องเที่ยวก็เสนอให้พระครูใบฎีกาศักกรินทร์ สิริภทโท ทำแหล่งท่องเที่ยว จึงลองปรึกษารื้อหรือกับ สมาชิก อบต.อย่างไม่เป็นทางการ เพราะเห็นว่าเขามีแผนในการพัฒนาพื้นที่อยู่เช่นกัน แต่เมื่อ อบต.เฉยๆ ก็มีโอกาสดูคุยกับทีมพัฒนาชุมชนที่กำลังทำท่องเที่ยว ไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตำบลชุมพล

๒. การจัดการท่องเที่ยวโดยพัฒนาชุมชน

ประมาณปี ๒๕๕๗ กรมการพัฒนาชุมชนให้ความสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสังขละบุรี ได้เล็งเห็นถึงศักยภาพของชุมชนในตำบลชุมพล ที่มีความพร้อมทั้งในด้านสถานที่มีกลุ่มองค์กรชุมชนที่ทำการผลิตสินค้าชุมชน เช่นกลุ่มดาวราย ที่ทำผลิตภัณฑ์จากวัตถุดิบของชุมชน เช่น น้ำตาล น้ำผึ้งแว่น มีสินค้าที่ขายอยู่ในส่วนของหน้าวัดพะโคะอย่างหลากหลายโดยส่วนใหญ่เป็นสินค้าในท้องถิ่น ทั้งขนมดู น้ำตาลแว่น น้ำตาลโตนดผง ขนมโก๋ มีกลุ่มองค์กรที่มีความเข้มแข็งจึงสนับสนุนงบประมาณโครงการเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์กับชุมชนในหลายรูปแบบทั้งในส่วนของการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อให้เป็นผลิตภัณฑ์หมู่บ้านท่องเที่ยว ส่วนหนึ่งให้งบพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เป็นรูปแบบที่สวยงามจากนั้นก็พากลุ่มผลิตภัณฑ์ในชุมชน กลุ่มดาวราย และแม่ค้าที่ขายของหน้าวัดจำนวน ๒๐ ร้านไปดูงานที่จังหวัดตราดบุรี เพื่อดูผลิตภัณฑ์ในหมู่บ้านท่องเที่ยว จากนั้นก็กลับมาพัฒนาสินค้าในชุมชนให้ได้มาตรฐานรับรอง ทั้ง อย. มพช.(มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน) และเครื่องหมายฮาลาล จนผ่านการรับรองมาตรฐาน จากนั้นจึงอบรมต่อเนื่องในเรื่องบรรจุภัณฑ์ โดยร่วมมือกับอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลาและสาธารณสุขจังหวัดสงขลา

เมื่อพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์ในระดับหนึ่งก็ได้ประสานกับสำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดสงขลา เพื่อมาร่วมผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวในพื้นที่ และเริ่มด้วยการจัดท่องเที่ยวทำบุญไหว้พระ ๙ วัดขึ้น ทำให้ได้พบข้อมูลว่าทาง “พระครูใบฎีกาศักกรินทร์ สิริภทโท” ก็พยายามทำท่องเที่ยวและให้ความรู้เรื่องหลวงปู่ทวด จึงได้มาร่วมประสานงานกัน นำจุดเด่นเรื่องประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นมาเชื่อมโยงกับผลิตภัณฑ์พื้นที่ เกิดเป็นทีมงานท่องเที่ยวตามรอยหลวงปู่ทวดที่ใช้จุดเด่นทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่เชื่อมร้อยกับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นในต้นปี ๒๕๖๐ จากนั้นก็มีการออกบูทประชาสัมพันธ์งานในหลายที่ จากการศึกษาได้มีกระบวนการทบทวนการจัดการท่องเที่ยวตามรอยหลวงปู่ทวดโดยทีมวิจัยพบว่า **การจัดการท่องเที่ยวในช่วง ปี พ.ศ ๒๕๕๘-๒๕๖๐** เป็นช่วงที่มีการร่วมบูรณาการและร่วมกันวางแผนในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวของหมู่บ้านกับภาคีต่างๆทุกภาคส่วน โดยคณะทำงานและภาคี ร่วมกันวางแผนการพัฒนาหมู่บ้านให้สามารถเป็นหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว ดังนี้

๒.๑ แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ที่จะดำเนินการในการพัฒนาหมู่บ้านคลองฉนวน-พะโคะ ให้เป็นหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว โดยพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทำความสะอาดเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยวปลูกต้นไม้และไม้ดอก ไม้ประดับ บริเวณถนนทางเข้าแหล่งท่องเที่ยวทุกสาย พร้อมกับปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยว พัฒนาสภาพแวดล้อมบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ทำป้ายแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว สร้างศาลาจุดพักของนักท่องเที่ยว ปรับปรุงศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยว จัดทำป้ายข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว

๒.๒ พัฒนาศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน/OTOP และศูนย์บริการนักท่องเที่ยว โดยการจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ ศูนย์จำหน่ายสินค้า OTOP และผลิตภัณฑ์ชุมชน พัฒนาจุดจำหน่ายสินค้าของกลุ่มอาชีพ (จุดเรียนรู้) พร้อมกับจัดทำแผนประชาสัมพันธ์ สินค้า OTOP และผลิตภัณฑ์ชุมชน จัดกิจกรรมสาธิตภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตชุมชน แก่นักท่องเที่ยว วันเสาร์ – อาทิตย์ จัดกิจกรรม โดยให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมทำกิจกรรม กิจกรรมที่สาธิต ได้แก่การทำน้ำตาลแว่น ขนมโก๋ วนลูกตาลกรอบ กล้วยฉาบ ขนมดูจักสานชะลอมใบตาล การทำดอกไม้ใบตาล ฯลฯ จัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวไหว้พระ ๙ วัด ย้อนตำนานหลวงปู่ทวด ซึ่งมีวัดในเส้นทางนี้ คือ วัดพะโคะ วัดดีหลวง วัดต้นเลียบ สำนักสงฆ์นาเปล วัดนางเหล้า สำนักสงฆ์เขาเศรษฐี วัดชุมพล วัดชลธารวาส โดยมีพระครูใบฎีกาศักกรินทร์ สิริภทโท เป็นผู้จัดการ และนายอภิชาติ

ยุพยงค์ ผู้ใหญ่บ้าน ม.๗ ตำบลชุมพล เป็นหัวหน้าคณะทำงาน ร่วมกับผู้นำชุมชนหมู่บ้าน และปราชญ์ชาวบ้าน รวม ๑๗ คน มีหน่วยงานพัฒนาชุมชนเป็นที่ปรึกษา เรียกคณะทำงานชุดนี้ว่า **คณะทำงานขับเคลื่อนหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว**

๒.๓ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวของตำบลชุมพล มีการอบรมให้ความรู้ด้านการบริหารและการบริการนักท่องเที่ยว เช่น ที่พัก อาหาร การรักษาความปลอดภัย ฯลฯ มอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบแก่คณะทำงานขับเคลื่อนหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยวรับผิดชอบ มีคณะต้อนรับนักท่องเที่ยว บรรยายสรุปข้อมูลหมู่บ้านและแหล่งท่องเที่ยว พิธีกรเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรม (ไหว้พระ ๙ วัด) ให้มีคฤศเทศก์อาสา นำชมแหล่งท่องเที่ยว จัดทำอาหารว่างพร้อมเครื่องดื่ม และอาหารกลางวัน (ผู้นำ อช./ กพสด./คกสท.) อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวท่องเที่ยว (คณะทำงานขับเคลื่อนหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว)

นอกจากนี้คณะทำงานได้ร่วมกันจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวของตำบลชุมพล เพื่อรับนักท่องเที่ยวได้แก่โปรแกรมไหว้พระ ๙ วัด ย้อนตำนานหลวงปู่ทวด โดยได้ทดลองเส้นทางและเริ่มรับนักท่องเที่ยวที่สนใจ ผลปรากฏว่ามีนักท่องเที่ยวสนใจและมาท่องเที่ยวตามโปรแกรกดังกล่าว แต่มีจำนวนไม่มากนักเนื่องจากโปรแกรกดังกล่าวต้องใช้เวลาราว ๑ วันซึ่งนักท่องเที่ยวหลายคน มักมีเวลาไม่มาก

ปัญหาดังกล่าวทำให้ทีมฯ ได้มีการหารือเพื่อปรับปรุงและพัฒนาโปรแกรมท่องเที่ยวเพิ่มเพื่อให้เหมาะสมและเป็นทางเลือกอีก ๑ โปรแกรม คือ “โปรแกรมท่องเที่ยวตามรอยหลวงปู่ทวด” จาก ๙ วัด เหลือที่เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ๕ สถานที่เชิงประวัติศาสตร์ เพื่อเสริมบุญบารมี เป็นมงคลต่อชีวิต

๒.๓.๑ ถ้าเขาคุหา - ตระพังพระ ศาสนสถานฮินดู ถ้าเขาดูไบรณหนึ่งเดียวในประเทศไทย อายุประมาณ ๑๒๐๐ ปี เสริมมงคลต่อชีวิต “ทางด้านความอุดมสมบูรณ์”

๒.๓.๒ วัดต้นเลียบ สถานที่ฝังศพของหลวงปู่ทวด เสริมมงคลต่อชีวิต “ทางด้านรากฐานชีวิตมั่นคง”

๒.๓.๓ วัดดีหลวง สถานที่บรรพชาสามเณรและศึกษาเล่าเรียนของหลวงปู่ทวดในวัยเยาว์ เสริมมงคลต่อชีวิต “ทางการศึกษา การงาน การเงิน”

๒.๓.๔ สำนักสงฆ์นาเปล สถานที่ฝึกฝนและพญายุกายแก้วคู่บารมีของหลวงปู่ทวด เสริมมงคลต่อชีวิต “ทางด้าน สุขภาพแข็งแรง ”

๒.๓.๕ วัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) สถานที่จำพรรษาของหลวงปู่ทวด เสริมมงคลต่อชีวิต “ทางด้านเจริญรุ่งเรือง” โดยให้นักท่องเที่ยวเลือกโปรแกรม ได้ ๒ โปรแกรม คือ

ทริปครึ่งวัน	ทริปหนึ่งวัน
๑. ถ้าเขาคุหา-ตระพังพระ	๑. ถ้าเขาคุหา-ตระพังพระ
๒. วัดต้นเลียบ	๒. วัดต้นเลียบ
๓. วัดดีหลวง	๓. วัดดีหลวง
๔. สำนักสงฆ์นาเปล	๔. สำนักสงฆ์นาเปล
๕. วัดพะโคะ (วัดราชประดิษฐฐาน)	๕. วัดพะโคะ (วัดราชประดิษฐฐาน)

	๖. ชมวิถีตาลโตนด (การขึ้นตาล , การปาดตาล , การทำน้ำตาลแว่น)
	๗. ชิม ชม ช๊อป สินค้าชุมชน

ราคาค่าใช้จ่าย ทริปปริ่งวัน ๒๕๐ บาท / ท่าน ส่วน ทริปหนึ่งวันเต็ม ๓๕๐ บาท / ท่าน (มีอาหารกลางวัน)

จุดเริ่มต้นการเดินทาง คือ อาคารพิพิธภัณฑ์หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด (อาคารลิฟท์ขึ้นวัดพะโคะ) ซึ่งเป็นศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวตามรอยหลวงปู่ทวด (อาคารลิฟท์วัดพะโคะ)

๓. ปัญหาและการแก้ปัญหาที่พบในการจัดการท่องเที่ยวในช่วงแรก

คณะทำงานท่องเที่ยวได้ทำงานระยะหนึ่งพบว่ามีปัญหาหลายประการ คือ ๑) เกี่ยวกับพาหนะที่จะนำนักท่องเที่ยวไปแหล่งท่องเที่ยว ช่วงเริ่มต้นจะให้วิธีการเช่าเหมารถสองแถวให้นักท่องเที่ยว สามารถจุคนได้คันละ ๑๐ คน ซึ่งจะเจอปัญหาหากนักท่องเที่ยวมาคณะใหญ่ๆ จำนวนมาก จำนวนรถสองแถวจะไม่เพียงพอ ปัญหา๒) ขาดมัคคุเทศก์สำหรับนำชมและให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งมาคณะใหญ่ๆ และคนในท้องถิ่นมักไม่มีความกล้าและความมั่นใจในการเล่าเรื่องราวในกับนักท่องเที่ยว ๓) ด้านทักษะการจัดการท่องเที่ยวและให้บริการคณะทำงานขาดทักษะในการบริการจัดการการท่องเที่ยว ๔) ขาดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว

ในขณะเดียวกันก็ทางหน่วยงานพัฒนาชุมชน และอำเภอสังขละได้เปิดพื้นที่การการท่องเที่ยวให้ครอบคลุมพื้นที่ของอำเภอสังขละ ซึ่งประกอบด้วย ๓ ตำบล คือ ตำบลชุมพล ตำบลดีหลวง และตำบลคลองรี เพื่อให้มีการประสานเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวไปด้วยกัน และมีคณะที่ปรึกษาประกอบด้วย เจ้าอาวาสของวัดที่เกี่ยวข้อง ทั้ง ๓ วัด นายอำเภอสังขละ พัฒนาการอำเภอสังขละ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลชุมพล และตำบลดีหลวง วิทยาลัยชุมชนสงขลา วิทยาลัยสมเด็จเจ้าพะโคะ ฯลฯ ได้ประสานความร่วมมือในการสนับสนุนทั้งด้านวิชาการและด้านงบประมาณ ตามภารกิจที่หน่วยงานรับผิดชอบ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสังขละเป็นผู้ประสานขอรับการสนับสนุนงบประมาณตามโครงการพัฒนาหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว จากกรมการ

พัฒนาชุมชน เป็นเงิน ๕๐๐,๐๐๐ บาท และโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว เป็นเงิน ๕๐๐,๐๐๐ บาท วิทยาลัยชุมชนจังหวัดสงขลา สนับสนุนงบประมาณในการฝึกคณะทำงานด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว การเป็นเจ้าของที่ดี และมีการอบรมมัคคุเทศก์ ตลอดจนการจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว องค์การบริหารส่วนตำบลชุมพล และตำบลดีหลวง สนับสนุนบุคลากรในสังกัด เข้ามาเป็นคณะทำงานฯ และสนับสนุนงบประมาณในการปรับปรุงภูมิทัศน์ในแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบร่วมกัน นอกจากนี้ คณะทำงานขับเคลื่อนการท่องเที่ยวอำเภอสติงพระ ร่วมกับสำนักงานพัฒนาชุมชน ที่ทำการปกครองอำเภอสติงพระ ได้จัดทำโครงการส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม(ตามรอยหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด) ขอรับการสนับสนุนงบประมาณจังหวัดของสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสงขลา ประจำปี ๒๕๖๑ เพื่อแก้ปัญหาการขาดพาหนะสำหรับนำนักท่องเที่ยวไปชมสถานที่ท่องเที่ยว

สิ่งที่เกิดขึ้นจากการที่คณะทำงานฯได้ขับเคลื่อนและจัดการท่องเที่ยวตามโปรแกรมต่างๆ และมีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ ได้แก่ แผ่นพับ เว็บไซต์ เพจต่างๆ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รู้และสนใจ ติดต่อเข้ามาเที่ยวมากขึ้น และคณะทำงานฯเริ่มรู้จักวางแผน จัดระบบในการรับนักท่องเที่ยว และมีการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการนำนักท่องเที่ยวไปชมสถานที่ท่องเที่ยวโดยการใชัรถซาเล้งของคนในชุมชน มาใช้เป็นพาหนะในการนำชมสถานที่ และมีการพัฒนาอบรมให้ความรู้ด้านการต้อนรับ การเป็นเจ้าของที่ดี การเป็นมัคคุเทศก์ แก่บุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น คนขับรถซาเล้ง แม่ค้า สมาชิกกลุ่มองค์กรต่างๆ

การจัดการท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ในปี ๒๕๖๑

คณะทำงานขับเคลื่อนการท่องเที่ยวตามรอยหลวงปู่ทวด ได้ร่วมกันวางแผนและจัดการท่องเที่ยวโดยมีการสร้างทีมงานเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว เพิ่มขึ้น ที่นอกเหนือจากทีมบริหาร ได้แก่ ทีมมัคคุเทศก์ ทีมซาเล้ง ทีมประชาสัมพันธ์ ทีมที่ปรึกษา โดยแต่ละทีมจะมีคณะทำงานและมีอำนาจหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย โดยในปีงบประมาณ ๒๕๖๑ จังหวัดสงขลาได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุนโครงการส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม(ตามรอยหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด) โดยสนับสนุนให้ดำเนินการ ๒ กิจกรรม ได้แก่ จัดซื้อรถนำเที่ยว (รถราง) จำนวน ๑ คัน และกิจกรรมฝึกอบรมคณะทำงานและแกนนำ อบรมและศึกษาดูงานจังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดจันทบุรี และ อบรมมัคคุเทศก์

รวมทั้งเพิ่มพื้นที่ท่องเที่ยวเพื่อเป็นทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยวที่นอกเหนือจากเส้นทางตามรอยหลวงปู่ทวด คือ ท่องเที่ยวบ้านเกษตรอินทรีย์พอเพียง นายคำนึ่ง สร้อยแสงมาก เพิ่มจุดท่องเที่ยวถนนเส้นต้นตาลโดนด ที่มีการร่วมกันปรับปรุงภูมิทัศน์ในสถานที่ท่องเที่ยวให้สวยงาม มีการสร้างจุดถ่ายรูป การพัฒนาความสะอาด การทำตลาดสุขภาพที่วัดต้นเลียบ บ้านสวนจันทร์ บ้านเกิดหลวงปู่ทวด เป็นต้นนอกจากนี้ ยังมีการเตรียมพัฒนาความคิดผู้ผลิตและผู้ประกอบการร้านค้า และสถานที่จำหน่ายสินค้า เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เน้นผลผลิตทางการเกษตรที่ปลอดภัยและเป็นผลผลิตในชุมชน ใหัวัสดุท้องถิ่นในการทอ เป็นต้น

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชนเพื่อสร้างโอกาสในการจัดการท่องเที่ยว

ปรากฏว่า ตำบลชุมพล เป็นตำบลที่มีศักยภาพ ที่สามารถพัฒนาในด้านเศรษฐกิจฐานรากได้ โดยมีจุดแข็งและโอกาสในการพัฒนา ในด้านต่างๆดังนี้

๑.๑ จุดแข็ง

- ๑) การคมนาคมสะดวกใกล้กับแหล่งท่องเที่ยว วัดพะโคะ และสามารถเชื่อมต่อกับแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลา เช่นเกาะยอ แหลมสมิหลา และอยู่ไม่ไกลกับอำเภอหาดใหญ่
- ๒) มีจุดต้อนรับนักท่องเที่ยว มีคณะทำงานขับเคลื่อนหมู่บ้านท่องเที่ยวและมีผู้นำชมวิถีชีวิตในหมู่บ้านและมีกลุ่มอาชีพ, มีอาหารพื้นเมืองที่หลากหลายไว้รองรับนักท่องเที่ยว
- ๓) เป็นชุมชนโบราณ สืบเนื่องสมัยกรุงศรีอยุธยาที่เจริญรุ่งเรือง มีโบราณสถานคือ คือ ถ้ำเขาคูหา ตระพังพระและวัดพะโคะ เป็นถิ่นกำเนิดและประดิษฐานของหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด (สมเด็จพระเจ้าพะโคะ) อันเป็นที่เคารพนับถือและศรัทธาของชาวไทยและชาวต่างประเทศ
- ๔) มีวิถีชีวิต โหนด นา เล และมีผลิตภัณฑ์ OTOP ที่โดดเด่นคือ การทำตาลโตนด และแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์น้ำตาลแว่น น้ำตาลผง น้ำผึ้งโหนด ขนมพื้นเมืองต่างๆอีกหลายชนิด
- ๕) มีร้านค้าจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง
- ๖) มีธรรมชาติที่สวยงาม เป็นทุ่งนาและต้นตาลโตนดจำนวนมาก ดงตาลและมีวิถีชีวิตการทำตาลโตนดทำนา และทำไร่สวนผสม
- ๗) มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมกิจกรรมการทำน้ำตาลแว่น, ขนมพื้นเมืองและทำนา และกิจกรรมตามรอยหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด มีที่พัก รีสอร์ท บริเวณหมู่บ้านข้างเคียง ที่พร้อมรองรับนักท่องเที่ยว

๑.๒ โอกาส

- ๑) ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้นักท่องเที่ยว มาเลเซีย-สิงคโปร์ เข้ามาท่องเที่ยวจังหวัดสงขลามากขึ้นการเปิดประชาคมอาเซียน จังหวัดสงขลาเป็นจุดศูนย์กลางที่สำคัญ
- ๒) องค์กรปกครองท้องถิ่น อบจ.สงขลา และ อบต.ชุมพล ให้ความสำคัญและสนับสนุนในการพัฒนาหมู่บ้านเป็นหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว
- ๓) มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ วัดพะโคะ ซึ่งมีนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ มานมัสการหลวงปู่ทวดและซื้อสินค้าพื้นเมืองเป็น จำนวนมาก
- ๔) เป็นจุดเรียนรู้และศึกษาดูงานวิถีชีวิตโหนด นา เลของจังหวัดสงขลา
- ๕) หมู่บ้านเลียบ หมู่ที่ ๑ ตำบลดีหลวง อำเภอสตงพระ จังหวัดสงขลา ได้รับการคัดเลือกคณะกรรมการประกวด โครงการ “บ้านสวยเมืองสุข” ผ่านในระดับจังหวัดสงขลา และกำลังส่งเข้าประกวดในระดับเขต

๑.๓ ความโดดเด่น ๔ ด้าน

๑) ด้านผลิตภัณฑ์ OTOP ที่มีความโดดเด่นเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน

ผลิตภัณฑ์น้ำตาลโตนดเป็นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาแปรรูปผลผลิตจากต้นตาลโตนด ที่มีปัญหาราคาตกต่ำ มาแปรรูปเพิ่มมูลค่า เป็นผลิตภัณฑ์ น้ำตาลแว่น และน้ำตาลโตนดผง น้ำเชื่อมตาลโตนด น้ำตาลปี๊บตาลโตนด ปัจจุบันผลิตภัณฑ์ดังกล่าวได้รับการพัฒนา ได้รับการรับรองมาตรฐานฮาลาล และมาตรฐาน ออย. และน้ำตาลโตนดผง เป็นสินค้าระดับ ๔ ดาว ผลิตภัณฑ์ OTOP เป็นสินค้าระดับ ๔ ดาว

ขนมพื้นเมือง เช่น ขนมนุด ขนมนก ขนมนูกตาล ขนมนูกโดน, ลูกตาลลอยแก้ว ขนมนูกโดน ลูกตาลสด

๒) ด้านประเพณีวัฒนธรรม ชาวบ้านคลองฉนวน-พะโคะ มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ ประเพณีวัฒนธรรมของหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี ได้แก่ สวดมนต์ข้ามปี, ประเพณีทอดผ้าป่า-ห่มผ้าพระสุวรรณ มาลิกเจดีย์ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีวันสำคัญทางศาสนา การตักบาตรเทโวโรหนะและลากพระโบราณ มีการละเล่นเพลงบอก มโนราห์ โดยประเพณีสำคัญต่าง ของบ้านคลองฉนวน – พะโคะ มีดังนี้

๒.๑) ประเพณีทอดผ้าป่าและห่มผ้าพระสุวรรณมาลิกเจดีย์ เป็นประเพณีที่ทำสืบทอดกันมา ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าพะโคะ (หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด) ได้บูรณะวัดพะโคะแล้วเสร็จจึงได้จัดงานเฉลิมฉลองขึ้น ตั้งแต่นั้นมา ต่อมาสมัยท่านอาจารย์เขียว เป็นเจ้าอาวาสได้บัญญัติให้ประเพณีนี้ จัดขึ้น ในวันพฤหัสบดี แรกข้างแรม เดือนยี่ และได้ถือปฏิบัติสืบมาตั้งแต่บัดนั้นจนบัดนี้เป็นเวลา ๖๑ ปี ซึ่งประเพณีทอดผ้าป่าและห่มผ้าพระสุวรรณมาลิกเจดีย์ เป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทย มาเลเซียและสิงคโปร์เข้าร่วมกิจกรรมหน้ามหน้ากัน

๒.๒) ประเพณีวันสารทเดือนสิบ เป็นประเพณีทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ปู่ย่าตายายญาติพี่น้องและบุคคลอื่นๆ ที่ล่วงลับไปแล้วในเดือน ๑๐ เป็นสองวาระคือ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ ครั้งหนึ่ง และวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ อีกครั้งหนึ่ง โดยถือคติว่า พ่อแม่ปู่ย่าตายายและญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้วโดยเฉพาะ ผู้ที่ต้องตกนรกหรือเรียกว่าเปรตนั้น จะได้รับอนุญาตให้มาพบกับญาติ ของตนในเมืองมนุษย์ได้ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ และกลับไปสู่นรก ดังเดิม ในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ดังนั้นจึงมีการทำบุญในสองวาระ ดังกล่าวนี้นี้ แต่ส่วนใหญ่ทำวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เพราะมีความสำคัญ มากกว่า

๒.๓) ประเพณีตักบาตรเทโวโรหนะและลากพระโบราณ เป็นประเพณีที่ต่อเนื่องจากวันออกพรรษา จัดขึ้น วันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ (วันออกพรรษา) โดยกิจกรรมภาคเช้าก็จะเริ่มจากการสมโภชพระลากแม่ทวดยายหมูลี ช่วงบ่าย หลวงพ่อเจ้าอาวาสก็ได้ทำพิธีอันเชิญพระลากทั้ง ๒ องค์ ออกมาประดิษฐาน ณ มณฑป เพื่อทำการสรงน้ำ ซึ่งการสรงน้ำพระลากทั้ง ๒ องค์ เป็นประเพณีที่สำคัญ ของคนในชุมชน คลองฉนวน – พะโคะ เมื่อการแต่งตัวให้พระลากทั้ง ๒ เรียบร้อยแล้ว รุ่งขึ้นก็จะมีประเพณีนำพระลากขึ้นสู่เรือพระพร้อมกับประเพณีตักบาตรเทโวโรหนะ

๓) ด้านอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น/ประเพณีวัฒนธรรมชุมชน

ด้านอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น/ประเพณีวัฒนธรรมชุมชนมีกิจกรรมที่สำคัญในวันสำคัญต่างๆ ที่ชุมชนได้ร่วมกับวัดพะโคะจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมพุทธศาสนาและการท่องเที่ยว ที่ชุมชนใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรม เช่น วันอาสาฬหบูชา, วันวิสาขบูชา วันกตัญญูและสวดมนต์ข้ามปี ซึ่งในแต่ละกิจกรรมนักท่องเที่ยวและพุทธศาสนิกชนให้ความสนใจเป็นจำนวนมาก

วันสงกรานต์ สรงน้ำหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด

วันวิสาขบูชาและอาสาฬหบูชา

สวดมนต์ข้ามปี

๔) ด้านวิถีชีวิตของชาวบ้านคลองฉนวน – พะโคะ พื้นที่มีบรรยากาศเป็นธรรมชาติ มีวิถีชีวิต

ของการประกอบอาชีพทำน้ำตาลโตนด ให้
นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และร่วมกิจกรรม เช่น วิถีการ
ขึ้นตาลโตนด การแกะลูกตาลสด การแปรรูป
ผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดเป็นน้ำตาลแว่น น้ำตาลผง
และขนมพื้นเมือง ซึ่งในปัจจุบัน ชุมชนได้พัฒนา
ผลิตภัณฑ์ที่เป็นวิถีชุมชน จนเป็นผลิตภัณฑ์ ที่มี

คุณภาพสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับชุมชนได้
เป็นอย่างดี ที่ผ่านมามีกิจกรรมดังกล่าวได้รับ
ความสนใจจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม
และศึกษาดูงาน ทั้งประชาชนทั่วไปและ
นักเรียน นักศึกษา ปีหนึ่งๆหลายหมื่นคน

กลุ่มผลิตภัณฑ์ OTOP ที่มีความโดดเด่นเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน

๖) ด้านสถานที่ท่องเที่ยวที่โดดเด่นดังที่ได้กล่าวมาก่อนหน้านี้ คือ วัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) วัดราชประดิษฐฐาน(วัดพะโคะ) ต้นกำเนิด หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด สมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมชื่อว่า "วัดหลวง" ปัจจุบันชื่อ "วัดราชประดิษฐฐาน" ตั้งอยู่ที่บริเวณเขาพัทธสิงค์ หมู่ที่ ๖ ต.ชุมพล อ.สทิงพระ จ.สงขลา ความสำคัญของวัดโคะ คือ ใช้เป็นสถานที่กระทำการพิธีตักน้ำพระพิพัฒน์สัตยา, ประดิษฐานพระสุวรรณาภิกขเจดีย์, พระพุทธรูปไสยาสน์ หรือพระโคตรมะ, ลูกแก้วและไม้เท้าคู่บารมีของหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืดและเป็นวัดที่หลวงปู่ทวดได้บูรณะและจำพรรษาก่อนที่จะท่านจะละลาบไป แต่ละวันมีนักท่องเที่ยว ชาวไทย ชาวมาเลเซียและสิงคโปร์ มากราบนมัสการหลวงปู่ทวดเป็นจำนวนมาก

พระพุทธไสยาสน์

พระสุวรรณมาลิกเจดีย์

โบราณสถาน ถ้ำเขาคุหา สถานที่ตั้ง หมู่ที่ ๕ ต.ชุมพล อ.สทิงพระ จ.สงขลา บริเวณนี้เคยเป็น

ชุมชนโบราณเริ่มแรกสมัยประวัติศาสตร์ ที่สืบเนื่องต่อมาจนถึงสมัยอยุธยา ได้กล่าวถึงชื่อภูเขาโคหา (โคหาหรือคุหา) จากหลักฐานที่ปรากฏในอาณาบริเวณนี้แสดงให้เห็นว่าในสมัยเริ่มประวัติศาสตร์ กลุ่มชนบนภูเขาคุหา ได้รับอิทธิพลสมัยประวัติศาสตร์จากภายนอกสร้างศาสนสถานตามคติความเชื่อใน ศาสนาฮินดูขึ้นบริเวณเขาคุหา และน่าจะเป็นศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย หรือการนับถือพระศิวะเป็นใหญ่

ตระพังพระ สถานที่ตั้ง หมู่ที่ ๗ ต.ชุมพล อ.สทิงพระ จ.สงขลา เป็นสถานที่ที่ต่อเนื่องจากถ้ำเขาควหา โดยใช้น้ำจากตระพังพระในการประกอบพิธีกรรมของศาสนาฮินดู และเมื่อศาสนาฮินดูเสื่อมลง มีการใช้ตระพังพระเป็นสถานที่ประกอบพิธีอุปสมบทอีกด้วยเมื่อจะอุปสมบทเป็นพระภิกษุด้วยการสวดญัตติจตุตถกรรม จะกระทำการอุปสมบทได้เฉพาะในมีเขตที่มีพัทธสีมาเท่านั้น ถ้าอยู่ห่างไกลที่มีเขตพัทธสีมา ต้องไปสวดญัตติเพื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุในที่ที่มีน้ำล้อมรอบ เพราะถือว่าน้ำเป็นสิ่งบริสุทธิ์ สมมติได้กับเขตพัทธสีมา และตระพังพระแห่งนี้ได้ใช้สถานที่ประกอบพิธีอุปสมบทเมื่อครั้งอดีตซึ่งเรียกการอุปสมบทแบบนี้ว่า “อุทกเสมา”

ตลาดบ้านสวนจันทร์ ณ วัดต้นเลียบ และจุด check in ที่ทางหมู่บ้านและชาวบ้านมาร่วมทำ โดยใช้วัสดุจากท้องถิ่น คือ ทางไถนมาสานจัดวางเป็นแนว (รั้วขัดแตะ)

ผลจากการลงศึกษาเส้นทางสมเด็จพระเจ้าในพื้นพบว่า พบชิ้นส่วนงาน กระเบื้องดินเผาที่บ้านเศรษฐกิจปานสถานที่เด็กชายบูเกิด พบแนวกำแพงอิฐเก่า และเมื่อทีมวิจัยได้คุยกับเจ้าของที่ดินปัจจุบัน เจ้าของที่ได้เสนอให้มีการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณนี้เพื่อพัฒนาปรับปรุงร่วมกับสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสติงพระและองค์การบริหารตำบลดีหลวง ทำหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีชุมชนบ้านสวนจันทร์ โดยช่วงกรกฎาคมหลังที่ทีมวิจัยได้พาคนในพื้นที่บางส่วนไปดูงานที่จังหวัดราชบุรี ก็ได้มาร่วมวางแผนจะเปิดตลาดที่นำสินค้าชุมชนมาขาย ทั้งสาธิตขนมพื้นบ้าน และเป็นจุดพักของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวตามรอยหลวงปู่ทวด มาในช่วงเดือนสิงหาคม-กันยายน ทางทีมวิจัยและคณะทำงานท่องเที่ยวได้รับเสนอให้พื้นที่บ้านเกิดของหลวงปู่ทวดรับโครงการท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ใช้งบประมาณในการสร้างศาลาขายสินค้าท้องถิ่นประมาณ ๑๐ หลัง เป็นลักษณะร้านค้าที่ทำด้วยไม้ไผ่ หลังคามุงจาก จากนั้นก็มีการคุยตกลงกันเป็นระยะว่าจะเปิดเป็นตลาดขายสินค้าชุมชนให้คนในท้องถิ่นได้มาร่วมขายของ แต่ปัญหาเรื่องความไม่พร้อมบ้าง การคิดให้เชื่อมโยงกับเส้นทางถนนทิวตาลไถนดหลังวัดต้นเลียบซึ่งคณะจัดการท่องเที่ยวได้พัฒนาเป็นจุด “check in” และองค์การบริหารส่วนตำบลดีหลวงได้ใช้งบประมาณมาทำถนนลาดยาง ๒ เลน พร้อมชวนชาวบ้าน พัฒนาชุมชน และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลดีหลวง มาร่วมปลูกไม้ดอกไม้ประดับ จำนวน ๑,๒๘๐ ต้น ตลอดเส้นทางยาว ๙๑๕ เมตร ข้อตกลงเรื่องการผลิตสินค้าที่เป็นสินค้าในท้องถิ่น รวมทั้งเน้นการให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว

ทางทีมวิจัยและพัฒนาชุมชนได้ประชุมเตรียมความพร้อมจนได้ข้อสรุปและเปิด ตลาด “กรีน มาร์เก็ต” เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๖๒ โดยในระหว่างพัฒนาความคิดร่วมกันนั้นได้มีชาวบ้านนำสินค้าในท้องถิ่นเจ้าละเล็กละน้อยมาทดลองขายทุกวัน มีทั้งมะละกอ ขนุน กล้วย มะพร้าว ขนมπίง อย่างหลากหลายชนิด ผู้ที่มาค้าขายได้ร่วมตรวจสอบและยืนยันสินค้ากันเองว่าปลอดภัยจริง เพราะได้ร่วมตรวจสอบการปลูกผัก ผลไม้ อีกส่วนก็มีสินค้าเกษตรจากไร่ของ นายคำนึ่ง สร้อยแสงมาก ม.๑ ต.ดีหลวง เกษตรกรต้นแบบอินทรีย์ตัวอย่างมุ่งมั่นทำเกษตรปลอดภัยจนเป็นแปลงตัวอย่างให้คนมาศึกษาดูงาน การทดลองขายสินค้าในช่วงแรกจึงได้รับการตอบรับจากผู้เข้ามาเที่ยวพอสมควร

๑.๔ ด้านปัญหาอุปสรรค

ในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยว จะพบปัญหาหลายด้าน ได้แก่ คณะทำงานขาดความรู้และประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยว ขาดงบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ชาวบ้านยังขาดความรู้เรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน และไม่เห็นความสำคัญในการจัดการท่องเที่ยว จึงได้หาวิธีการแก้ปัญหา ดังนี้

๑) เพิ่มเติมความรู้

ส่วนของชาวบ้าน อบรบชาวบ้านในชุมชนตามเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยหลวงปู่ทวด มีเด็กเยาวชนในพื้นที่ เป็นการจัดฝึกอบรม ๒ ครั้งๆละ ๒-๓ วัน โดยวิทยาลัยชุมชนจังหวัดสงขลา มาให้ความรู้ นำชาวบ้านมาร่วมเสนอความคิดเห็นและร่วมหารูปแบบการจัดการท่องเที่ยว แล้วทำออกมาเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยว ครั้งที่ ๒ อบรมกลุ่มชาวบ้านที่จะทำโฮมสเตย์ ทั้งเพื่อเตรียมความพร้อมรับนักท่องเที่ยว การเป็นเจ้าบ้านที่ดี การสร้างกิจกรรมที่เหมาะสมให้นักท่องเที่ยว รวมทั้งเพิ่มวิสัยทัศน์การท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ส่วนของทีมงาน เสริมศักยภาพดังที่กล่าวข้างต้น แล้วยังมีการดูงานแลกเปลี่ยนความรู้กับชุมชนที่มีประสบการณ์จัดการท่องเที่ยว ๒ ครั้ง คือจังหวัดตราดบุรี และกาญจนบุรี

๒) พัฒนาด้านโครงสร้าง

ในช่วงปี ๒๕๖๐ มีการประสานขอความร่วมมือจากส่วนราชการในระดับต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการจัดการให้ความรู้และสนับสนุนงบประมาณตามภารกิจที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลชุมพล สนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาสถานที่แหล่งท่องเที่ยว เช่น ถนน ปรับปรุงสภาพแวดล้อมในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวให้สวยงาม องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา สนับสนุนงบประมาณก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืดและสร้างลิฟท์ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อขึ้นไปนมัสการหลวงปู่ทวดบนวัดพะโคะ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา สนับสนุนงบประมาณพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้ได้มาตรฐาน อบรมให้ความรู้คณะทำงานและประชาชนในชุมชน

บทที่ ๖

สรุปและอภิปรายผล

โครงการ “สมเด็จพระเจ้าพะโคะกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาเรื่องราวของ “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” ที่บอกเล่าอยู่ในการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” เป็นอย่างไร ยังขาดความสมบูรณ์ในแง่มุมใด ๒) ประวัติศาสตร์ “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” ที่ควรใช้ประกอบการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร ๓) จะนำประวัติศาสตร์ “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” ฉบับใหม่ ไปสู่การเรียนรู้เพื่อการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมอย่างไร สรุปได้ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาเรื่องราวของ “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” ที่บอกเล่าอยู่ในการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เป็นอย่างไร ยังขาดความสมบูรณ์ในแง่มุมใด

ทีมวิจัยได้ศึกษาเรื่องราวของ “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” ในส่วนที่ยังมีข้อกังขา ไม่มีความสมบูรณ์ ใน ๔ เรื่อง คือ สายตระกูลของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ส่วนของวัน เดือน ปี เกิด ของ สมเด็จพระเจ้าพะโคะที่หลายคนเขียนและข้อมูลไม่ตรงกัน พระอุปชฌาย์ของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ และการโยกย้ายตัวไปจากวัดราชประดิษฐฐานหรือวัดพะโคะ เรื่องราวทั้ง ๔ ด้านที่ยังไม่มีข้อสรุป ทำให้ทีมวิจัยมุ่งมั่นที่จะศึกษาหาคำตอบ ทั้งโดยการอ่าน เดินทางไปหาข้อมูลจากสถานที่จริง เปิดดูปฏิทินย้อนไปหลายร้อยปี เพื่อตรวจสอบ มานั่งถกเถียง ดูหลักฐานการกล่าวนาที่ดินสมัยกรุงศรีอยุธยา รวมทั้งการตั้งเวทีพูดคุยกับผู้รู้ในชุมชน พบว่า สายตระกูลของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ฝ่ายแม่มาจากบ้านคลองรีแขวงเมืองสทิงพระ โดยแม่ของสมเด็จพระเจ้าพะโคะมีพ่อคือนายเจิม แม่คือนางหนูอินทร์ มีพี่ชายชื่อนายจวง(อธิการจวง เจ้าอาวาสองค์แรกวัดกุฎีหลวง) นางจันทร์ได้แต่งงานกับนายหูและมีบุตรด้วยกัน สามคน คือ พี่ชาย ชื่อนายจันทร์ และน้องชายชื่อ ศรี ส่วนสมเด็จพระเจ้าพะโคะ เป็นบุตรคนที่สอง

วัน เดือน ปีเกิด ตรงกับ ปี ๒๑๗๑ โดย ดูข้อมูลหลายส่วนมาคำนวณ ทั้งจากข้อมูลพระที่เป็นพระอุปชฌาย์ ลายลักษณ์อักษรการกล่าวนาวัดสมัยอยุธยา ตอนที่ว่าด้วยเรื่อง “ขอเข้าดำรงหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิวาทเป็นหัวเมือง” และสอดคล้องกับหลักฐานบริบทอื่น ๆ เช่น ขุนลกที่นำสมเด็จพระเจ้าพะโคะไปอุปสมบท พระมหาเถรปิยทิศศรี พระอุปชฌาย์ของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ปรากฏหลักฐานที่อยู่จริง เป็นต้น

ส่วน การ “โยก” ได้มีการตั้งเวทีพูดคุยร่วมกันกับผู้รู้ว่า “โยก” ตามคำพูดของคนท้องถิ่นหมายถึง การหาย การจากไป ส่วนการกลายเป็นดวงไฟ หรือไปเป็นเจ้าอาวาสวัดช้างให้นั้นเป็นความเชื่อของคนในท้องถิ่น

ประวัติศาสตร์ “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” ที่ควรใช้ประกอบการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร

เน้น ๒ประเด็น คือ ด้านสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับประวัติ คือ ทีมวิจัยได้คัดเลือก ๕ สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าพะโคะ คือ ถ้าเขาคูหา-ตระพังพระ ภูมิหลังทางอารยธรรม วัดต้นเลียบ สถานที่เกิดและฝังศพสมเด็จพระเจ้าพะโคะ ที่พักสงฆ์มาแปล สถานที่ผูกเปลและพญางูคายดวงแก้ว วัดดีหลวง สถานที่บรรพชาเป็นสามเณร และวัดราชประดิษฐฐานหรือวัดพะโคะ สถานที่จำพรรษา รวมกับการให้ความรู้ผู้ที่เข้ามาเที่ยวได้เรียนรู้คุณธรรม ๔ ประการของสมเด็จพระเจ้าพะโคะ คือ **ด้านความเพียร** เพียรในการร่ำเรียน จนมีความรู้แตกฉาน **ด้านความ**

กตัญญูกตเวที คือการทำให้พ่อแม่ปลอดภัยในแรกเกิด มีความกตัญญูต่อบ้านเมือง ต่อพื้นที่เกิด แม่ได้สมณศักดิ์สูงแล้วยังกลับมาเยี่ยมและพัฒนาบ้านเกิด **ด้านความเมตตา** ช่วยเหลือโจรที่ลักพาและทำร้ายตนโดยการเหยียบน้ำเค็มให้จืดเพื่อให้โจรได้ดื่มแก้ตาย และ**ด้านการใช้ความรู้ที่มีภูษาติ** เป็นความสามารถปรึกษาปกป้องอยุธยาไม่ให้เป็นเมืองขึ้นลังกา

บทเรียนจากกระบวนการศึกษา

การดำเนินงานวิจัยโดยสรุป ใช้หลายวิธีการ ทั้งในส่วนของเอกสาร งานเขียนที่มี การพูดคุย แลกเปลี่ยนกับผู้รู้ในพื้นที่ และยังได้ร่วมแลกเปลี่ยนกับ อาจารย์ศรีศักร วัลโภดมในช่วงที่ท่านมาทำเอกสารของเมืองโบราณ การจัดเวทีพูดคุยแบบเจาะประเด็นในเรื่องความเชื่อ ประเพณีที่เกิดในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับหลวงปู่ทวด หรือเวทีสถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับหลวงปู่ทวด จากนั้นทีมวิจัย ผู้รู้ และพี่เลี้ยงได้เดินทางไปตามรอยเส้นทางหลวงปู่ทวด แล้วมาร่วมสรุปหาข้อยุติร่วมกันทั้งในส่วนของข้อมูลที่ไม่ชัดเจน เช่นวันเดือน ปี เกิด หลวงปู่ทวดเป็นเพียงความเชื่อหรือมีตัวตนอยู่จริง เมื่อพบว่าข้อมูลข้อเท็จจริงทั้งเรื่องสถานที่ ข้อบันทึก ได้เห็นถึงความสำคัญของสมเด็จพระเจ้าพะโคะที่มีต่อคนในท้องถิ่น ทั้งยังเป็นตัวอย่างให้คนทั่วไปได้เรียนรู้ความมุนะพยายามในการตั้งใจเรียน ความกตัญญู การรู้จักให้อภัย เป็นต้น ประเด็นเหล่านี้ทำให้ชุมชนยิ่งศรัทธา และมีความภูมิใจในพื้นที่ตนเองที่เป็นที่เกิด ที่เรียนรู้ของหลวงปู่ทวด

การศึกษาโดยใช้กระบวนการวิจัยทำให้คณะทำงานและแกนนำ มีความรู้และมีความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาของสมเด็จพระเจ้าพะโคะและได้นำเนื้อหาที่ได้มาให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวได้สอดคล้องกับความสัมพันธ์ของพื้นที่ ส่วนด้านการจัดการท่องเที่ยวได้นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงานในหลายที่เกิดเป็นมุมมองการจัดการตนเอง การจัดการพื้นที่ การจัดการคนที่เกี่ยวข้อง การจัดการสถานที่ มาประสานกับคนในท้องถิ่นได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

การมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมจากชาวบ้าน ชุมชน ในช่วงการทำวิจัยพบว่ามีผู้เข้าร่วมกิจกรรมและสนับสนุนทีมวิจัยมากขึ้น จากแต่ก่อนทำงานกันเพียงไม่กี่คน เมื่อทำวิจัยพร้อมกับพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวได้ระยะหนึ่งพบว่าด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัดพบว่ามีความสัมพันธ์ดีขึ้น โดยเฉพาะวัดต้นเลียบ วัดพะโคะและวัดดีหลวง ส่วนหนึ่งประเมินจากการพูดคุยกัน พบว่าก่อนเกิดงานวิจัยนั้นความสัมพันธ์ของชาวบ้านระหว่าง ๓ วัดนี้ไม่ได้ติดต่อสัมพันธ์กันในเรื่องราวข้อมูลหรือการเรียนรู้ความสำคัญของหลวงปู่ทวด มีเพียงความเป็นญาติพี่น้อง แต่ไม่มีการมาช่วยเหลือกันเพื่อพัฒนาวัด หรือข้ามเขตวัด แม้แต่ในวัดแต่ละที่ผู้คนก็ไม่ค่อยมาร่วม เรียกว่าส่วนของวัดก็ปล่อยให้เป็นหน้าที่ของวัด นอกจากจะเป็นวันพระ หรืองานศพ หรืองานประเพณีต่างๆ แต่ปัจจุบันวัดถูกใช้พื้นที่โดยคนในชุมชนมากขึ้น มีการใช้ศาลาการเปรียญประชุมหมู่บ้านในหลายครั้ง(ก่อนหน้างานวิจัยไม่เคยมี) เมื่อพูดคุยกับชาวบ้านก็พบว่าหลวงปู่ทวดเป็นความภูมิใจของคนในพื้นที่ที่มีตั้งแต่อดีตมาแล้วที่พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ได้สอนได้เล่าลูกหลานมาว่าท่านเป็นพระดี ศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านมีความนับถือบูชา จะไป

ไหนดมาไหนดมีการขนานขอพร ชาวบ้านจะทำสิ่งใดที่เป็นมงคล เช่นขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน รวมทั้งการงานทำการเดินทางไปที่ต่างๆ ล้วนต้องเอ่ยชื่อให้ท่านมาช่วยคุ้มครอง ช่วยปกป้องรักษา แล้วยังมีการทำบุญประจำปีซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอดมายาวนานของคนแถบนี้ อีกส่วนหนึ่งที่เห็นชัดเจนคือชาวบ้านอยากเป็นกำลังใจให้พระรุ่นใหม่ให้อยู่กับวัดนานๆ เห็นว่าทำสิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อสังคมก็อยากช่วย

พระได้ใกล้ชิดกับชาวบ้านและคนในชุมชนมากขึ้น ชาวบ้านเข้ามาในวัดมาช่วยในหลายกิจกรรม ทั้งงานวันลากพระ ก็มาช่วยทำเรือพระ ซึ่งต้องใช้เวลาเป็นแรมเดือน ชาวบ้านเล่าว่าวัดดีหลวงไม่ทำเรือพระมาหลายสิบปีแล้ว แต่เมื่อ “พระครูใบฎีกาศักรินทร์” คิดจะทำก็ได้หารือกับชาวบ้านซึ่งมีคนเห็นด้วยจำนวนมาก จึงประชุมวางแผนหารูปแบบที่เน้นความเป็นท้องถิ่น วัสดุจากธรรมชาติ และตั้งเป้าหมายต้องเข้าประกวดเรือพระที่จังหวัดสงขลา ในปี ๒๕๖๑ จากนั้นจึงได้ร่วมกันทำงาน ระดมกำลัง มีชาวบ้านช่วยสมทบทุนสร้างเรือพระ เมื่อถึงวันลากพระชาวบ้านก็ชวนกันออกจำนวนมาก ลากไปถึงสงขลา และได้รางวัลรองชนะเลิศอันดับสองมาครอง เมื่อจบจากงานลากพระชาวบ้านก็เข้ามาสัมพันธ์กับวัดมากขึ้นอีก ชาวบ้านส่วนใหญ่บอกว่าไม่ว่าวัดจะขอความร่วมมือด้านใดจะเข้ามาช่วย แต่แม้ว่าชาวบ้านจะเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือในด้านต่างๆมากขึ้น แต่ก็ยังไม่ทั่วทั้งหมู่บ้าน

ด้านความร่วมมือกับหน่วยงาน

ในช่วงแรกของการทำวิจัยนั้น ทีมวิจัยได้ร่วมกันประเมินความร่วมมือที่หน่วยงานในท้องถิ่นมีให้กับการจัดการท่องเที่ยวว่าหลายฝ่ายยังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมและยังมองว่า “ไม่ใช่เรื่องสำคัญ” ทีมงานในการทำงานที่มาจากหน่วยงานในท้องถิ่นยังมีน้อย เช่น อบต. และผู้ใหญ่บางหมู่บ้านไม่เคยเข้ามาร่วมมือ ทีมวิจัยมักบันทึกเองอยู่เสมอว่า “ทำงานชุมชนยากเพราะผู้นำไม่เคยหันมาสนใจ” แต่ปัจจุบันมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาในพื้นที่มากขึ้น อบต.อนัมติงบประมาณปรับปรุงถนนหลังวัดเลียบเป็นเส้นทางยางมะตอย และตกแต่งถนนอย่างสวยงาม ทำเป็นที่ check in สำหรับนักท่องเที่ยว นายอำเภอเข้ามาร่วมงานกับทีมวิจัยอย่างจริงจัง ทั้งให้คำปรึกษา ไปร่วมดูงาน จ. ราชบุรี เพื่อเรียนรู้กับทีมวิจัย ให้งบประมาณผ่านผู้ใหญ่บ้านให้เพาะซากิงโกศหลายพันต้นเพื่อแจกชาวบ้านปลูกตลอดแนวเส้นทางท่องเที่ยว เป็นต้น ถือว่ามีมิติความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ มีความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

ที่เห็นชัดเจนคือหน่วยงานต่างๆ เริ่มมีส่วนร่วมและมีการบูรณาการวางแผนการทำงานร่วมกันมากขึ้น เหตุผลสำคัญที่นอกเหนือจากการเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อพื้นที่แล้ว อาจเป็นเพราะว่าส่วนหนึ่งของทีมวิจัยเป็นเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานพัฒนาชุมชนอำเภอสติงพระ การประสานกับหน่วยงานราชการต่างๆจึงเป็นไปได้ด้วยดี โครงการท่องเที่ยวตามรอยหลวงปู่ทวดจึงได้รวมออกบูทร่วมกับพัฒนาชุมชน “การท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้า” อยู่อย่างสม่ำเสมอ ทั้งในระดับอำเภอสติงพระ ระดับจังหวัดสงขลา เช่น งานกาชาดสงขลา งานท่องเที่ยวสงขลา ระดับเขต ระดับภาค และระดับประเทศที่เมืองทองธานี งานของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร เป็นต้น ในการออกงานนั้นทีมท่องเที่ยวได้นำนิทรรศการหลวงปู่ทวดไปจัดแสดง ทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์ มีสินค้าสินค้า OTOP ในพื้นที่ เช่น น้ำตาลแว่น ลูกตาลสด น้ำตาลสด น้ำส้ม น้ำตาลผง ขนมดู ขนมแบ่งแก้ว เป็นต้น

เป็นสินค้าที่เห็นอัตลักษณ์ของสทิงพระ และถ้างานใดมีเวทีเสวนาก็จะร่วมเสวนาทุกครั้ง กระทรวงท่องเที่ยว และการกีฬา ได้ประสานมากับทางหน่วยงานในจังหวัด กับหน่วยงานในอำเภอบ้าง หรือทางพัฒนาชุมชนบ้าง เพื่อส่งเจ้าหน้าที่มาทำสารคดี และreview นำเสนอแหล่งท่องเที่ยว ผลักดันให้รายการ ฮัลโล สงขลา มาถ่ายทำ “ย้อนรอยการท่องเที่ยวตามรอยหลวงปู่ทวดฯ” ๒ ครั้ง

หน่วยงานในอำเภอ ที่ชัดเจนมากก็ในช่วงของนายอำเภออนันต์ บุญสำราญ ที่ได้มาร่วมคลุกคลีกับทีมวิจัยเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวตามรอยหลวงปู่ทวด ร่วมไปดูงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ จังหวัดราชบุรีกับทีมวิจัย ๒ คืน ๓ วัน และกลับมาร่วมผลักดันชุมชนปรับภูมิทัศน์ตลอดเส้นทาง มีการปรับถนนหลังวัดต้นเลียบ ผลักดันให้มีการปลูกต้นไม้ตลอดเส้นทาง และให้งบประมาณแก่ผู้ใหญ่บ้านจัดเตรียมกล้าโกศล มีการปรับกิจกรรมท่องเที่ยวไปในทิศทางที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

หน่วยงานในจังหวัด ผู้ว่าราชการจังหวัดได้สนับสนุนงานในส่วนการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น ให้เข้าร่วมงานออกบูธประชารัฐ ที่เมืองทองธานีเมื่อกลางปี ๒๕๖๑ ร่วมกับหอการค้าจังหวัด ชุมชนได้ออกงานในชื่อ “ท่องเที่ยวไปกับหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด” มีสินค้าในพื้นที่ไปขาย เช่น น้ำตาลแว่น ข้าวสารปลอดสารพิษ แปรรูปลูกตาลกรอบ ลูกตาลลอยแก้ว และได้เป็นตัวแทนจังหวัดสงขลามอบของจากชุมชนให้กับท่านนายกรัฐมนตรี

ศักยภาพของพื้นที่

เมื่อดูศักยภาพของพื้นที่ทั้งเรื่องสถานที่ พบว่าสถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับหลวงปู่ทวดมีหลายแห่ง เป็นพื้นที่อยู่ในบริเวณที่ไม่ไกลกันนัก แต่ละที่มีเอกลักษณ์ เส้นทางเชื่อมร้อยในแต่ละที่ก็มีความสวยงาม ด้านข้อมูล หน่วยงาน และความพร้อมของคนในพื้นที่เห็นว่าพอจะยกระดับเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความหมาย ปัจจุบันมีหน่วยงานต่างๆ จึงเปิดโอกาสให้การท่องเที่ยวในพะโคะได้เข้าร่วมประชาสัมพันธ์อย่างกว้างขวางและบ่อยครั้ง โดยเนื้อหาของสมเด็จพระเจ้าฯ ก็มีคนให้ความสนใจเข้าไปกดไลค์และแชร์ต่อ (ในแง่ของความศักดิ์สิทธิ์) ส่วนหนึ่งทำอะไรให้คนในท้องถิ่นและเยาวชนได้มาร่วมตระหนักถึงความสำคัญของสมเด็จพระเจ้าพะโคะในแง่ของ ความตั้งใจศึกษาไฟเรียน การใช้ปัญญาแก้ปัญหา การมีความกตัญญู การเป็นพระ นักพัฒนาพื้นที่ เป็นต้น ซึ่งฐานของวัดพะโคะ วัดดีหลวงทำได้ในระดับหนึ่ง เพราะช่วงที่ผ่านมาเน้นมีการบวช เณรภาคฤดูร้อน ครั้งละ มากกว่า ๕๐ รูป การที่พระเจ้าอาวาสวัดทั้งดีหลวง

การเปลี่ยนแปลงในเรื่องสถานที่แหล่งท่องเที่ยวที่เห็นชัดเจนขึ้น คือ มีการปรับปรุงให้สะอาด สวยงาม และถนนทางเข้าสะดวกมากขึ้น ชาวบ้านหลายคนได้ให้ความร่วมมือพัฒนา “บ้าน” ให้น่าอยู่ โดยการทำความสะดวก ปลูกต้นไม้ ไม้ดอกไม้ประดับดูร่มรื่น และมีบางคนได้พยายามนำวัสดุท้องถิ่น เช่น ทางโตนดมาทำรั้วบ้าน รั้วสวน เป็นลาย “ขัดแตะ” ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาตั้งแต่โบราณ สวย ประหยัด และเป็นวิถีชุมชน

ผลที่ได้จากการส่งเสริมและพัฒนากองท่องเที่ยว

เกิดการทดลองตลาดสินค้าหน้าวัดพะโคะ เนื่องจากสำนักงานองค์การบริหารส่วนจังหวัดได้ให้งบประมาณสร้างอาคารถาวรขายสินค้า อาหาร เครื่องดื่มให้กับนักท่องเที่ยว ย้ายพ่อค้าแม่ค้าจากเพิงพักมาขาย สิ่งที่เกิดขึ้นคือแม่ค้าพ่อค้าไม่ยากเข้ามาขาย และดูเหมือนไม่เหมาะสมกับวิถีชุมชน จึงได้มีการเข้าร่วมประชุมกับชุมชน ๔-๕ ครั้ง ทำความเข้าใจเรื่องความจำเป็นต้องปรับหมู่บ้านให้มีความน่าอยู่ สะอาด เป็นมิตร คนข้างนอกเข้ามาเที่ยวจะได้ประทับใจ รวมทั้งเสนอให้ชุมชนลองหาของดีที่มีมาลองขายกับนักท่องเที่ยว ซึ่งคนในพื้นที่ได้มีการแลกเปลี่ยนว่าตนเองจะได้ประโยชน์อะไรบ้าง ปัจจุบันมีการทดลองทำตลาดตอนเย็นทุกวันหน้าหน้าวัดพะโคะ เพื่อดูความเป็นไปได้ เรียกว่าเป็นช่วงทดลองเอาผลิตภัณฑ์ในชุมชน “สินค้าท้องถิ่น กิน สะดวก” มาขาย ไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง และมีเป้าหมายให้ปรับเป็นตลาดคนเดินหน้าเขาพะโคะ ซึ่งอยู่ในช่วงการหารูปแบบที่เหมาะสมต่อไป

เกิดแนวคิด Home Stay เนื่องจากการไปทำเวทีในชุมชนชน พบวัตถุโบราณ เช่น กริช หอก ขาม ไหวว่าอยู่ตามบ้านคนในท้องถิ่น และมีชาวบ้านประมาณ ๗ ครัวเรือนได้ลงชื่อไว้จะร่วมทดลองทำ Home Stay กับทีมวิจัย ทั้งนี้ยังไม่ได้ทำเป็นรูปร่างเพราะยังอยู่ในขั้นตอนการคุยเพื่อหารูปแบบที่เหมาะสม ทั้งเรื่องการจัดการสถานที่ ที่พัก การอำนวยความสะดวก และการสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ เช่น การแลกเปลี่ยนรูปแบบว่าให้ชุมชนตลอดเส้นทางท่องเที่ยว ๕ จุด ให้เป็นเหมือนตลาด คนที่เข้ามาได้แวะเวียนหาสินค้าในพื้นที่ทั้งหมด ทั้งสินค้าเกษตร หรืออื่นๆ ไม่จำเป็นต้องออกจากบ้านไปนั่งที่ตลาดก็สามารถให้บริการนักท่องเที่ยวได้

ข้อเสนอแนะและแนวทางต่อไป

มีข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาพื้นที่ในเชิงยุทธศาสตร์ระยะยาว โดยการเสนอให้ทำอุทยานธรรมชาติหลวงปู่ทวด บางท่านเสนอให้หาพื้นที่ เป็น ๑๐๐ ไร่ สร้างอุทยานธรรมขึ้นมาใหม่ มีความรู้ในพื้นที่นั้น แต่คณะวิจัยมีข้อเสนอให้ใช้พื้นที่จริงในสถานที่จริงที่เกี่ยวข้องกับหลวงปู่ทวด สร้างเป็นเส้นทางที่เชื่อมร้อยกัน ผู้คนในพื้นที่มีบทบาทในการเล่าเรื่องราว ซึ่งต้องใช้เวลาในการให้หลายๆ ส่วนเข้ามามีส่วนร่วมออกความคิดเห็นต่อไป

ในด้านข้อมูลให้มีการเชื่อมโยงเส้นทางสมเด็จพระเจ้าพะโคะให้เชื่อมโยงสถานที่ท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับหลวงปู่ทวดในพื้นที่เล็ก เชื่อมโยงกับพื้นที่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดสงขลา เชื่อมโยงไปสู่ วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี และรัฐในประเทศมาเลเซีย

นอกจากนี้เป็นข้อเสนอเรื่องการจัดการท่องเที่ยวที่ต้องให้ชุมชนได้เรียนรู้เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าพะโคะไว้เป็นความรู้ ความภาคภูมิใจ และสามารถนำความรู้ไปขยายผลให้กับผู้คนที่เข้ามาในท้องถิ่นได้อย่างถูกต้อง ในส่วนของสถานที่ในตำบลชุมพลและตำบลหิลงนั้น ควรทำความเข้าใจให้ชาวบ้านตลอดเส้นทางท่องเที่ยวได้ตระหนักถึงการเป็นเจ้าของบ้านที่ดีในหลายแง่มุม เช่น ความซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น ความสะอาดความปลอดภัยและสวัสดิภาพที่ต้องมอบให้ผู้เข้ามาเที่ยว ความมีน้ำใจจริงในการให้บริการ การต้องค้นหาอัต

ลักษณะด้านอาหาร สถานที่ ที่พัก ที่เหมาะสม เพื่อที่นักท่องเที่ยวเข้ามาแล้วสามารถสร้างรายได้เสริมอีกทาง
ให้กับคนในชุมชน เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย. (๒๕๔๙). มาตรฐานการส่งเสริมการท่องเที่ยว. (หน้า,๘) กรุงเทพมหานคร.
- กอบกุล ศรีวงเจริญ. (๒๕๔๔) ความพร้อมของประชาชนในท้องถิ่นที่มี กรณีศึกษา : ศึกษากรณีตลาดน้ำท่าคา ตำบลท่าคา อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสงคราม.
- คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและโบราณคดี. สำนักนายกรัฐมนตรี. ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกล่าวนามสมัญญอยุธยา ภาค ๑ พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี. ๒๕๑๐.
- จารุเชษฐ์ เรืองสุวรรณ. (๒๕๔๗). การประเมินคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนยี่สาร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสงคราม, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : กรุงเทพมหานคร.
- เจ้าอธิการลั่น กาญจน. ประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะราชมุนีสามิรามคณูปมาจารย์เหยียบน้ำทะเลเค็มกลับเป็นจิตเท่ากงเวียน. สงขลา : โรงพิมพ์สมบูรณ์โอสธ. ๒๕๐๖.
- ชัย สัจจาพันธุ์. ประวัติวัดพะโคะและประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะ. มปท. ๒๕๒๙.
- ส. ศิษย์หลวงปู่ทวด(นามแฝง)
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. รายงานการวิจัยพุทธศาสนาแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออก สมัยกรุงศรีอยุธยา. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา.๒๕๒๓.
- อนันต์ คณานุรักษ์. ประวัติหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด และคุณอนิหารพระเครื่องหลวงปู่ทวดฯ วัดช้างให้ ตำบลป่าไร่ อำเภอกะป้อ จังหวัดปัตตานี. ยะลา : โรงพิมพ์ ๕ แยกการพิมพ์, ๒๕๓๕.